

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI**

**RAUF RAİF DENKTAŞ'IN ESERLERİNDE
KIBRIS MESELESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Elif TEKİR**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. İsmail ŞAHİN**

Karabük

MAYIS 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	9
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	14
1. DENKTAŞ'IN YÜKSELİŞİ	17
1.1. Aile Hayatı.....	17
1.1.1. Annesi Emine Hanım.....	17
1.1.2. Babası Hâkim Mehmet Raif Bey.....	18
1.1.3. Dedesi Mehmet Bey (Şehirli Mehmet).....	21
1.1.4. Eşi Aydın Hanım ve Çocukları.....	22
1.2. Kişiliği	22
1.3. Yaşadığı Koşullar.....	25
1.4. Eğitim Hayatı	26
1.4.1. İş Hayatına İlk Adım.....	28
1.4.2. Londra'da Hukuk Eğitimi.....	29
1.4.3. Kıbrıs'a Avukat Olarak Dönüş	30
1.5. Fikrî Yapısının Gelişimi	31
1.6. Doktor Fazıl Küçük ile Tanışması.....	32


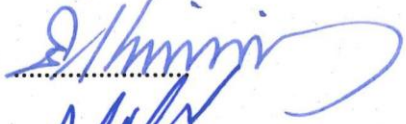

1.7.	Lider olarak Yükselişi	32
1.7.1.	Savcılık Teklifi.....	33
1.7.1.1.	Savcılığa Başlaması.....	34
1.7.2.	Türk İşleri Komisyonu Raporu'nun Rafa Kalkması.....	35
1.8.	Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu	36
1.8.1.	Federasyon'da Denктаş'ın İşleri.....	38
1.9.	Kıbrıs Türk Yönetiminde Yükselmeye Başlaması.....	41
1.10.	Kıbrıs'ta Cemaatlerin Örgütleri	43
1.10.1.	EOKA.....	43
1.10.2.	Türk Mukavemet Teşkilatı	45
2.	KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN DOĞUŞU VE YIKILIŞI.....	48
2.1.	Cumhuriyet'in İlanı Öncesinde Ortam.....	48
2.1.1.	Londra ve Zürih Antlaşmaları	49
2.2.	Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası	49
2.3.	Kıbrıs'ta 27 Mayıs Darbesi'nin Yankıları.....	50
2.4.	Cumhuriyet'in Yıkılması ve Yeniden Rum Saldırıları	53
2.4.1.	Kanlı Noel.....	53
2.5.	Barış Görüşmeleri.....	59
2.5.1.	Londra Görüşmeleri.....	59
2.5.2.	New York Görüşmeleri	61
2.5.3.	Ada'da 4 Mart Kararları Sonrası Durum.....	63
2.6.	Denктаş'ın "İstenmeyen Adam" İlan Edilmesi	65
2.7.	ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dahil Olması.....	66
2.8.	Denктаş'ın Kıbrıs'a Gizli Giriş Planları.....	68
2.8.1.	Erenköy Muharebesi.....	68
2.8.2.	Denктаş'ın Kıbrıs'a Erenköy'den ilk Girişi	69
2.8.3.	Kıbrıs'a İkinci Gizli Giriş	71
3.	KIBRIS CUMHURİYETİ'NDEN KOPUŞ.....	73
3.1.	Geçitkale-Boğaziçi Muharebeleri.....	73
3.2.	Yunan Ordusu'nun Ada'dan Ayrılmasıyla Yaşananlar	74
3.2.1.	Denктаş'ın Kıbrıs'a Dönüşü	74
3.2.2.	Makarios'un Geri Adımı.....	76

3.3.	1968-1974 Yılları Arası Gelişmeler	77
3.3.1.	Makarios'a Yunan Darbesi.....	77
3.4.	Kıbrıs Barış Harekâtı	79
3.4.1.	Cenevre'de Barış Görüşmeleri	81
3.4.2.	Harekâta Karşı Tepkiler	83
3.4.2.1.	ABD'nin Tutumu	85
3.4.2.2.	SSCB'nin Tutumu	86
3.5.	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı.....	86
3.5.1.	Dünya'da KKTC'ye Karşı Alınan Tavır	91
3.6.	AB'nin Kıbrıs Sorununa Dahil Olması.....	93
4.	TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER.....	96
4.1.	1968-1974 Yılları Arasındaki Toplumlararası Görüşmeler.....	96
4.1.1.	Toplumlararası Görüşmelerin Başlaması	96
4.1.2.	Birinci Cenevre Görüşmeleri.....	98
4.1.3.	İkinci Cenevre Görüşmeleri.....	99
4.2.	1974 Sonrası Görüşmeler	101
4.2.1.	Viyana Görüşmeleri.....	101
4.2.2.	Denktaş – Makarios Zirve Görüşmesi	104
4.2.3.	Denktaş - Kiprianu Zirve Görüşmesi	105
4.2.4.	Toplumlararası Görüşmelerin Yeniden Başlaması	107
4.2.5.	Kiprianu ile ilk Uzlaşma ve Waldheim Fikirler Dizisi	107
4.3.	KKTC'nin İlanı Üzerine BM Kararı	109
4.4.	Genel Sekreter Perez De Cuellar Döneminde Görüşmeler.....	111
4.4.1.	Kiprianu-Denktaş Dolaylı Görüşmeleri	111
4.4.2.	Görüşmelerde Vasiliou Dönemi.....	112
4.5.	1990 Sonrasında Görüşmeler.....	114
4.5.1.	Genel Sekreter Buotros Ghali Dönemi	114
4.5.2.	Türkiye ve GKRY'nin AB Başvurusu	120
4.5.3.	Lüksemburg Zirvesi ve Gündem 2000.....	121
4.5.4.	Helsinki Zirvesi	123
4.6.	Annan Planı.....	125
4.6.1.	Kopenhag Zirvesi.....	127
4.6.1.1.	Kopenhag'da Kaybedilenler	127

4.6.2.	KKTC'nin ve GKRY'nin Çözümde Beklentileri.....	129
4.6.3.	Annan Belgesi'nin Sunduğu Çözüm Önerileri.....	132
4.7.	Referandum.....	134
4.7.1.	Referandum Sonrası.....	136
4.8.	Uzlaşmazlığın Doğduğu Nokta	139
4.9.	Denktaş'ın Siyasetten Çekilmesi.....	141
4.10.	Denktaş'ın Hayalindeki Çözüm.....	144
4.10.1.	Müzakerelerde Denktaş	146
4.10.2.	Türkiye ile İlişkileri	148
4.11.	Vefatı.....	152
SONUÇ	155
KAYNAKÇA	159
ÖZGEÇMİŞ	167

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,
Elif TEKİR'e ait "Rauf Raif Denктаş'ın Eserlerinde Kıbrıs Meselesi" adlı
bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ
Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı ve Danışman Üye	: Doç. Dr. İsmail ŞAHİN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ersin MÜEZZİNOĞLU	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Altuğ GÜNAR	

Tez Sınavı Tarihi :
25/05/2018

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Elif TEKİR

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Rauf Raif Denktaş'ın önderliğinde Kıbrıs Türklerinin Rum-Yunan ikilisine karşı verdiği var oluş mücadelesinin Denktaş'ın yazdıkları ve konuştuklarının esas alınmasıyla ortaya konmasıdır. Denktaş'ın Kıbrıs Türkleri arasında öncü olarak ortaya çıkışı sadece mücadelecilik ruha sahip olmasıyla değil; kültüre, sanata ve eğitime verdiği değerler ile milli kimliğine bağlılığı, askeri ve ekonomik bağımsızlık için ortaya koyduğu çabalardan kaynaklanmaktadır. Çalışma boyunca Rauf Raif Denktaş'ın bir hukukçu olarak, bir politikacı olarak, bir milletin temsilciliğini üstlenmiş diplomat olarak ecdadının mirası olan vatan topraklarında sığınmacı olmama uğruna verdiği çetin mücadele anlatılmaya çalışılacaktır.

Bu çerçevede çalışmanın giriş bölümünde Kıbrıs'ta yaşanmış olan olayların tarihsel döngüsü ele alınacaktır. Denktaş'ın bu süreçten nasıl etkilenerek bir halk adamı ve lider olarak tarih sahnesine çıktığına ise kısaca bu bölümde değinilecek, ardından birinci bölümde detaylıca anlatılmaya çalışılacaktır.

Birinci bölümde Rauf Raif Denktaş'ın doğduğu ve yetiştiği ortam, ebeveynlerinin yaşantısındaki etkileri, kaderinin dönüm noktası olan Kıbrıs'ta İngiliz Okulu'na başlaması, İngiltere'de hukuk tahsili ile başlayan eğitim yıllarının ardından gelen iş deneyimleri kendi hayatını anlattığı belgeseller ve kitaplar esas alınarak anlatılmaya çalışılacaktır. Kıbrıs açısından önem arz eden Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanlığına kadar geçen süreçte biyografik bir inceleme yapılacak, Federasyon'da üstlendiği önderlik rolü ile halkın kendisini benimsemesi ve nihayet Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kuruluşundaki rolünün ele alınması ile tarihi olaylara geçilecektir.

İkinci bölümde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş ve yıkılış aşaması ile Rumların başlattığı Enosis faaliyetlerinin yol açtığı çatışma ortamı ve bu çatışmaların çözüme ulaşması için başlatılan barış görüşmeleri, ardından Denktaş'ın sürgün yılları ile vatanına dönüş mücadelesi ele alınacaktır.

Denktaş için asıl mücadele sürgün sonrasında Kıbrıs'a ayak basmasının ertesinde başlamıştır. KKTC'nin kuruluş aşamasında yaşadığı zorluklar, Türkiye'nin Barış Harekâtları ve bunun neticesinde aldığı tepkiler üçüncü bölümde incelenecektir. Bu bölüm Denktaş'ın asıl mücadele yıllarını içerdiği için çalışmanın odak noktalarından olacaktır.

Dördüncü bölümde Kıbrıs toplumlarının kendi aralarında görüşerek üçüncü tarafların müdahalesi olmadan Kıbrıs sorununu çözüme kavuşturmayı hedefledikleri Toplumlararası Görüşmeler, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlerinin çözüm arayışları ve önerilerinin ele alındığı ve Denktaş'ın bu süreçte nasıl bir yol izlediği üzerinde durulacaktır. 1990'lı yıllar ile başlayan dönem çözümsüzlüğün sebebi olarak Denktaş'ın günah keçisi ilan edildiği dönem olmuştur. Denktaş ise yürütülen itibarsızlaştırma çalışmalarına rağmen, sorunun özünü her ortamda sabırla haykırmaya devam etmiştir.

Bu çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde Denktaş'ın içine kapanması, siyaseti bırakması, Türkiye ile olan ilişkileri ve vefatı anlatılacaktır.

Tezimiz bir buçuk yıllık bir çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır. Yüksek Lisans eğitiminin her aşamasında yardım ve desteklerinden dolayı çok değerli Danışman hocam Doç. Dr. İsmail Şahin'e, hayatımın her döneminde dua ve desteklerini bir an olsun üzerimden eksik etmeyen anneme ve babama, maddi ve manevi anlamda hiç tükenmeyen desteği için eşim Mutlu'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Elif TEKİR

ÖZ

Bu çalışmanın konusu Kıbrıslı Türk lider Rauf Raif Denktaş'tır. Denktaş'ın Kıbrıs'ta siyasi bir kişilik olarak ortaya çıkmasından aktif siyaseti bırakmasına kadar ki süreç çalışma boyunca ele alınmıştır. Çalışmanın ana teması Denktaş'ın gözünden Kıbrıs meselesi olduğu için ağırlıklı olarak onun Kıbrıs sorunuyla ilgili kaleme aldığı kitaplar, günlükler, gazete ve dergi demeçleri ile Denktaş'a ait ses ve görüntü kayıtları araştırmanın omurgasını oluşturmuştur. Bunun haricinde Denktaş ile ilgili yazılmış kitap ve makaleler incelenmiştir. Bu kapsamda ilgili kitaplar, süreli yayınlar, tezler, günlükler, filmler, fotoğraflar ve videolardan yararlanılmıştır.

Bu araştırmanın birinci amacı, Denktaş'ın siyasi düşüncelerinin ne oranda Kıbrıs meselesini etkilediğini araştırmaktır. İkincisi ise, Denktaş'ın gerçekten uzlaşmaz siyasi bir figür olup olmadığını irdelemektir. Araştırma, tümevarımsal bir metodu takip ederek, Denktaş'ın konu edinildiği görsel ve yazınsal eserlerden vücuda getirilmiştir. Uzun yıllar boyunca sürmüş olan Türk ve Rum görüşmelerinin incelenmesiyle meselenin özüne inilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rauf Denktaş; Kıbrıs Cumhuriyeti; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti; Toplumlararası Görüşmeler; Türk Mukavemet Teşkilatı

ABSTRACT

The topic of this study is Rauf Raif Denктаş, Cypriot Turkish leader. Period from his emerging as political entity to his retiring from politics had been discussed. Because main theme of this study is Cyprus issue from the perspective of Denктаş, mainly books, diaries he wrote, speeches in newspaper and journals, sound and video recordings about Cyprus issue had underlain this study. Apart from this, books and articles about Denктаş had been examined. Within this scope, corresponding books, periodical publications, dissertations, diaries, movies, photographs, and videos had been used.

First aim of this study is to study how much political opinions of Denктаş affected the Cyprus issue. Second of that is to research whether he is an uncompromising political figure or not. The research had been generated using visual and literal works about Denктаş following an inductive method. Essence of the matter had been covered by investigating long-lasting meetings between Cyprus Turks and Cyprus Greeks.

Keywords: Rauf Denктаş; Republic of Cyprus; Turkish Republic of Northern Cyprus; Intercommunal Talks; Turkish Resistance Organisation

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Rauf Raif Denktaş'ın Eserlerinde Kıbrıs Meselesi
Tezin Yazarı	Elif TEKİR
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. İsmail ŞAHİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	25.05.2018
Tezin Alanı	Uluslararası Ekonomi Politikası Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜSBE- KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	167 sayfa
Anahtar Kelimeler	Rauf Denktaş, Kıbrıs Cumhuriyeti, KKTC, Toplumlararası Görüşmeler, Türk Mukavemet Teşkilatı

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Cyprus Issue on Writings of Rauf Raif Denktaş
Author of the Thesis	Elif TEKİR
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. İsmail ŞAHİN
Status of the Thesis	Post Graduate
Date of the Thesis	25.05.2018
Field of the Thesis	Department of International Economic Policy
Place of the Thesis	KBÜSBE - KARABÜK
Total Page Number	167 pages
Keywords	Rauf Denktaş, Republic of Cyprus, TRNC, Intercommunal Talks, Turkish Resistance Organisation

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- a. g. e.** : Adı Geçen Eser
- a. g. g.** : Adı Geçen Gazete
- a. g. m.** : Adı Geçen Makale
- AT** : Avrupa Topluluğu
- BM** : Birleşmiş Milletler
- EOKA** : Kıbrıslı Rumların Örgütü
- GAÖ** : Güven Artırıcı Önlemler
- GKRY** : Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
- KKTC** : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- KTFD** : Kıbrıs Türk Federe Devleti
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgüt
- RMMO** : Rum Milli Muhafız Ordusu
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TMT** : Türk Mukavemet Teşkilatı

GİRİŞ

Kıbrıs, tarihin ilk dönemlerinden beri zengin kaynakları ile çevresindeki kavimlerin ilgi odağı olmuştur. Bu durum Kıbrıs'ta birçok farklı kültürün görülmesine neden olmuştur. Ada, tarihi boyunca Mısırlılara, Hititlere, Yunanlara, Fenikelilere, Asurlulara, Perslere, Romalılara, Bizanslılara, Fransızlara, Venediklilere, Cenevizlilere, İngilizlere ve Türklere ev sahipliği yapmıştır. ¹ Kıbrıs Adası'nın Akdeniz ticaretinin kalbini oluşturması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da güçlenerek Akdeniz'de kendi ticaret sahasını korumak ve bölgeye hâkim olmak istemesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs için harekete geçmişti.

Aynı dönemde Kıbrıs Adası'nda Ruhban sınıfı ile serfleri memnun etmekte başarısız olan krallar hüküm sürüyordu. İkinci Selim, Osmanlı hâkimiyetine geçmeleri durumunda kölelere ve ezilen halka özgürlük vaat etmişti. ² Bu sebeple Osmanlı Ada'yı kuşattığında Kıbrıslı halk Osmanlı Devleti'ni memnuniyetle karşılamış ve birçok alanda destekçisi olmuştur. 1571'de Ada Osmanlı'ya geçmeden önce Venediklilerin yönetiminde ve Katolik kilisenin hâkimiyetinde ezilmekte olan Ortodoks halk Ada'nın Türklere geçmesine en çok sevinen taraf olmuştur. ³

1800'lü yılların sonlarına kadar sürmüş olan Osmanlı Hâkimiyeti, o yıllarda Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle sarsılmaya başlamıştır. İlk sarsıntı 93 Harbi olarak bilinen Rus savaşında meydana gelmişti. Bu savaşta oldukça zor duruma düşen Osmanlı Devleti, İngiltere'nin güvenliği sağlaması amacıyla Kıbrıs'a girmesine mecburi olarak izin vermişti. Ama Kıbrıs hukuken Osmanlı toprağı sayılmaya devam edecekti. ⁴

İngiltere Kıbrıs'a hâkim olduktan sonra Ada halkına ekonomik yardımı yeterli olmadığı için Kıbrıs halkı dışarıdan gelecek yardımlara muhtaç duruma düşmüştü. Rumlar başka devletlerden destek aldıkları için Türklere oranla daha çok gelişmiş, fakat Türkler bu maddi desteği hiç bir yerden görememişti. ⁵ 1878'den

¹ İsmail Şahin, *Kıbrıs'ta Siyasal Çatışmaların Toplumsal Kökeni*, Sonçağ Yayınları, Ankara, 2016, s. 31.

² İ. Şahin, s. 107-109.

³ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, Baskı: 2, İstanbul, 2003, s. 1-5.

⁴ İ. Şahin, s. 160-170.

⁵ İlber Ortaylı, "Kıbrıs'a Direnmeyi Öğretti", Milliyet Gazete Arşivi, 22 Ocak 2012.

İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar geçen dönemde; Osmanlı Devleti ve ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs üzerinde etkili olamaması, Kıbrıs Türklerini İngilizlerin, Rumların ve Ortodoks kilisesinin baskısı altında kalmalarına neden olmuş, ⁶ Türkiye'nin de ekonomisinin ancak kendisine yetmesi sebebiyle, Kıbrıs Türklerine desteği sadece okul yardımları vasıtasıyla olmuştur. ⁷ Ancak bu sayede kilisenin maddi imkânlarını kullanarak Müslüman Türklerin dinini değiştirme çabaları işe yaramamış, Kıbrıs Türkleri Türklük kimliğini koruyabilmişti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonrası döneme gelindiğinde ise 24 Temmuz 1923 tarihinde İngiltere ile imzalanan Lozan Antlaşması'nın gereğince, Ada'nın yönetimi İngiltere'ye devredilmiştir. Türk bayrağının gönderden indirildiği gün başlayan Kıbrıs Türklerinin eziyetli günleri, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1983 yılında KKTC'nin ilan edilmesiyle son bulmuştur.

Bu kurtuluşun başkahramanları olan Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Raif Denктаş'ın Kıbrıs meselesini "Milli Dava" haline getirmesi ile mücadele süreci başlamıştır. Kıbrıs'ta birliğin sağlanması amacıyla kurulan Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu başkanlığına seçilmesinin ardından Denктаş köy köy gezerek halkın sorunlarıyla bizzat ilgilenmiş, bu emeği de ona Kıbrıs Türk halkı tarafından lider olarak benimsenmesi olarak geri dönmüştür.

İngiliz idaresi Kıbrıs'tan çekilmeye karar verdiğinde Ada'da bir kargaşa ortamı baş göstermişti. Zira adada söz sahibi olan iki halkta adanın yönetiminde hâkim rol üstlenmek istemekteydi. Ancak Rum tarafının arzusu ilerleyen dönemlerde Yunanistan ile bağlanmak olduğu için Türklerin Ada'da varlığını tehlikeye atmaktaydı. Nitekim yoğun uğraşlar sonucunda her iki halkın eşit olduğunu kabul eden Londra ve Zürih antlaşmaları imzalanmış Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştu. Fakat Rum Yönetimi lideri Makarios bunu kendisine dayatma bir uzlaşma olarak ilan ediyor ve Enosis hayalinin hiç bitmediğini açıkça ortaya koyuyordu. Cumhuriyetin kurulmasından yalnızca üç yıl sonra Rum tarafında yeni hareketlenmeler başlamıştı. İsrarla 1960 Anayasası'nın bazı maddelerini değiştirmek isteyen Rum tarafı, anayasayı işlemeze hale getirerek Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto yetkisinden kurtulmak için çalışmaktaydı. Türk tarafı ise her şartta "Eşit Ortaklar" olduklarının

⁶ E. Manisalı, s. 7.

⁷ İ. Ortaylı, a. g. g. , 22 Ocak 2012.

altını çizmişse de, Yunanistan ile bağlanma ve Ada'yı Helen adası yapma hayalinin peşine düşmüş olan Makarios ve Rum yetkilileri buna karşı çıkmıştır. O dönemde Türklerin açıkça gördüğü tek gerçek, Rum tarafının kendilerini Ada'nın dışına sürmek için her şeyi yapacağı idi. Sonradan açığa çıkan bir gerçek ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanı olarak görevlendirilmiş olan Yorgacis'in öncülüğünde Akritas Planı'nın hazırlanıp uygulamaya koyulduğudur. Bu plan açıkça Türkleri tehditler ile korkutarak ada dışına kaçmalarını, kaçmayanları ise sindirme politikası uygulayarak Kıbrıs Türk nüfusunu eritmeyi hedefleyen bir katliam planıydı. 1963 yılının Aralık ayında Türk tarafının Anayasa değişikliği isteğine hayır demesiyle başlamış olan bu plan, hayal edildiği gibi yürümemiştir. Sonuçta Kıbrıs Türk halkının tarihe geçmiş olağanüstü direnişiyle karşılaşmıştır.

Bu olağanüstü direnişi Rauf Raif Denктаş ve ona sonuna kadar güvenmiş olan Kıbrıs mücahitleri başlatmış, Kıbrıs Türk halkı ve Türkiye devam ettirmiştir. Bu direniş ile başlayan oluşum zamanla bir devlet halini almıştı. Denктаş'ın bütün platformlarda ısrarla üzerinde durduğu iki bölge, iki toplumlu federasyon, Rumların "Türklerle eşit ortak olmama" siyaseti nedeniyle kurulamamıştır. Son olarak ise oyalama taktiklerine daha fazla kanmayacak olan Türk tarafı, Denктаş'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yapmış olduğu konuşmasının ardından, 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan ederek, oyunu kendi kurallarına göre oynama kararı almıştır.

1. DENKTAŞ'IN YÜKSELİŞİ

1.1. Aile Hayatı

1.1.1. Annesi Emine Hanım

Emine Hanım daha 13 yaşında, Mehmet Raif Bey ise 16 yaşında iken aileleri uygun gördüğü için iki gencin nişanlanmasına karar vermişlerdi. Fakat o dönemde nişanlıların evleninceye kadar birbirini görmesi hoş karşılanmazdı. Mehmet Raif Bey o kadar merak etmişti ki nişanlısını, ona hediye almış ve bir Rum kızı ile göndererek, “Bak bakalım, güzel bir kız mı?” diye de tembihlemişti. Rum kız dönüşte Emine Hanım’ın kara, kuru ve hiçte güzel olmadığını söylediğinde Mehmet Raif Bey daha da meraka girmişti. Kimse yokken nişanlısının evine gizlice girmişti ve o anda Emine Hanım utandığı için yatağın altına saklanmıştı. Nihayet yatağın altından çıkmaya razı ettiğinde, gördüğü yüz hiçte Rum kızının bahsettiği gibi çirkin bir kız değildi.⁸ Bu kapkara gözlü Türk güzeli Emine Hanım ile Mehmet Raif Bey nişanlandıklarından bir yıl sonra evlenmişlerdi. Yıllar hızla geçmişti ama beş çocuk annesi olan Emine Hanım hala çok gençti. Son çocuğu Rauf’u doğurduktan sonra artık bunun son olmasını umut etmişti. Yedinci defa çocuk beklediğini öğrendiğinde bunu istememiş ve ilkel yöntemler ile bu gebeliğe son vermeye çalışırken kangren olmuş, çok geçmeden de hayatını kaybetmişti. Daha 18 aylık olan Rauf ve diğer beş çocuk artık annesiz bir hayata devam etmek zorunda kalmışlardı. Rauf, annesiz büyümüş olmanın eksikliğini hayatında her zaman hissetmiş olsa da, hiç kimseye “öksüz, annesiz” gibi görünmek istememiş, hep mutlu görünmeye çalıştığından bahsetmiştir.⁹

Annesi Emine Hanım ile çok fazla anıları olmasa da Denктаş ne zaman annesi hakkında konuşma geçse, belli etmeden dinleyerek az çok fikir edinebilmiştir. Aile büyükleri çocuklar ve Mehmet Raif Bey üzülmessin diye onların yanında konuşmamayı seçmişlerdi. Denктаş’a göre bu durum annesiz kalmış bir çocuğun daha çok anneden yoksun kalmasına neden olmuştu.¹⁰ Oysa Emine Hanım’dan ara

⁸ Nur Batur, *Rauf Denктаş- Yeniden Yaşasaydım*, Baskı: 3, Doğan Kitapçılık, Nisan, 2007, s. 24.

⁹ A. g. e. , s. 23.

¹⁰ A. g. e. , s. 21.

sıra bahsedilmiş olsa idi, Denктаş bu anılarla annesini hikâyelerde dahi olsa yaşama fırsatı bulmuş olacaktı.

Bütün acı yönleri bir kenara bırakılırsa, bu durumun Denктаş'a bir toplumun lideri olarak belli başlı katkıları da olmuştu. Rauf Denктаş, annesinin ölümünden dolayı, kadınlar ile ilgili sorunlara daha duygusal yaklaşmış ve yapıcı olmaya çalışmıştır. Avukatlık ve savcılık yaptığı yıllarda, Rum köylerinden birinde genç ve güzel bir Rum kızına, düşük yaptırıp ölümüne neden olan bir kadın doktorun yaşadıklarıyla kendisi de dertlenmişti. Ölen genç kızın dramı, ailesinin acısı, genç doktorun para için yaşadığı zorluklar... Çocuğu ile cezaevine girmek zorunda kalan bu doktor için elinden hiç bir şey gelmeyen Denктаş, bir yazısında, arada bu doktoru ziyaret ettiğini ve elinden başka bir şey gelmediği için içten içe üzüntü duyduğunu yazmıştır.¹¹

1.1.2. Babası Hâkim Mehmet Raif Bey

Denктаş kendi kaleminden yazdıklarında, babası Mehmet Raif Bey'i okumayı ve öğrenmeyi seven her konuda bilgi edinmeye çalışan bir insan olarak anlatmıştır. Daha 16 yaşındayken köyleri Ayfiban'dan ayrılarak dağları tepeleri yürüyerek aşmış ve Lefkoşa'ya gitmişti. Orada kendi yaşını 18 olarak göstererek polis olmuş, ardından çabaları sayesinde çavuşluğa yükselmişti. Babasının bir yandan at üzerinde devriye gezerken bir yandan ise İngilizce, Rumca öğrendiğinden bahsetmiştir Denктаş. Bununla da yetinmeyen Mehmet Raif Bey hukuk sınavlarına girmiş, Lefke'ye bölge hâkimi olmayı başarmıştı. 1924 yılında hayat arkadaşı Emine Hanım vefat ettiğinde, Baf'ta kaza hâkimi olarak görev yapıyordu, eşinin ölümünden sonra ailesi ile birlikte Lefkoşa'ya taşınmıştır.¹² Lefkoşa'ya çocuklarından sadece Rauf'u götürmüştü, çünkü artık diğer çocukları büyümüş ve eğitim hayatlarını devam ettirdikleri yerlere taşınmışlardı.

Mehmet Raif Bey vakit buldukça Türkiye'ye gitmeye çalışırdı. Okuma sevdası, Türkiye sevdası ile bütünleşince, Türkiye'de gazeteciler ve yazarlardan arkadaş çevresi edinmişti. Her yıl Türkiye'ye gider, gazeteciler ile bir araya gelir, Kıbrıs'ın durumunu konuşurdu. Hüseyin Cahit Yalçın ile yakın dost olduğu için,

¹¹ Rauf R. Denктаş, *Kıbrıs-Elli Yılın Hikâyesi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Baskı:3, Mayıs, 2008, s. 38.

¹² A. g. e., s. 28.

büyük oğlu Cahit'in ismini dostu Hüseyin Cahit'e ithafen koymuştu.¹³ Milliyetçilerden olan Mehmet Raif Bey İstiklal Savaşı'ndan sonra Atatürk inkılaplarını takip etmiş ve Kıbrıs'ta fesi ilk çıkaranlardan birisi olmuştu.¹⁴ Kitaplığında Atatürk'e ait Türkçe, İngilizce kitaplar bulunmaktaydı. Ayrıca diğer dünya liderleri ile ilgili otobiyografileri okumaktaydı. En büyük hayali emekli olup, Ayfiban'ın Karkot deresine bakan yamacında bir köy hayatı yaşamaktı.

Mehmet Raif Bey iş hayatında daima doğrudan yana olmuş ve sonucu ne olursa olsun kendi doğrularının arkasında durmuştur. Bu nedenle zaman zaman üst düzeyde bulunan yöneticilerle sorun yaşamıştır. İngiliz koloni idaresi ile Ada'da baskı sistemi uygulanmaya başlamıştı. Artık Türkiye'den gelen mektuplarda geç gelmeye başlayınca Mehmet Raif Bey İngiliz Postalar Müdürü aleyhine bir şikâyet mektubu yazmış, o günden sonra okları üzerine çekmişti. Ancak Dönemin Baş hâkimi İngiliz sömürge yönetimini pek benimsemediği için, Mehmet Raif Bey'i korumuş, bu sayede bu husus kazasız belasız atlatılmıştı. Takibat ve soruşturma yönetiminin yıldırmadığı çok az sayıdaki hâkimlerden biri olan Mehmet Raif Bey en üst kademeye yükselmiş memurlardandı.

Her yıl yüksek mertebedeki memurlardan bir kaçına İngiliz Kralı'nın doğum gününde nişan takılır ve rütbe verilir. 1938 yılında böyle bir törende Mehmet Raif Bey'e Member of the British Empire nişanı verilmesi uygun görülmüştü. Bu beklenmedik rütbe yükseltmesi Mehmet Raif Bey'in aklını karıştırmış ve garip gelmişti. Nitekim çok geçmeden İngiliz Yönetiminden gelen bir bildiri ile Vali Stross, nişan verme merasiminde Türk hâkimlerin nişanı alırken fes giymelerini istemesiyle gerçek ortaya çıkmıştı. Çok büyük bir gurur ile Atatürk inkılaplarını takip eden Mehmet Raif Bey için bu istek kabul edilemezdi. Bunu duyan Vali sinirlenmiş ve o halde şapka da giyilmemesini emretmişti. Nişan verme merasiminden sonra Türkiye'ye giden Mehmet Raif Bey, Hüseyin Cahit Yalçın ve diğer arkadaşları tarafından aldığı cesaret övgüleri sonucunda Türkiye'den morali düzelerek dönmüştür.¹⁵

¹³ A. g. e. , s. 50-51.

¹⁴ A. g. e. , s. 50.

¹⁵ R. R. Denктаş, 2008, s. 45.

İngiliz sömürge yönetimi Türkiye ile bütünleşmiş, bağlarını devam ettiren ve Atatürk inkılaplarını uygulayan bir Kıbrıs istemiyordu. Bu durumun sebebini anlamak çokta zor değildir. İngiltere'nin çıkarlarına ters düşecek, Türklerin ayaklanması ya da milli bilince ulaşması istenmemekteydi. Mehmet Raif Bey'in bu hareketi İngiliz idaresinin hoşuna gitmemiş ve kıdemli olmasına rağmen Lefkoşa'dan Limasol'a nakledilmişti. Bu değişiklik ile Rauf'un Lefkoşa'daki okul masraflarına diğer masraflarında eklenmesi maddi sıkıntıya girmelerine neden olmuş ve hâkimliği bırakarak daha çok gelir getiren bir işe atılmak zorunda kalmıştır. 1939 yılında faiz borçları altında ezilen köylüyü kurtarmak için "Köylü Borçlarını Tanzim Komisyonu" kurulduğunda, başkan Başsavcı Paskal, yardımcı ise Mehmet Raif Bey olmuştu. Bu sayede Mehmet Raif Bey ihtiyaçlarına yetecek miktarda bir maaş elde etmiş ve Lefkoşa'ya geri dönmüş olacaktı.

Köylülerin borçlarını tespit edip, belli bir düzene sokup, faizlerin silinmesi ve kalan borcunda uzun vadeye bölünerek içinde buldukları ekonomik sıkıntılardan kurtarmak amacıyla kurulan bu komisyon, zamanla köylülerin borçlarını ödemesini ve topraklarını geri almasını sağlamıştır.

Mehmet Raif Bey borçların tespiti için köy köy gezerken zatürreye yakalanmıştı. Rauf ise henüz İngiliz Okulu'nda son sınıfa geçmişti. Okul savaş nedeniyle Girne'ye taşındığı için, sadece hafta sonlarını Lefkoşa'da babasıyla geçirebiliyordu. Son gidişinde babası yatakta idi, Dr. Pertev Bey babasını muayene etmiş ve zatürre teşhisi koymuştu. 1941 yılında bu hastalığın tedavisi bulunmadığı için tedavi olamamış ve hastalık sonunda kalbe vurmuştu. Pazartesi okula gitmesinin hemen ardından telefon gelmesi ile Lefkoşa'ya geri dönmesi bir olmuştu. Yolda dönerken "*Beni kimsesiz bırakma Allah'ım*" diye dualar etmişti, ama Allah'ın babasına bahşettiği ömür son bulmuş ve Mehmet Raif Bey 57 yaşında hayata veda etmiştir.¹⁶ Babasının vefatından sonra Lefkoşa'da bulunan ev ve eşyalar satılmış ve çocukları arasında paylaştırılmıştı.

Hâkim Mehmet Raif Bey'in çocuklarına en önemli mirası vatan sevgisinin yanında, okumaya ve okuyana karşı duyduğu sevgi olmuştur. Gençlik yıllarında babasını "pederşahi" olarak tanımlayan Denктаş, zaman geçtikçe, babasının yaşlarına geldiğinde artık bu özelliklere kendisinin de sahip olduğunu farkına vardığını

¹⁶ A. g. e. , s. 14.

yazmıştır.¹⁷ Denктаş babasından devraldığı başka bir önemli meziyetin ise arkadaş canlısı olması olduğunu söylemişti. O, arkadaşlık ilişkilerine fazlasıyla önem verse de söz konusu iş olduğunda arkadaşlığı ikinci plana atacak kadar da disiplinli bir kişiliğe sahipti. Bu sebeptendir ki, çok insan tanıyan Denктаş'ın gerçek dostlarının sayısı oldukça azdır. Denктаş'ın bakış açısına göre rica minnet işleri hoş karşılanmayacak bir durumdu.¹⁸ İş ahlakını da babasından miras alan Denктаş bu konuda oldukça titiz olduğunu çok defa örneklerle anlatmaktadır.

1.1.3. Dedesi Mehmet Bey (Şehirli Mehmet)

Dedesi Mehmet Bey, Baf'ta yaşarken köyden Lefkoşa'ya gittiği için "Şehirli Mehmet" olarak anılmaktaydı. Denктаş daha 18 aylıkken annesini kaybettiğinde, 5-6 yaşlarına kadar dedesinin yanında büyüdüğü için, milliyetçi kimliğini en çok etkileyen faktör dedesi olmuştur.

Osmanlı idaresinde polis olarak çalışırken İngiliz sömürge yönetiminin Ada'ya yerleşmesi ile birlikte birçok Türk arasında Mehmet Bey de görevden çıkarılmıştı. Savaş döneminde Rumların taşkınlıkları, Osmanlı bayrağının gönderden indirilip, yabancı bayrağın göndere çekilmesi, Türklerin sahipsiz kalışı... Kıbrıs Türklerinin kaderinin değiştiği bu dönemde, hâkim bir milletin boyunduruk altında bir millete dönüştüğü bu yıllar hiç hatıralarından kaybolmamıştır. Yaşadıkları eziyetlere katlanmalarındaki tek teselli Osmanlı bayraklarının tekrar gönderde dalgalanacağına olan inançlarıydı.

Denктаş dedesi ile ilgili anıları anlatırken en çok bahsettiği hikâyelerden biriside, dedesinin şu sözleri olmuştur. "Biz bayrağın gönderden indirilişini gören bahtsızlar... Ancak Osmanlı geçici olarak çıktı Kıbrıs'tan... Gelecekler, yine gelecekler... Ben göremeyeceğim, fakat siz göreceksiniz!"¹⁹

¹⁷ A. g. e. , s. 47.

¹⁸ A. g. e. , s. 50.

¹⁹ N. Batur, 2007, s. 36-37.

1.1.4. Eşi Aydın Hanım ve Çocukları

Denktaş avukat olarak döndüğü Kıbrıs'ta 17 Temmuz 1949'da Aydın Hanım ile evlenmişti. O dönemde Modern Aile Yasası yoktu. Denktaş'ın o şartlarda dahi kadına verdiği değer takdire şayan idi. Kıbrıs'ta o yıllarda evlenirken usulen bir nikâh anlaşması imzalanıyor ve mihr miktarı yazılıyordu. Genelde mihr miktarı 10-20 Kıbrıs Lirası kadardı. Denktaş 200 Kıbrıs Lirası vermiş, boşanma hakkını ise eşine devretmişti. Böylelikle "Seni boşuyorum" diyerek, eşini yarı yolda bırakma hakkını kendi üzerinden eşine devretmişti.²⁰

Denktaş ve Aydın Hanım dünyaya altı evlat getirmiş, ancak üç evladı için uzun bir ömür bahşedilmemiş ve hayata erken veda etmişlerdi. Evlatlarının isimleri sırasıyla, Raif, Münir, Serdar, Dilek ve Değer ile Ender'di. Vefat eden evlatları ise Raif, Münir ve Dilek'ti. Raif Denktaş, gazetecilik, yazarlık yapmış, siyasetle ilgilenmiş ve oldukça sevilen bir müzisyen olmuştu. Denktaş'ın en büyük çocuğu olan Raif Denktaş 1985 yılında trafik kazası sonucu hayatını kaybetmişti. İkinci oğlu olan Münir ise bademcik ameliyatı esnasında oluşan komplikasyonlar nedeniyle daha çok küçük yaşta vefat etmişti. Kızları Dilek, nadir bir hastalık ile dünyaya gelmiş ve Londra'da ameliyattan bir gün önce maalesef kurtarılamamıştı. Allah'ın takdiri olarak gördükleri için bu acıyı içlerinde yaşamış ve diğer çocukları ve torunlarına sarılarak yaşamaya devam etmişlerdi. Denktaş "*Eğer Kıbrıs meselesi olmasaydı, kendimi nasıl avutturdum bilemiyorum...*" diyerek evlat acısını memleket meseleleri ile uğraşarak unutmaya çalıştığını söylemiştir.

1.2. Kişiliği

Denktaş çok merhametli bir kişiliğe sahipti. Özellikle kadınlara ve hayvanlara karşı daha özenle yaklaşırdı. Annesinin vefatı ve annesiz büyümesi Denktaş'a kadınların yaşam koşulları açısından ne zorluklar içerisinde bulunduğunu göstermiş ve yaşamı boyunca her kadını bu koşullarda değerlendirmeye çaba göstermişti.

Diğer yandan daha küçük bir çocukken hayvanlara merakı vardı. Bütün çocuklar sokaklarda oyun oynarken, onun için oyun demek bir köşeye çekilip ördekleri, kurbağaları, tavukları incelemektir. Öyle vicdanlı bir insandı ki farelere bile

²⁰ Rauf R. Denktaş, *Karkot Deresi*, Remzi Kitabevi, Baskı:2, 2005, s. 12.

kıyamaz kapana yakalanan fareleri gizli gizli kurtarırdı. Çocukluk anılarında bunu şu şekilde anlatmıştır: “Köyde kapanın hiç fare yakalamadığından yakınırdı Hasan eniştem. Farelerin başına kaynar su dökerek öldürdüklerini gördüğümden beri herkesten önce uyanır, fareleri serbest bırakırdım. Hasan enişte anlasa da ses çıkarmazdı.”²¹ Denктаş hayvanlarla ve doğayla vakit geçirmeyi severdi. Kimi zaman bir ağacın tepesinde, kimi zaman ise ormanlarda bulmak mümkündü onu. Bu yaşam tarzı onu fiziksel olarak yaşlılarına oranla daha güçlü olmasını sağlıyordu.

İngiliz Lisesi’nde okuduğu yıllarda; Ermeni, Rum ve Türkler aynı sınıfta eğitim görüyorlardı. Rumlar daima Türkleri ezme derdindeydi. Türkler ile Ermeniler bir şekilde arkadaşlık kuruyorlardı. Ama Rumlar ile arkadaşlık bir yana ilişki kurmak bile oldukça zordu. Eğer Rumlara yüz verirsiniz ya da zayıf olduğunuzu hissettirirsiniz sizinle alay eder ve “Deli Türk” diye yakıştırmalar yaparlardı.²² Bu davranışa sahip Kazamias adında bir Rum genci sadece Denктаş’a yaklaşamıyordu. Daha okulun ilk gününde Solya yöresinden geldiği için köylüsü olarak tanıtılan Eliadis adından bir çocuk “Bello Turco” der demez kavgaya başlayınca, Denктаş kavgayı ayırmaya çalışırken, Kazamias’ı biraz hırpaladığı için ondan korktuğu aşikârdı. Güçlü vücut yapısıyla kimse ona bulaşamıyor ve çekiniyordu.²³

Yaşadığı koşullar ve aile hayatının Denктаş’ın bir lider olarak ortaya çıkmasında oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Her dönemde Rumların baskısı altında kalmış Türk halkı, yaşadıklarını unutmamış, nesilden nesile aktarmıştır. Özellikle büyüklerin çocuklara anlattığı hikâyelerde bu çocukların gelecekte bir birey olduğunda daima aklında kalarak, kişiliğinin oluşmasında yardımcı olmaktadır. Denктаş’ın da özellikle dedesinden dinlediği hikâyeler ile kişiliği şekillenmişti. Örneğin Arslan Mengüç belgeselinde dillendirdiği anısının, gelecekte Denктаş’ı ne denli derinden etkilediğini gözler önüne sermektedir:

Benim dedelerim nenelerim bizden evvelki günleri bize anlatırlardı. Birinci Dünya Savaşı’nda Rumların yaptıkları tehditleri, İstiklal Savaşımızda Yunanistan ilerledikçe Türk köylerinin nasıl tehdit altına alındığını, silahlı Rumların nasıl gelip “Gününüz geliyor, bekleyin! Saatiniz geliyor...” diye tedriş yarattığını... Ve bunların tarihi belgeleri de var, İngiliz hükümetine Türk liderliğinden müracaatlar var “Bizi bu insafsızların insafına bırakamazsınız, mecbursunuz bizi koruyacaksınız, ya da

²¹ R. R. Denктаş, 2008, s. 3.

²² R. R. Denктаş, 2005, s. 20-24.

²³ R. R. Denктаş, 2008, s. 22.

Türkiye'ye devredeceksiniz" diye... O yüzden dışarıdan görüldüğü gibi kuzu kuzu yaşamış mutlu insanlar değildik.²⁴

O günlerde Denктаş Kıbrıs Türk halkını ancak ve ancak kendilerinin kurtarabileceğini, bilinçaltına işlemiştir. İngiltere, Birleşmiş Milletler ya da ABD'nin yani dış kaynakların bunu başarmasının imkânsızlığına şahit olmuştu.

İngiltere gezisinde karşılıklı takımlar halinde bilgi ve beceri yarışmaları yapıyordu. Bazen dans becerileri, bazen spor becerileri ve bazen kültürlerini yarıştıyorlardı. Yine bu yarışmaların yapıldığı günlerden birisiydi. Bu defa karşı tarafta Allah'ın varlığına inanmayan bir grup vardı. Karşı grup doğa kanunlarını kabul ediyor, ancak bunu hiç bir güce mal etmeden sıradanlaştırma ile kendilerini açıklamaya çalışıyorlardı. Bu esnada Denктаş pencerede küçük bir serçenin "ben buradayım" dercesine cama tıklattığını görünce, tartışmaya müdahil olarak kendi görüşünü inancını şu şekilde anlatmıştı:

Baylar ve bayanlar... Size bir mesaj var...(camdaki serçeyi göstererek) Allah'a hamdedilen her şeyi insanoğlu yapabiliyorsa ben, insanoğlu şu serçeyi aynen yaratıncaya kadar her şeyi bilen, gören Yaradan'a inanmaya devam edeceğim. Zor anlarda ona sığınmakla kalmayıp, her gün verdiği nimetler için, insanlık için O'na dua edeceğim.²⁵

Denктаş'ın yaptığı bu konuşma ile aniden salona bir sessizlik hâkim olmuş, ardından da alkış sesleri ile onun grubu yarışmayı kazanmıştı.

Tugay Uluçevik Denктаş'ın vefatı üzerine kaleme aldığı makalesinde onu şu sözlerle anlatmıştı:

Rauf Denктаş, keskin zekâsı, yorulmak bilmez çalışkanlığı, güzel ve etkileyici konuşması, İngilizceye akıcı biçimde vukufu, en karmaşık konuları sade bir dille anlatma yeteneği, nüktedanlığı, cömertliği, liderlik vasıfları ve etrafa sevgi saçması, aynı zamanda saygı uyandırması, ince ruhu, hayvanseverliği, hobi sahibi olmasıyla çevresindekileri – muhalifleri dâhil - kendisine hayran bırakmıştır.²⁶

Hayatta en tahammül edemediği şeyin yalan olduğunu söyleyen Denктаş, 35 yaşında bir trafik kazasında kaybettiği oğlu Raif için yazdığı "Oğluma Öğütlerim" isimli şiirinde aslında kendini anlatmaktaydı:

²⁴ Arslan Mengüç, "Denктаş Belgeseli", Yayınlanma Tarihi: 14 Kasım 2013,

<https://www.youtube.com/watch?v=LK52oXXmBA0>, [Erişim Tarihi: 23.12.2017]

²⁵ A. g. e. , s. 12.

²⁶ Tugay Uluçevik, "Milli Kahraman- Rauf R. Denктаş", TÜRKSAM, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ocak, 2012.

Saat gibi durmadan, gece gündüz çalışan insanlar mesut olur,
Yalana sapma sakın, düşmanlarından sakın,
Çalış uğraş durmadan, bir gün olursun adam...²⁷

Denktaş zor zamanlarında, Kıbrıs konusunda çözümsüz hissettiğinde ve uykusuz gecelerinde devamlı yanında taşıdığı Kuran'ı Kerim'den sureler okuyarak sıkıntısını gidermeye çalışırdı. Özellikle İnşirah Suresi'ni okurdu ve zorluklar içerisinde mutlaka bir kolaylığın olduğuna inanarak doğru yolu bulmaya çalışırdı.²⁸

1.3. Yaşadığı Koşullar

Rauf Denktaş 1924 yılında Lefkoşa'da dünyaya gelmişti. Daha 18 aylıkken annesi vefat etmişti. Bu nedenle hayatını anlattığı birçok yazıda daha çok dedesi ve babasından bahsederken, annesi ile ilgili konuşacak, yazacak hiç bir anısı bulunmayan Denktaş için, hayatının hep eksik kalmış bir parçası olmuştur.

Ailesi Osmanlı özlemiyle ve bir gün tekrar Osmanlı'nın Kıbrıs topraklarına hâkim olacağı ümidiyle yaşayan, Kıbrıslı Türk ailelerden yalnızca birisiydi. Osmanlı Devleti ve Atatürk hayranlığı ile büyürken, hayatının en güzel günlerini, okul tatillerinde gittiği Ayfiban köyünde hatırladığı anılarıyla anlatmaktadır. Muhteşem doğasıyla insan ömrüne ömür katan bir köy olan Ayfiban, Trodos dağlarının eteklerinde ki Amarfo ovalarında yer almaktadır. Denktaş halka hitap etmeyi, böyle bir ortamda öğretmenlerinin gizli gizli öğrettiği milli duygular ile bezenmiş şiirler eşliğinde geçirdikleri akşam toplantılarında, milliyetçi duygular ile coşkulu konuşmayı öğrenmiştir.²⁹

Harman zamanı babaannesinin köyü olan Angolem'e gider bir kaç gün orada zaman geçirirdi. Bir süre köy işleri ile alakadar olurdu. Çok zorlayıcı gibi görünen köy işleri, o dönemde köylünün problemi değildi. Hayatı zorlaştıran ve köylünün bitap düşmesine neden olan etkenlerden biri, çeşitli hastalıklar, sivrisinek, karasinek ve çekirge istilaları gibi zorlayıcı doğal koşullardı. Kıbrıs'ın yaşamsal koşulları, Türk köylüsü için Allah'tan gelen ve bir şekilde üstesinden gelebilecekleri bir mücadele idi. Fakat asıl Kıbrıslı Türklerin çilesi, zamanla yoğunlaşan Rum

²⁷ Hande Erol, "Bir Siyaset Adamı Olarak Rauf Denktaş'ın Fikirleri", *Akademik -Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 18, Aralık, 2015, s. 365.

²⁸ Rauf R. Denktaş, *Kıbrıs Meselesinde Vizyon*, Raif Denktaş Eğitim Vakfı Yayınları, Lefkoşa, 1994, s. 32.

²⁹ R. R. Denktaş, 2005, s. 12.

baskınları ve EOKA gibi Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına hizmet eden grupların faaliyetleriydi. Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin birçoğu Rumların baskısına ve saldırılarına bir şekilde maruz kalmıştı.³⁰

Babası Hâkim Raif Bey daha 16 yaşındayken okuma arzusu ile Baf'tan ayrılmış, Lefkoşa'da polis olmuş ve devamlı okuyarak kendini hem Rumca hem de Türkçede geliştirmiştir. Polislik mesleğinden ilk olarak çavuşluğa yükselmiş ve sonra hukuk sınavını geçerek hâkim olmuştur. 1927 yılında Denктаş daha 2 yaşındayken Lefkoşa'ya taşınmıştı. 7 yaşına kadar dedesi Mehmet Bey büyütmüş olan Denктаş, Osmanlı Devleti dönemi hikâyelerini, Osmanlı'nın ayrılışını ilk defa dedesinden dinlemişti. Dedesi Türklerin bir gün Ada'ya tekrar hâkim olacağı umuduyla yaşamını sürdürmüştür. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1923 yılında İngiltere'nin Türkiye'nin haklarını korumasına karşılık olarak, Lozan Antlaşması ile Kıbrıs garantörlüğü İngiltere'ye bırakılmıştı.

İngiliz Sömürge İdaresini kabul etmeyen Türkler, İngilizler tarafından düşman tebaa sayılarak esir tutulmuş ve esir olmayan birçokları da işsiz kalmıştır. Esir düşen Türklere camilerde, toplantılarda gizli gizli yardımlar toplanır ve bin bir güçlük ile iletilirdi. Mehmet Raif Bey'de mümkün olduğunca bu yardım etmekteydi, ama memur olduğu için onun bu işlere kalkışması çoğu zaman sorun olarak karşısına gelmekteydi.³¹ İngiliz idaresinde çalışan bir memur olarak kalkıştığı bu işler onun mesleki hayatında daha yüksek mevkilere gelmesini engellemişti.

1.4. Eğitim Hayatı

1930 yılında henüz 6 yaşındayken babası Denктаş'ı İstanbul'da Feyziati Lisesi'nin ilkokul kısmına yatılı olarak kaydettirmişti. Denктаş hem yaşının küçüklüğü nedeniyle hem de daha önce hiç ailesinden ayrı kalmadığı için ilk zamanlarda oldukça zorluk yaşamış, zaman içinde arkadaşları ile oynayarak ve hayvanlar ile kendini oyalamayı başarmıştı.³² Ağabeyleri "İstanbul'da sakın Kıbrıslı olduğunu söyleme" diye öğüt vermişlerdi, çünkü o dönemde Türkiye'de Kıbrıs Türklerine "Kıbrıs eşeği" lakabı takılıyordu; Denктаş bunun "*Halk arasında İngiliz*

³⁰ A. g. e. , s. 13.

³¹ A. g. e. , s. 14-15.

³² A. g. e. , s. 16-20.

tabiiyetinde Kıbrıs Türkü deyince, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma İngiliz'e öfke nedeniyle, 'İngiliz casusu mu?' diye kuşkuyla bakılması" sebebiyle olduğunu anlatmıştır.³³

Denktaş, İstanbul günlerini şöyle anlatmıştır:

Bu büyük bir heyecandı. Çünkü biz gidinceye kadar, İstiklal Savaşı olmuş ve bu savaşın sürdüğü yıllarda, Kıbrıs'ta, Limasol, Vadili ve daha birçok yerlerde Rumların taşkınlıklarına maruz kalmış insanların anlattıkları arasından çıkıp gitmişim. O yıllarda Rumların saldırısı nedeniyle, Lefkoşa Cuma Pazarı'nda, dedemin kaçış hikâyeleri var. Bütün bunların anlatıldığı ve bir bayrak ve Atatürk'ün adının ağlayarak anıldığı heyecanlı bir ortamın içerisinde çıkıp gittim. Bu nedenle babamın bana "sen de Türkiye'ye gidip okuyacaksın" demiş olması, benim için büyük bir heyecandı.³⁴

Hafta sonlarında Ertuğrul ağabeyi ve Cahit ağabeyi ile vakit geçirir ve aile özlemine bir nebze onlarla giderirdi. O yıl 1 Kıbrıs Lirası 10 Türk Lirası ediyordu. Bir yıl sonra 1 Kıbrıs Lirası 8 Türk Lirasına denk düştüğünde, babası bunu bahane ederek Denktaş'ı tekrar yanına almıştı.³⁵ İstanbul'da geçirdiği bir yıllık süreçte dedesini kaybetmişti. Hayatında en derin izleri, hatıraları dedesi vasıtası ile edinmiş olduğu için dedesinin vefatı onu oldukça derinden etkilemişti.

Denktaş çocukluğundan itibaren hep pilot olmanın hayalini kurduğunu birçok kez anlatmıştı. Lise çağına geldiğinde de Türkiye'ye gidip, pilot olarak dönmeyi düşlemişti. Bu hayalini bilen Ertuğrul ağabeyi Türkiye'den Türk kuşuna giriş belgelerini göndermişti ama babası "(...) *Sen İngiliz Okuluna gideceksin. İyi İngilizce öğrenip iyi bir avukat, güçlü bir gazeteci olacaksın. Kıbrıs'ı boşaltamayız. Kıbrıs'ta kalıp buraya hizmet edeceksin*" demişti.³⁶ Bu nedenle babasının istediği gibi pilotluk hayalinden vazgeçmiş ve İngiliz Okulu'nda lise eğitimine başlamıştır.

İngiliz Okulu 1939 yılında, İngiltere'ye bir gezi düzenlenmişti. Bu gezinin amacının Kıbrıs halkını İngiliz hâkimiyetine ısındırmak olduğu açıkça belliydi. Ancak Mehmet Raif Bey, oğlunun henüz 13-14 yaşlarındaiken, bu geziden edineceği tecrübeler açısından gitmesini istemişti. Babasının Londra gezisinden önce Denktaş'a verdiği öğütler ne o yaşlarda ne de sonraki yaşlarda hiç aklından çıkmamış ve daima hayatına ışık tutmuştur. Bu öğütlerden bazılarını Denktaş şu şekilde kaleme almıştır:

³³ H. Erol, 2015, s. 363.

³⁴ A. g. e. , s. 363.

³⁵ R. R. Denktaş, 2005, s. 18-19.

³⁶ R. R. Denktaş, 2008, s. 21.

Oğlum dünyayı gezmek yeni yerler görmek çok iyi bir şeydir. Ben seni kendi paramla böyle bir seyahate gönderemezdim, onun için gidebilirsin, yalnız unutma! Size İngiltere’yi göstermekte özel bir maksat vardır. Size ve sizden sonra geleceklere İngiltere’yi “vatan” diye tanıtmak siyasetinin başlangıcıdır bu... Fakat senden endişe etmiyorum. Yeni bir memleket görmek, görgünü artırmak maksadıyla gidebilirsin. Bana sık sık mektup yaz...³⁷

Mehmet Raif Bey yeniliğine ve öğrenmeye açık kapı bırakırken, kendi özünü yitirmeden bunu başarmasını istediği çocuklarına doğruyu ve yanlışını anlatıp tercihi onlara bırakmış bir babadır.

Denktaş, Londra’da bir haftalık gezi sonunda, Bedford’da bir ailenin yanına yerleştirilmişti. Yaşadıkları ve gördükleri muhtemelen Kıbrıs’ta tecrübe etmesi mümkün olmayan türdendi. Gezi sonrasında, Mehmet Raif Bey ağır bir soğuk algınlığı sonrasında zatürre olmuş ve 57 yaşında hayata gözlerini yummuştu.³⁸ Artık hayata hem annesiz hem babasız devam edeceğinin farkına varan Denktaş, ölümlerle tanışmış ve artık hayata karşı daha dik durmak zorunda olduğunu anlamıştı.

1.4.1. İş Hayatına İlk Adım

İngiliz Lisesi’nden mezun olduğunda ilk olarak bir İngiliz askeri karargâhında İngilizce-Türkçe, İngilizce-Rumca çevirmen olarak işe girmiş, ancak çok uzun süre devam edememiştir. Bir gün Rum erlerin İngiliz çavuşlar tarafından dövüldüğünü görmesi üzerine, olay hakkında Rumların lehine ifade verdiği için, iş yerindeki herkes tarafından dışlanmıştı.³⁹ Gerçekleri söylediği için dışlandığı bir kurumda daha fazla vakit kaybetmek istemeyerek, istifasını vermiş ve babasının hiç istemediği memurluğa yönelerek, Magusa Mahkemesi’nde kâtip olarak işe girmeyi yeğlemiştir.

Denktaş mezun olduğunda babasının arkadaşı olan Paskal Bey’in cenaze töreninde “*Mezun olur olmaz babanın dairesinde yerin hazır*” sözlerine dayanarak, onunla görüşmeye gitmiş, eli boş dönmüştü. Bunun üzerine karşısına çıkan bu işi kabul etmek durumunda kalmıştır. Hâkim Mehmet Raif Bey “*Her iş, her görev kutsaldır... Boş durmak, işsiz oturmak haramdır, günahıdır... Bulduğun işe sarıl... Daha iyisini bulana kadar elindeki işi en iyi şekilde yap*”⁴⁰ öğütü verirdi çocuklarına.

³⁷ A. g. e. , s. 9.

³⁸ A. g. e. , s. 19.

³⁹ N. Batur, s. 70-71.

⁴⁰ R. R. Denktaş, 2008, s. 31.

Denktaş da babasından aldığı bu öğütle boş durmak yerine her daim bir işte çalışmış, elindeki fırsatları en iyi şekilde değerlendirirken, bulunduğu konumdan Türk milletine nasıl faydalı olabileceğinin yollarını aramıştır.

1.4.2. Londra’da Hukuk Eğitimi

Bir yandan Dr. Küçük’e haftalık ziyaretlerini yaparken diğer taraftan okuyup, Türk milletine hizmet etmek uğruna bir şeyler yapmak istiyordu. Babasının “*Güçlü bir gazeteci ve avukat ol... Bu toplumun buna ihtiyacı var*” sözleri daima aklının bir köşesinde yer etmişti. Aklında, hayalinde hep bir avukat olmak ve Türk milletine fayda sağlayacak mevkilerde bulunmak vardı. Bu uğurda, İngiltere’de hukuk eğitimi almanın yollarını araştırıp, Lincoln Inn’s ile alakalı bir gazete ilanıyla karşılaştığında hemen müracaat etmişti.

Referans olarak mezun olduğu lisenin müdürü olan Mr. Sims ile görüşen Denktaş, Mr. Sims’den olumlu cevap almış, ama o dönemde Londra’da savaş nedeniyle yaşamak çok güvenli olmayacağı için ertelemek zorunda kalmıştır. Mr. Sims’in Londra’ya gidene kadar mezun olduğu okulda İngilizce öğretmenliği yapma önerisini kabul etmiş ve bu vesile ile kendi okulunda 1943-1944 yılları arasında öğretmenlik yapmıştır.⁴¹ Denktaş’ın mahkemedeki işi oldukça tatminkâr olmasına rağmen, Türk davasına hizmet etmek istediği pozisyonu elde edemeyeceği için bu işten de ayrılmıştır.

Öğretmenlik yaptığı yılın sonunda British Council bursuna başvurmuş ve burs başvurusu kabul edilmiştir. Lincoln Inns’de yeni bir hayat başlayacak, burada bursunu kaybetmemek için çok çalışacaktı. Londra’ya gitmeden önce, daha doğar doğmaz nişanlanacaklarına karar verilen, amcasının torunu Aydın Hanım ile sözlenmiş, bu sayede arkasında onu bekleyen birisi olduğu için aklını başka işlerle bulandırmadan Kıbrıs’a bir an evvel dönmek için çabalamıştır.

Denktaş, Aydın Hanım ile olan ilişkisini “*Ağabeylikten nişanlılığa terfi etmek kolay olmayacaktı...*” diye anlatmaktadır. Aydın Hanım doğduğu andan itibaren Denktaş’ın kalbinde yer etmişti ve birçok şiirinde gelecekteki eşine olan duygularını yazmıştı.⁴²

⁴¹ R. R. Denktaş, 2005, s. 25-27.

⁴² A. g. e. , s. 30.

Savaş gemileri eşliğinde 20 günü geçen gemi yolculuğu ile ilk önce Liverpool ardından Londra'ya varmıştı. Londra'da oldukça sıkı bir eğitim hayatına kendini hazırlamıştı. Lincoln Inns'te eğitimine başlayan Denктаş, canını dişine takarak okuluna çalışmış, iki buçuk yıl boyunca devam eden çabaları sonuç vermiş ve hukuk bölümünden mezun olmuştu. Hiç vakit kaybetmeden Kıbrıs'ına ve Aydın'ına kavuşmak istediği için, İngiliz barosuna giriş töreninin hemen ardından dönüş hazırlıklarına başlamıştı.

1.4.3. Kıbrıs'a Avukat Olarak Dönüş

Kıbrıs'a döner dönmez ilk olarak babasının mezarını ziyarete gitmiş ve babasına “*Artık Kıbrıs'tayım... Senin güçlü bir avukata, cesur bir gazeteciye ihtiyacı olduğunu söylediğin halkımın içindeyim... Senin yapmak istediklerini bu halk için yapacağım*” diye söz vermiştir.⁴³ Londra'da iken sürekli mektuplaştığı Dr. Küçük'te Denктаş'ın ilk ziyaret ettiği kişiler arasındaydı. Kıbrıs hakkında haberler alıp, Türk davasını enine boyuna konuşmuşlardı. Londra'da geçen süre zarfında Kıbrıs'ta Enosis davası bir hayli kızışmıştı. İngiliz İdaresi'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vereceği korkusu halkı sarmıştı.

Ailesi ile özlem giderdikten sonra, sıra çalışacak bir yazıhane bulmaya gelmişti. İbrahim Yahya adında eski bir avukat kâtibinin yanında çalışmaya başlamış ama pekte içine sinmemişti. İbrahim Yahya Bey “para paradır” görüşünde olan biri olduğu için her türlü işe açıktı. Bu Denктаş için kabul edilmesi zor bir durumdu. Vatan, millet davalarına bakmayı hayal ederken, yüz kızartıcı suçların davalarına bile bakmak durumunda kalıyordu.⁴⁴ Ancak “iş işti” en iyisini bulana kadar elindeki fırsatları değerlendirmek düsturuna sahip bir babadan bu özelliğini miras olarak almıştı...

⁴³ A. g. e. , s. 74.

⁴⁴ A. g. e. , s. 76.

1.5. Fikrî Yapısının Gelişimi

Tayyareci yapacak çocuğunu babalar,
Düşman! Bu küçük tayyareciyi tanı,
Kanatları altında saklayacak vatani...⁴⁵

Oyun oynarken kendi kendine söylediği bu şiir Rauf için büyük bir hayaldi. Tayyareci olacak, Kıbrıs'ı İngilizlerden kurtaracak ve vatani ellerinden almak isteyen herkese karşı dimdik ayakta duracaktı.

Mehmet Raif Bey “*Size servet bırakamayacağım, iyi tahsil verdirebilirsem gerisi size ait...*”⁴⁶ diyerek çocuklarını çalışmaya yönlendirip, Denктаş'ın milliyetçi düşüncelerinin oluşmasını sağlamıştır. Hâkim Raif Bey, Denктаş'ın bir Türk milliyetçisi olarak yetişmesindeki en önemli etkenlerden biridir. Babasının Denктаş'a kattığı niteliklerden arasında okuma ve sorgulama alışkanlığı ile zamanla gelişen yazma alışkanlığıdır. Bu sayede Denктаş yazılar, şiirler yazmış, ardından ise “Halkın Sesi” gazetesinde Dr. Küçük ile birlikte çok önemli toplumsal görev üstlenmiştir.

Dedesi Mehmet Bey ve babası Mehmet Raif Bey'den sonra Denктаş'ın milli duygularına yön veren diğer bir kişi öğretmeni Turgut Sarıca olmuştur. Sarıca, Denктаş'ın ileriki yıllarda şekillenecek siyasi düşüncelerinde pay sahibi olan isimlerden biridir. Hatta öğretmeni Denктаş'a “Akın” ismini vermiştir.⁴⁷ O dönemde Kıbrıslı Türkler arasında milli bilincin oluşmasında en önemli etken öğretmenler olmuştur.

Denктаş öğretmeni Turgut Sarıca'yı şöyle anlatmıştı:

İngiliz süzgecinden geçirilmiş, içinden milli duygu aşılatabilecek her şeyi çıkarılmış okuma kitaplarımızdaki satırları okuduktan sonra bize Türk düşünürleri, edip ve yazarları hakkında notlar tutturur, Türklük tarihini, Türklük mücadelesini öğretirdi. Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, İbrahim Alaettin ve Atatürk... İstiklal mücadelesi, Türklük davası, Kıbrıs'ta Türklerin durumu... Her hikâyesinde bir ders vardı, her dersi milli duyguya hitap eder, milli bir şuur yaratırdı.⁴⁸

⁴⁵ A. g. e. , s. 4.

⁴⁶ H. Erol, 2015, s. 362.

⁴⁷ A. g. e. , s. 363.

⁴⁸ R. R. Denктаş, *Toplu Eserler-1*, [Aktaran: Hande Erol]

1.6. Doktor Fazıl Küçük ile Tanışması

Fazıl Küçük, Kıbrıs Ortaköy’de bir nalbandın oğlu olarak dünyaya gelmiş, yükseköğrenimi için İstanbul’a taşınmıştı. Önce İstanbul’da tıp eğitimi almış, ardından Fransa ve İsviçre’de eğitimine devam etmiştir. Kıbrıs’a döndüğünde oldukça iyi eğitim görmüş, Türk halkının ihtiyacı olan bir donanımda Doktor olmuştu. Bundan sonra Kıbrıs’ın kaderini bir bir elleriyle örecektir bir lider olacaktır. 14 Mart 1942’de Halkın Sesi Gazetesinde yazmaya başladığında, halk arasında milli uyanışı sağlayarak Kıbrıs Türk halkının kaderinde bir dönüm noktası olmuştur.⁴⁹

Denktaş’ın babası ve Dr. Küçük eski dostlardandı. Dr. Küçük ile tanışması, Denktaş için hayatının dönüm noktası olmuştur. Denktaş, her hafta Lefkoşa’ya gider ve Dr. Küçük ile memleket meselelerini konuşur ve yazdığı yazıların yayınlanması için gazeteye iletirdi. Halkın Sesi Gazetesi yayıma başladığı ilk günden itibaren Denktaş için ilgi odağı olmuştu.

Babasının ölümünden yaklaşık iki yıl sonra, Dr. Küçük ile her hafta sonu muayenehanesinde buluşur ve Rumların Enosis hayallerine karşılık Türklerin nasıl bir politika izlemesi gerektiğini tartışırlardı.⁵⁰ Dr. Küçük, Denktaş’ın Kıbrıs davasında daima yol göstericisi ve akıl hocası olmuştur. Dr. Küçük ile neredeyse her konuda fikir alışverişi yaptığı halde, sadece parti konularıyla ilgilenmiyor ve babasının geçmişteki konumu nedeniyle tarafsız kalmaya çaba gösteriyordu.

1.7. Lider olarak Yükselişi

1948 yılında Vali Lord Winster, özerklik önerilerini görüşmek üzere Anayasa Komisyonu oluşturmuş ve AKEL ile Türkler arasında müzakereleri başlatmıştı. Kilise ise “*özerklik Enosis’in ölüm döşegidir*” diyerek katılmamış, katılanları da geri çekmişti. AKEL’de bu şartlar altında bir süre dirense de geri çekilmek durumunda kalmıştı.

Bu komisyonun Türk heyetinin sekreterliği Denktaş’a verilmişti. Özellikle Dr. Küçük Denktaş’ın avukatlığa başlamasından dolayı çok heyecanlıydı. Çünkü hem Türk avukatların sayısı çok azdı, hem de zamanında Dr. Küçük, Hâkim Mehmet Raif Bey’den bilgi alırken, gün gelmiş Raif Bey’in oğlu Rauf, kendisinden bilgi

⁴⁹ N. Batur, s. 77.

⁵⁰ A. g. e. , s. 77.

edinmeye başlamıştı. Yeni yeni iş hayatına başladığı zamanlarda babasının adıyla tanınan Denктаş, zamanla kendi çalışmaları ile tanınmaya başlayacaktı. Hatta bir dönem Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da gazetecilik yapmış olan İngiliz Yazar Nancy Crawshaw⁵¹'in Denктаş için şunları yazmıştır: *“1948'de oluşturulan Türk İşleri Komisyonu'nda yeni nesil Kıbrıs'lı Türk kuşağını, Rauf Denктаş temsil etmekteydi.(...) Yetenekli bir hukukçu olan Denктаş'ın 1958'de liderliğe katılımı ile Türk toplumu büyük çapta güçlenmiş oldu.”*⁵²

Enosis'in çıkarlarına karşı olduğu iddiası ile özerkliğe Rumların karşı geldiğini, 1948'deki meclisin bu nedenle devam edemeyeceği düşüncesini Lord Winster ile konuşan kişi de Denктаş olmuştur. Bu durumda meclis sadece Türkler ile devam edemeyeceği nedeniyle feshedilmiştir. Fakat Denктаş bunu protesto ederek, kabul etmediklerini beyan etmiş, Baş hâkim Edward Jackson; Türklerin hükümetten isteklerini belirttikleri bir rapor hazırlamalarını ve ardından gerekenin yapılacağı sözünü vermişti.⁵³ Bu rapor Türklere yeni statüler kazandıracığı için çok önemliydi, bu nedenle uzun uzun görüşülmüş ve sonuçta Türk İşleri Komisyonu kurulmuştur.

1.7.1. Savcılık Teklifi

Bir gün Zekâ Bey Denктаş ile görüşmesinde, ona herhangi bir özel iş teklifi gelirse kabul etmesini istemişti. Hükümete sundukları rapordan yasa çıkabilecek birçok konunun olduğunu ve yasaları savcılığın çıkaracağını söylemişti. Ancak savcılıkta bu çalışmalara katılacak tek bir Türk yoktu. Bu nedenle Zekâ Bey Denктаş'ın bir şekilde savcılıkta görev almasını istiyordu.⁵⁴ Denктаş bu konuyu Zekâ Bey ve Dr. Küçük ile uzun uzadıya görüşmüş, her ne kadar gelir açısından savcılıktaki görevinde daha az kazanacak olsa da 2-3 yıl savcılıkta çalışmasının hem Türkler için hem de Denктаş'ın mesleği açısından faydalı olacağı görüşünde karar kılmışlardı.

⁵¹ Nancy Crawshaw Koloni idaresinde yabancı ülke vatandaşı olarak, Kıbrıs sorununu anlama ve analiz etme üzerine kariyer yapmıştır. Yunanistan'da da araştırmalar yapmıştır. Objektifliğini korumaya çalışan bir araştırmacı olduğu halde, Türklere karşı sempatisi olduğu söylenmiştir. Denктаş gibi Nancy Crawshaw'da anlaşmaların yıkılmasından asıl sorumlu tarafın Rumlar olduğunu yaşayarak görenlerdendi.

⁵² Ahmet C. Gazioğlu, “Kıbrıs'ta Federasyon Fikrinin Doğuşu ve Denктаş'ı Yazabilmek”, *Rauf Denктаş'a Armağan*, Editörler: Yakan Cumalıoğlu ve Erol Cihangir, Turan Kültür Vakfı, Ankara, 2000, s.144.

⁵³ R. R. Denктаş, 2008, s. 109.

⁵⁴ A. g. e. , s. 113.

Yıllar sonra Dr. Küçük ile aralarında yaşanan bir anlaşmazlık sonucunda, Denктаş'ın halkı terk ederek savcılığı kabul ettiğini yazması, her zaman muhalefet tarafından kullanılmış, “İngiliz’in savcısı” sözleriyle Denктаş’ı ötekileştirmeye çalışmışlardı. Oysa Denктаş “O dönemde İngiliz kolonisi vardı ve kamu görevinde çalışmak, İngilizlerle çalışmak anlamına gelmemelidir”⁵⁵ demişti. Aksine kamu kurumlarında halkın temsilcisinin bulunması o halkın çıkarlarının korunması açısından daha önemliydi.

Denктаş siyaset adamı olmayı dava adamı olmaya tercih etmişti. Çünkü siyaset sahnesi ikiyüzlülüklerle dolu ve çıkarlar uğruna karşı tarafı yerden yere vurmaya gerektirmektedir. “Siyasetçilere bakacak olursak, sanki hiç güvenilir siyaset adamı yokmuş hissine kapılırız” demişti. Bu nedenle Dr. Küçük ile geçirdiği vakit, edindiği bilgiler genç bir avukat için fazlasıyla yeterliydi. Düşüncelerini yazarak, halka hizmet etmekteydi. Fakat halka ilk seslenişi, 1948 yılında, ilk defa Enosis karşıtı bir miting düzenleyen Dr. Küçük ve ekibinin yanında, destekçi olarak katıldığı mitingde gerçekleşmişti. Bu ilk adım hem dostlarının çok hoşuna gitmişti, hem de bir bakıma onun için zor zamanların başlama tarihi olmuştu. Çünkü Dr. Küçük’e karşı olan muhalefet ve eleştiriler artık Denктаş’ı da vurmaya başlayacaktı.

1942 yılında Dr. Küçük’ün okuldan dönüşüyle Halkın Sesi Gazetesi ile başlattığı hareketlilik, 1948 mitinginde halkın desteğini de almayı başarmıştı.⁵⁶ Artık Kıbrıs Türkleri için yeni bir dönem başlamakta ve bu dönemin inşasında görev alan Denктаş, Dr. Küçük’ün yamacında lider olarak yetişmeye başlamıştı.

1.7.1.1. Savcılığa Başlaması

Denктаş savcılıktaki görevine 1949 yılında Magusa Ağır Ceza Mahkemesi’nde başlamıştı. Kamu görevlerinde giderek azalan Türk sayılarını artırmak amacıyla Türk İşleri Komisyonu raporunda bu konuda özellikle durulmuştu. Bu sebeptendir ki Denктаş’ın savcılıkta üst düzey bir görevde yer alması gurur ve sevinçle karşılanmıştı. Zira savcılıkta yükselen bir Türk, topluma çok faydalı işler yapacaktı.

⁵⁵ A. g. e. , s. 115.

⁵⁶ A. g. e. , s. 119-120.

Savcılıkta karşısına ilk gelen işlerden birisi, “kasıtlı öldürme” suçundan yargılanacak bir suçluydu. Genel olarak savcıların eline gelen dosyalarda, var olana ek olarak polislerin görüşleri ve suçlu hakkında ek bilgilerde bulunurdu. Denктаş bunu fark edip, aslında kasıtlı öldürme eyleminin belgelenememesi sonucunda bu davayı mahkeme “kasıtlı öldürme” olarak göndermeyeceğini polis memuruna söylemişti. Bu nedenle memur Denктаş’ı daha üst kademe olan Savcı Paskal’a şikâyet etmiş, Paskal Bey ise alışılmış bu düzene aykırı bulduğu için kararı bozmuştu. Ve dosyanın memur nasıl hazırladıysa öyle iletilmesi gerektiğini söylemişti. Bahsi geçen polis memuru yıllar sonra 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildiğinde, milli istihbaratın başına getirilmiş ve gizli gizli EOKA’ya hizmet etmiş kişilerin başında gelmiştir.

Denктаş savcılık yaptığı süre boyunca cezaları verilmeden önce suçluların hakkında lehine olabilecek bilgileri de hâkime anlatırdı. Böylece mümkünse infazın iptalini sağlamaya çalışırdı. Ona göre idam cezası ilkeldi. Her suçlu yaşadığı çevrenin ve şartların kurbanı olmaktaydı. Bu özelliği sayesinde baroda “insafli, vicdanlı, yalana tahammülü olmayan güçlü bir savcı, iyi bir avukat” unvanını kazanmıştı.⁵⁷

1.7.2. Türk İşleri Komisyonu Raporu’nun Rafa Kalkması

Savcılıktan sonra boş kalan vakitlerinde, Dr. Küçük ile geçirdiği zamanlarda, Enosis yaygaraları ile İngilizlerin Yunanistan ile anlaşıp, Ada’yı Yunanlara vereceği tehlikesini görüşür, Halkın Sesi Gazetesi’nde oluşabilecek tehlikeyi yazar ve halkı uyanık tutmaya çalışırlardı.

1954 yılının sonlarında, savcılıkta görevliyken Başpiskopos Makarios aleyhinde “halkı isyana teşvik” suçlarını içeren bir dosya, Denктаş’ın eline geçmişti. Başsavcı ile görüştüğünde, Başsavcı Makarios’un kahramanlaşmasına sebep olacağı düşüncesi ile dosyanın kapatılmasını uygun görmüştü. 3-4 hafta sonra Makarios ile ilgili bir dosya daha gelmiş ve o olayda benzer şekilde göz önünde tutulmamıştı. Makarios artık dünyaya meydan okuyacak kadar pervasızca hareket etmeye başlamıştı. Ardı ardına yaşanan bu Makarios olaylarının hemen ertesinde, Makarios’un Yunanistan ile anlaştığı ve Kıbrıs meselesinin self-determinasyon talebi

⁵⁷ R. R. Denктаş, 2005, s. 92.

ile BM Genel Kurulu'nda görüşüleceği haberleri duyulmuştu.⁵⁸ Belli ki Yunan ve Rumlar artık hamlelerini açıkça oynama kararı vermişlerdi.

Türk İşleri Komisyonu raporu rafa kalkmış olsa da Denктаş savcılıkta günlerini boş geçirmiyor, başka hiç bir kurumdan elde edemeyeceği bilgiler ediniyordu. Bu sayede geçmişi ve geleceği daha iyi yorumlama fırsatı buluyordu. Babası ile dönemin Valisi arasında geçen şapka krizinde olduğu gibi... O dönemde İngiliz yönetiminin neden şapkaya karşı olduğunu ya da neden bazı insanların fişlendiğini pek anlamamıştı. Bu nedenle eski dosyalara bakarken bir insanın neden fişlendiğinin sebeplerine bakıyordu. Araştırmalarında bir kişinin şapka giymesinin, İngiliz karşıtlığı ile bir tutulduğu gibi ayrıntıları da öğrenmişti. Denктаş bu ve benzeri araştırmalar ile Türklere fayda sağlayacak her türlü bilgiyi edinmek için vaktini dolu dolu geçirmeye çalıştığını da birçok kitabında anlatmıştır.

1.8. Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu

Dr. Küçük Kıbrıs'ta siyasi mücadelesini kendisine has bir çizgide sürdürüyordu. Bu yol artık bağımsızlığı ve gasp edilmiş haklarını arzu eden, milliyetçiliğin ve kurtuluşun yolu idi. Ve tam olarak Kıbrıs Türk halkının beklediği bir önder olarak halk Dr. Küçük'ün arkasından adım adım ilerliyor, onunla bu davada birlikte yürümek istiyorlardı. Bu siyasi mücadele, İngiliz yönetiminin hoşuna gitmediği için Dr. Küçük'e karşı bir savaş başlatmışlardı. Dr. Küçük'ün muhalifleri ve karşıtları İngiltere'nin de desteklemesiyle güçlenmişti. Bu durum Kıbrıs Türklerini parça parça olmuş ve daha kendi aralarında bile anlaşamayan bir grup olarak görünmesine neden olmuştu. Kıbrıs'taki bu kötü gidişat Türkiye'den fark edilmiş, Türkiye'de yaşayan Kıbrıslıların oluşturduğu Kıbrıs Kültür Derneği vasıtası ile harekete geçilmişti.⁵⁹ Derneğin de katkısıyla Kıbrıs Türk Cemaati arasında yaşanan ayrışmaların görüşüldüğü bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda bütün kurum ve kuruluşların bir araya gelerek oluşturacağı bir federasyon kurulmasına karar verilmişti.

Denктаş Federasyon öncesinde Türklerin birlikten yoksun halini ve ardından federasyon ile gelen düzeni şu sözlerle anlatmıştı:

⁵⁸ A. g. e. , s. 96.

⁵⁹ R. R. Denктаş, 2008, s. 102.

O dönemde Kıbrıs'ta İngiliz hükümeti var, teşkilatlanmış bir Rum tarafı var, ayrı ayrı, bölük pörçükte Türk kuruluşları var. Bir kuvvet olamıyorlar, ses verdiklerinde kimsenin duyacağı kadar güçlü olmuyor. Bunları düşünerek 1949'larda bir Kulüp ve Kurumlar Federasyonu kuruldu. Bu federasyon her iki yılda bir başkanını seçimle değiştiriyordu. 1957'de ben istifa etme kararını aldıktan sonra federasyonun başkanı oldum. Ve o iki sene zarfında da cemaatin örgütlenmesi ve her açıdan ses veren ve ses çıkartan bir hale getirilmesi sağlanmış oldu.⁶⁰

Kıbrıs Türk aydınlarının çoğunluğu Enosis'i engellemek için Türkiye'nin doğrudan konunun içinde olması gerektiğini savunuyorlardı. Kıbrıs'taki Türk toplumunun varlığını devam ettirebilme ve Enosis faaliyetlerine karşı koyabilmesi çabaları, Türk kurum ve kuruluşlarını bir merkez etrafında toplanmaya itti. Özellikle sosyal ve iktisadi faaliyetlerin merkezden yürütülmesi ve Türkiye ile yakınlaşma istekleri, 8 Eylül 1949 tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun kurulmasında etkili olan etkenlerdendir.⁶¹ Federasyon'un genel hatlarının belirlenmesi amacıyla Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu, Millî Parti, Türk Çiftçiler Birliği, Lefkoşa Türk Spor Kulübü, Çetinkaya Spor Kulübü, Lise ve Viktorya Mezunları kurumlarından seçilmiş bir heyet görevlendirilmiş ve bu heyete başkanlık yapacak kişi Faiz Kaymak olarak belirlenmişti.⁶²

Muhallifler hiç vakit kaybetmeden federasyon aleyhinde konuşmalara başlamışlardı. Denктаş'a göre elbette bu muhalefet daima haksız değildi, haklı oldukları noktalarda vardı. Ancak mesele vatan olduğunda bakış açısına göre farklı görüşler ortaya çıkıyordu. Kimi görüşe göre Türkiye'ye yük olmaksızın, İngiltere ile bağları sıkı tutup, ondan yararlanılmalı, kimi görüşe göre ise Türkiye Kıbrıs'ın işlerine karıştıkça İngiltere'nin baskıları artıyordu.⁶³ Federasyon, kuruluşunun ardından, Türkiye'ye ve dünyanın belli başlı merkezlerine ziyaretler yaparak; Kıbrıs Türk halkının görüşlerini etkin bir şekilde aktarma göreviyle Türkiye'deki siyasi partiler, politikacılar, hükümet, basın, diğer kurum ve kuruluşların dikkatini çekerek,

⁶⁰ Arslan Mengüç, "Rauf Denктаş ile Röportaj Bölümü", *Bir Avuç Vatan Belgeseli-Bölüm 1*, https://www.youtube.com/watch?v=7XKEIpIML4&list=PLzXW0OJldIBzbYRU8aUoXyU_y_PFiC2q3&index=2, Yayınlanma Tarihi: 12 Kasım 2013, [Erişim Tarihi: 15.12.2017]

⁶¹ Hande Erol, "Kıbrıs politikalarında lider Rauf Denктаş'ın rolü", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2014, s. 116.

⁶² Emruhan Yalçın, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı Ve Rauf Denктаş", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Bahar, 2016, s. 281.

⁶³ R. R. Denктаş, 2008, s. 103.

Türk kamuoyunun Kıbrıs'a sahip çıkmasını sağlamak için yoğun bir faaliyete başlamıştır.⁶⁴

Dr. Küçük ve Federasyon Başkanı olan Faiz Kaymak'ın arası küçük sebeplerden açılmaya başlamıştı. Asıl sebep, Türkiye'nin Kıbrıs mücadelesinde kullanılması için gönderdiği matbaanın kimin denetimi altında kalacağı konusunda yaşadıkları görüş ayrılıklarıydı. Aralarındaki bu uyuşmazlığın federasyon işlerine ve Türk davasına olumsuz olarak yansması muhtemeldi. Bu sebeple Denктаş hem Dr. Küçük ile hem de Faiz Kaymak ile görüşmüş ve Federasyon Başkanlığına aday olmuş⁶⁵, 1957 yılı sonunda da Faiz Kaymak'ın yerine Denктаş Federasyon Başkanlığına seçilmiştir.⁶⁶ Denктаş'ın Federasyon Başkanı seçilmesinden ve faaliyetlerinden rahatsız olan İngilizler, Denктаş'ı Kıbrıs'tan uzaklaştırmak için Hong-Kong'a tayin teklifinde bulunmuştu. Denктаş'ın bu teklifi reddetmesi üzerine, bu defa da Kıbrıs'ta yeni bir mevki teklifi olmuş, Denктаş bunu da kabul etmemiştir.⁶⁷ Kıbrıs Türk halkının ve yöneticilerin Denктаş'a güvenmesi onu oldukça gururlandırmıştı ve Denктаş *"Kıbrıs Türk halkının yararı uğruna her türlü fedakârlığa ve acıya katlanacağına, gece gündüz usanmadan, yorulmadan ve yılmadan çalışacağına(...)"*⁶⁸ söz vermiştir.

Savcılıktaki görev süresi bitmek üzere iken Federasyon başkanlığına seçilen Denктаş, 6 ay daha çalışmış olsa emeklilik hakkını elde edecekti. Ama bu aşamada 6 ay beklemek Türk davasının yara almasına sebep olabilirdi. Denктаş için ise öncelik Türk davası idi ve Federasyon başkanlığını tercih ederek savcılığı bırakmıştır.

1.8.1. Federasyon'da Denктаş'ın İşleri

1950-1954 yılları arasında Enosis ile mücadele gittikçe derinleşmişti. Bir yandan ise Türk basını Türkiye'yi Kıbrıs meselesi konusunda uyandırma çabalarına başlamıştı. Hürriyet gazetesi öncülüğünde gerçekleşen bu çaba ile birlikte 1948 yılında öğretmen kafilesinin Türkiye ziyaretinde başlamış olan hareketlenme sonuç vermiş ve "Kıbrıs Türk Kültür Dernekleri" kurulmuştur. Bu dernek vasıtası ile

⁶⁴ H. Erol, 2014, s. 116.

⁶⁵ R. R. Denктаş, 2005, s. 115.

⁶⁶ R. R. Denктаş, 2008, s. 111.

⁶⁷ H. Erol, 2014, s. 117.

⁶⁸ Halkın Sesi Gazetesi, 29 Ekim 1957, [Aktaran: Emruhan Yalçın]

Türkiye'den Kıbrıs'a "Kültür Yardımları" ile Kıbrıs Türklerinin içerisinde bulunduğu maddi sıkıntılar bir nebze olsun giderilmeye çalışılmıştır.⁶⁹ Dr. Küçük ve Denктаş'ın da dâhil olduğu bir grubun attığı bu adımla ve Türkiye'nin yardımlarıyla Kıbrıs Türk halkı arasında "*Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır!*" düşüncesi yayılmıştır. Arkasından Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu ile daha etkili bir hale gelen Türklerin birleşmesi, Federasyon'da Denктаş dönemi ile doruk noktaya ulaşmıştır.

Denктаş'ın Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanlığı yaptığı yıllarda, Türk köylüsü ve gençliği Federasyon'da oldukça aktif bir rol üstlenmişti. Denктаş, başkanlık görevini devralır almaz, köylere ziyaretler gerçekleştirmiş, bu sayede köylerin durumu hakkında bilgi edinmeyi amaçlamıştır. Daha önce Türkiye'den gelen öğretmen grubunu ağırlamak için köyleri dolaştığında bir nebze de olsa köylerin halini görmüş, Türk köylüsünün içinde bulunduğu durum kafasına takılmıştı. Dolayısıyla federasyon başkanlığı göreviyle ilk olarak bu konuyla ilgilenmek istemiştir. Zaman içerisinde köylü Denктаş'ın verdiği sözleri bir bir yerine getirmesiyle, onun ne kadar sözünün eri bir kişiliğe sahip olduğunu görmüş ve zamanı geldiğinde tereddütsüz Denктаş'ın arkasından gitmişlerdi. Bir yandan köylerin ekonomik sorunlarıyla ilgilenen federasyon, diğer yandan ise halkın Koloni Hükümeti ile ilgili sorunlarını bildirmek ve çözüm bulmak amacıyla bir büro kurmuştu. Denктаş Federasyon'un kısa bir zamanda hükümet içinde hükümet olarak iş yapmaya başladığını söylemektedir.⁷⁰

Denктаş, milli duruşunun büyük çoğunluğunun dedesi Şehirli Mehmet ile geçirdiği zamanlarda olduğundan bahsetmiştir. Dedesinin yaşadığı o günlerde, kahvehanedeki Türklerin memleket meselelerini konuşturlardı. Boğos denen bir Ermeni'den bahsedildiğine şahit olmuştu. Boğos, bir kibriti bile yakında bulunan Türk bakkalından değil, metrelerce ötedeki Ermeni bakkalından almış. Türkler ise yıllarca "Rum doktordan başka doktora gitmem" sözleriyle övünüp dururlarmış. Türk doktor olsa bile ona güvenmeyip Rum doktora gitmek Rumların daha çok kazanması ile Türklerin fakirleşmesine ve bunun sonucunda da eğitim seviyesinin düşmesi ile daha fakir, daha bağımlı Türkler haline gelmesiyle sonuçlanıyordu.

⁶⁹ Rauf R. Denктаş, *Seçenekler ve Kıbrıs Türkleri*, KKTC Enferyasyon Dairesi Yayını, Nisan, 1986, Lefkoşa, s.8.

⁷⁰ R. R. Denктаş, 2005, s. 120.

Türk'ten Türk'e kampanyası kendisinden daha fazla nüfusa ve nüfuza sahip olan bir topluma karşı, daha zayıf olan Kıbrıs Türk toplumunu harekete geçirmeyi başarmıştır. Bu kampanya kıyafet anlayışını değiştirerek Türk kadınının statüsünü geliştirirken, bir taraftan da Türkçe ve Rumcanın birlikte kullanılmasının yerine sadece Türkçe kelimelerin kullanılmasını sağlayarak milli değerleri güçlendirmiş ve bu kuralın ihlali durumunda küçük parasal cezalar ile toplumun daha kolay adapte olmasını sağlamıştır. Denктаş bu kampanyayı aktif bir şekilde desteklemiştir.⁷¹

Denктаş'ın Federasyon içinde yaptığı ilk işlerden birisi de halk arasında dayanışmayı sağlamaktı. "Türk'ten Türk'e" kampanyası sayesinde Türklerde bulunan bir hizmet ve mal başka bir yerden alınmayarak, o dönemde Türk pazarı kurulması ile Türklere arasındaki ticaretin gelişmesiyle, ekonomik gelişme başlamıştır.⁷² Yine bu dönemde el sanatlarına önem verilmiş Anavatan'dan gelen öğretmenler sayesinde hem Türk milliyetçiliği güçlenmiş hem de yerli malına yönelimin artırılması yönünde çalışmalara ağırlık verilmişti. Denктаş'ın başkanlığında ortaya çıkmış olan bu kampanya ile asıl amaç taksimin yolunu açmak ve Kıbrıs Türklerinin Rumlara olan ekonomik bağıllığını sona erdirmektir.⁷³

Ancak Rumlara kampanyaya yaklaşımını Denктаş şu sözlerle anlatmıştı; "1958-1960 yıllarında 'Türk'ten Türk'e Kampanyası'nı başlattık. Bu, Rumlara çok dokunmuştu. 120 bin kişilik bir çarşığı kaybetmek istemiyorlardı. (...)"⁷⁴ Denктаş'ın harekete geçirdiği "Türkleşme seferberliği" Türk olmayanları dışlayan bir eylem değildi. Kıbrıs'ta yaşayan Türklere asimile olmamaları için Türklüklerini ön plana çıkarmayı amaçlıyordu.⁷⁵ Nasıl ki Ermeni ya da Rumlara kendi aralarında yaptığı alışverişler ile kendi toplumunun refahını amaçlıyorsa, Türklere aynı amaca sahip olması oldukça kabul edilebilir bir gerekçe idi.

⁷¹ Mehmet Özay, *Sustainability of Microstates*, Utah Üniversitesi, Utah Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 34.

⁷² R. R. Denктаş, 2005, s. 121.

⁷³ H. Erol, 2014, s. 118.

⁷⁴ R. R. Denктаş, 12'ye 5 Kala, [Aktaran: Emruhan Yalçın, "Kıbrıs'ta TMT...", s. 295.]

⁷⁵ A. g. e. , s. 295.

1.9. Kıbrıs Türk Yönetiminde Yükselmeye Başlaması

Denktaş siyaset adamı olmayı dava adamı olmaya tercih etmişti. Çünkü siyaset sahnesi ikiyüzlülüklerle doluydu ve çıkarlar uğruna karşı tarafı yerden yere vurmaya gerektirmekteydi. “*Siyasetçilere bakacak olursak, sanki hiç güvenilir siyaset adamı yokmuş hissine kapılız*” demişti. Bu nedenle Dr. Küçük ile geçirdiği vakit, edindiği bilgiler genç bir avukat için fazlasıyla yeterliydi.⁷⁶ Diğer yandan, Dr. Küçük ile arasında manevi bir bağ oluşmuştu. Zamanında Dr. Küçük, Hâkim Raif Bey ile birlikte devlet meselelerini konuşup, onun bilgi ve birikim dünyasından faydalanıyordu. Şimdi ise Denktaş Dr. Küçük’ün deneyimlerinden ve bilgilerinden faydalanmaktaydı. Bu, Denktaş için babası ile devlet meselelerini konuşmak kadar değerliydi.

Mücadeleye İngiltere’de eğitim görmüş bir hukukçu olarak başlayan Denktaş, Dr. Küçük’le tanışmasının ardından Halkın Sesi Gazetesi’nde Kıbrıs sorunu hakkında yazdığı yazılar vasıtasıyla davaya daha çok adapte olmuştur. Dr. Küçük’ün desteğiyle siyasete giren Denktaş, kısa sürede Türkiye’nin de desteğini elde ederek, Kıbrıs Türk Cemaati’nin başına geçmiş, Kıbrıs Türk bölgesinin “Tek Adamı” olarak kabul edilmişti. Bir kişinin Kıbrıs’ta Türkiye’nin desteğini almadan lider olma ihtimali yoktu.⁷⁷ Rauf Denktaş da gerek Türkiye’nin desteği gerekse kendi çabaları ile daima üst makamlara erişmiştir. Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Genel Komite Başkan Yardımcısı, Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı gibi Kıbrıs halkının adım adım özgürlüğe ulaşmasında tarihe geçen önemli unvanlar kazanmıştır.⁷⁸

Türkiye’nin Dr. Küçük yerine Denktaş’ı desteklemesi de bu sürece yardımcı olmuştur. Hiçbir zaman Dr. Küçük’ü geri planda bırakma niyetinin olmadığını söyleyen Denktaş, “*Ben Kıbrıs davasına bir nefer olarak katıldım. Liderimiz Dr. Fazıl Küçük’tü... Hiçbir zaman liderim demedim, lider olayım diye çalışmadım, çalıştığım için buralara kadar geldim*” sözleriyle bu durumu açıklamıştır.⁷⁹

⁷⁶ R. R. Denktaş, 2008, s. 119.

⁷⁷ H. Erol, 2015, s. 364.

⁷⁸ T. Uluçevik, a. g. m.

⁷⁹ H. Erol, 2015, s. 364.

Türkiye'nin Denктаş'ı desteklemesinin sebebi, Fazıl Küçük'e oranla karşıtlarının daha az olmasının yanı sıra, hukukçu olması, politikaya hâkimiyeti ve lider yönü etkili olmuştur. Zira bir toplumda yeni bir lider yaratacaksanız, o kişinin toplumun her kesimi tarafından desteklenmesi işinizi kolaylaştıracaktır. O yıllara kadar Türk davasına çok büyük hizmetler etmiş olan Dr. Fazıl Küçük, sivri dili ile kendi politikasına karşı olanlara ağır eleştirileri ile belli bir muhalefet grubu elde etmişti. Bunun aksine saygı duyulan Hâkim Mehmet Raif Bey'in oğlu, Londra'da eğitim görmüş ve avukat olarak döndüğü Kıbrıs'ta çok büyük umutlar uyandırmıştı. Dr. Küçük'e oranla daha dinamik bir yapıya sahip olması da başka bir sebep olarak halkın ve Türk hükümetinin gözlerinden kaçmamıştı.

Denктаş, önce KTFD'de ve sonra da KKTC'de eşsiz bir konuma sahip olmasına rağmen, milli davanın yürütülmesinde her zaman kişisel çıkarlarının yerine Kıbrıs halkının ve Türkiye'nin çıkarlarını ön planda tutmuştur. Çünkü Kıbrıs Türk halkının bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşması için Türkiye'nin batı karşısında güçlü olması gerektiği gerçeğinin farkında olmuştur.⁸⁰ Uluslararası alanda ise çok sevilen ve itibar gören bir lider olmayı başarmıştır. Devletlerin KKTC ve Kıbrıs Türk toplumuna karşı var olan çekincelerine rağmen, birçok devlet başkanı Denктаş'ın görüşme tekliflerini kabul etmiş, birçok önemli devlet adamı ise bizzat Denктаş'ı makamında ziyaret etmiştir.⁸¹ Oldukça stresli toplantıların havasını tek bir söz ile değiştirmiş ve ortamı yumuşatabilmiş olması, ömrü boyunca savaştığı Rum liderler ile olan görüşmelerinde dahi, güler yüzü ve esprileri ile ortamı ısıtmayı başarabilmiş olması onu, siyaset dünyasının sahip olmadığı nitelikleri sayesinde ön plana çıkarmıştır.

⁸⁰ T. Uluçevik, a. g. m.

⁸¹ A. g. m.

1.10. Kıbrıs'ta Cemaatlerin Örgütleri

1.10.1. EOKA

James Ker-Lindsay “EOKA, Kıbrıs üzerinde İngiliz yönetimini bitirmek için kurulan ve Ada’yı Yunanistan’a bağlamak üzere kurulmuş bir Rum milis örgütüdür.”⁸² diye tanımladığı EOKA’yı, dünyanın diğer yerlerinde oluşan koloni karşıtı hareketlerin aksine bağımsızlığı değil, Yunanistan ile birleşmeyi istemesi ile eleştirmektedir. Dışarıdan bakan insanlara göre bile anlamsız olan bu Enosis hareketini, EOKA’nın kuruluşuna kadar yaşanan gelişmeleri, Kıbrıs Rumlarını bu yapılanmaya başladığı dönemi, buna karşı Türklerin oluşturduğu savunma amaçlı projeleri Arslan Mengüç’ün belgeselinde Denктаş şöyle anlatmıştır:

1931’de Rumlar Enosis için isyan etti, Vali’nin konağını yaktı. Bütün Enosisçi liderler Ada dışına sürüldü, Yunanistan’a gitti. 1931’den 1944’e kadar 14 sene boyunca Rumların Enosis faaliyeti olmadığı için toplumlar arasında fazla bir sürtüşme yoktu. Çünkü Kıbrıs’ta sürtüşme Kıbrıs’ı Yunan yapmak siyasetinden doğar veyahut Rum’un “Ben Türk’ü idare edeceğim, sen azınlıksın” demesinden doğar. 1945 yılında, bu Yunan liderleri (sürülen piskoposlar, avukatlar vs.) geri geldiler. Bu liderler geri geldikleri gün Enosis bayrağını zirveye çıkardılar. Bu sefer self-determinasyon da diyerek bunu yaptılar. Biz de derhal anti-Enosis bayrağı ve Enosis’e hayır sloganı ile Kıbrıs Türk’tür Türk kalacaktır sözleriyle karşılarına dikildik.⁸³

Makarios 1952 yılında Atina ziyaretinde bir “Mücadele Komitesi” kurulmasına onay vermiş, ardından Mart 1953’de Komite’nin diğer üyelerine katılarak Enosis’e ölüncüye dek destek vereceğine yemin etmiştir.⁸⁴ O günden sonra Makarios hiçbir şekilde Enosis politikasından caymamış, ancak bazen çıkarlar uğruna öyle görünmüştür. Bunu sağlamak amacıyla önce İngilizleri sonra Türkleri Ada’dan atarak sırf Rumlardan oluşan bir Kıbrıs oluşturmak amacıyla EOKA örgütünü kurmuştur.

1953 yılında Yunanistan Başbakanı olan, Aleksandros Papagos, İngiliz Dışişleri Sekreteri Antony Eden ile yapılan bir görüşmede, Kıbrıs konusunu ortaya atmaya karar vermişti. Ancak Eden Papagos’un bu isteğine olumsuz yanıt verdiğinde, bu defa Yunanistan ve Kıbrıs Yönetimi daha ileri giderek, 3 Mayıs 1954 tarihinde konuyu BM gündemine taşıyacağını bildirmişti. İngiltere ve BM bunun Kıbrıs’ın iç

⁸² James Ker- Lindsay, *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know*, Oxford University Yayınları, 2014, s. 25.

⁸³ A. Mengüç, 2013b, “Denктаş Belgeseli”

⁸⁴ Adel Safty, *The Cyprus Question: Diplomacy and Internaitonal Law, i Universe inc. , Bloomington,2011,s. 29.*

meselesi olduğu cevabını Rumlara verdiğinde, Makarios İngiliz Koloni Yönetimi'nin ortadan kaldırılmasını ve Ada'nın Yunanistan'a tasfiyesini sağlamak için Grivas'a yetki vermişti.⁸⁵

2 Mart 1954 tarihinde Kıbrıs'a silahlarla dolu gemiler gizlice girmeye başlamıştı. Grivas ise St. George motorlu gemisi ile Baf'ta Khloraka yakınlarından,⁸⁶ 10 Kasım günü Ada'ya sızarak gerilla örgütlenmesine başlamıştır.⁸⁷ Yunanistan'dan Kıbrıs'a doğru yola çıkan gemilerin İngilizler tarafından batırılması ve yakalanan askerlerin tutuklanması üzerine Ada'da Rum gösterileri başlamıştı. Sözde masum balıkçıların özgür bırakılmasını istemekteydiler. Sonuçta resmi olarak 31 Mart-1 Nisan gecesini EOKA ilk eylemlere başlamıştı. O gece Denктаş Baf'ta Ağır Ceza Mahkemesinde odasında çalışırken, polis kapısını çalmış ve EOKA adlı bir Rum örgütün isyanı başlattığı bilgisini vermişti.

Başlangıçta EOKA Türkler ile uzlaşmacı bir tavır sergiliyor, bir yandan ise devam eden sürecin Türkler ile alakası olmadığını, Ada'nın İngiltere Kolonisinden kurtarılma ve ardından Yunanistan ile birleşme amacını taşıdığını belirten Türkçe hazırlanmış broşürler dağıtıyorlardı.⁸⁸ Aslında Rumların bu çabası iki cephede savaşmak yerine ilk önce büyük sorunun ortadan kaldırılması, ardından küçük sorunlar ile ilgilenilmesiydi. Kaldı ki EOKA'nın asıl hedefi "Yunanistan ile birleşme" idi. Ve bu Kıbrıs Türk halkının bütünüyle karşı olduğu bir şeydi. Türk halkı için İngiliz Hükümeti Ehven-i Şer olarak görülüyordu.

Rumların şiddet eylemlerine karşı Türkler ilk aşamada sadece kişisel önlemler alarak idare etmeye çalışmaktaydı. Çünkü savunmayı sağlayacak bir polis kuvvetine sahip değillerdi. Türklerin içerisinde bulunduğu bu durumu gözlemlerine dayanarak anlatan Nancy Crawshaw şu şekilde özetlemişti:

Kıbrıs Türkleri durumun kötüleşmesini endişe içerisinde izlediler. Toplum ilişkileri daha da kötüleşti. Anlaşmazlıklar milliyetçi belediye başkanının olduğu Lefkoşa'da hat safhadaydı. Ayrıca, Belediye başkanı bir yandan Türklere kötü davranıyor, bir yandan ise şehir planı ile ilgili çeşitli bahaneler uydurarak Müslüman ibadethanelerine zarar veriyordu.⁸⁹

⁸⁵ J. Ker-Lindsay, s. 25.

⁸⁶ R. R. Denктаş, 1986b, s. 8.

⁸⁷ A. Safty, s. 29.

⁸⁸ J. Ker-Lindsay, s. 26.

⁸⁹ A. Safty, s. 32.

EOKA'nın eylemlere devam ettiği günlerde, bu davalara İngiltere'den özel hâkim ve savcılar getirilinceye kadar Denктаş bakıyordu ve devamlı tehdit mektupları alıyordu. Bu dönemlere dair anlattığı anılarından birinde, odasında çalıştığı bir gün kapısında 5 adet mermi bulduğundan bahsetmişti. Ailesi ile tehdit ediliyordu belli ki... Bu zor günlerin birinde iş arkadaşı Loizu'nun ricası ile kızını okuldan aldıklarında, daha 3 ay öncesine kadar en büyük düşmanlarının İngilizler olduğunu söyleyen küçük kız, okula başladığında artık en büyük düşmanlarının Türkler olduğunu söyleyecek duruma gelmişti. Rumların siyasi hedefe uygun çalışmaları kökten başlamaktaydı. Bu sayede Türk düşmanlığını günümüze kadar sürmüştür. 1963-1974 yılları arasında Türklerin ne sıkıntılar çektiğini, toplu katliamları ve mezarları çocuklarına anlatmamışlardı. Bu gün o dönemde her şey güllük gülistanlıkmiş gibi anlatılıyor olması da bu nedenledir. Onlara göre “*O yıllar bahtiyar yıllardı, Kıbrıs zenginleşmekteydi. Barbar Türkler gelip her şeyi berbat etmişti. ‘Attila sürüleri’ Ada’dan gitmedikçe Elenlerin yüzü gülmeyecekti! Türkler azınlıktı...*”⁹⁰ Buna benzer söylemler ağızdan ağıza yayılarak, Rumlar arasında çarpık bir tarih anlayışı ortaya çıktığı görülmektedir.

1.10.2. Türk Mukavemet Teşkilatı

“*Su ile ateşin bir arada olamayacağı gibi, Türk ile Rum da bir arada olamaz*” diye konuşan EOKA üyelerine karşılık, Kıbrıs Türk liderliği, Kıbrıs Türklerinin tıpkı Girit’te 69 yılda, Rodos’ta 5-10 yılda Türklerden silinip yok olduğu gibi yok olmasın diye, “*Kıbrıs Yunan olamaz*” tezi ile yola çıkmıştır.⁹¹ AB’ye üyelik sürecinde Kıbrıs Türklerini bir vizyona sahip olmamaları ile eleştiren Rumlara cevap olarak, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana dek Kıbrıs Türklerinin vizyonunu Denктаş, “*Koloni İdaresi’nde gasp edilmiş olan haklarını geri almak, Rumların Enosis girişimlerine karşı direnmek, İngilizlerin Ada’yı terk etmesi durumunda ise Ada’yı Türkiye’ye verileceği inancında ve beklentisinde olmak*”⁹² şeklinde tanımlamıştı. O halde Kıbrıs Türklerinin vizyonu öncelikli olarak “Türkiye’nin bekası için Ada’da Türk varlığını devam ettirmek” olarak özetlenebilmektedir. Buna göre, eğer Kıbrıs’ın

⁹⁰ R. R. Denктаş, 2008, s. 135.

⁹¹ R. R. Denктаş, 1986b, s. 9.

⁹² R. R. Denктаş, 1994, s. 2.

statüsü tartışılacaksa, ya Ada'nın İngiltere'de kalması ya da Türkiye'ye iade edilmesi gerekiyordu. Eğer Ada'nın Yunanistan'a verilmesi düşünülüyor ise, bunun yerine Ada'nın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılması politikası olan Taksim'in uygulanması isteniyordu. EOKA güçlendikçe, Türkler de kendilerini Enosis'e karşı savunma görevini üstlenecek yapılanmayı oluşturmaya başlamıştı. Bu amaçla taktiklerinin çoğu EOKA'ya benzeyen, Volkan adlı örgüt kurulmuştu. Daha sonra örgüt Türkiye'nin desteğini arkasına alarak yeniden yapılandırılan TMT'nin tabanını oluşturmuştur.⁹³

EOKA, Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla, 1 Nisan 1955'te faaliyete geçmiş, Rumlar hiç durmadan taşkınlık çıkarmakta ve her an bir çatışma çıkarmaya hazır olarak beklemekteydi. Bu nedenle Kıbrıs Türklerinin acilen kendini savunacak daha güçlü bir çözüm üretmesi gerekiyordu. Fakat bu Türkiye'nin yardımları olmadan hem maddi hem de manevi olarak mümkün görünmüyordu. Adnan Menderes hükümeti EOKA örgütüne karşı Türklerin güvenliğini sağlamak amacıyla Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Korgeneral Daniş Karabelen'i yetkilendirmişti. Türkiye'den ve Kıbrıs'tan belirlenen Türk heyetin çalışmaları sonucunda 27 Temmuz 1957'de Lefkoşa'da Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kurulmasına karar verilmiştir. Teşkilatın kurulmasına karar verilen ve alt yapısının oluşturulduğu günü bir tebessüm ile Denктаş şu sözlerle anlatmıştı *"TMT'yi Nalbantoğlu, ben ve Kemal Tanrısevdi ile Tanrısevdi'nin evinde kurduk. Ev Rum tarafındaydı ve etrafta Rumlar şarkı söylerken biz TMT'yi kurduk. (...)"*⁹⁴

TMT'nin kurucu üyelerinden Kemal Tanrısevdi, teşkilatın saldırı amacı ile değil, savunma ve direnme amaçlı kurulduğunu şu şekilde anlatmıştır:

TMT olarak gayemiz sömürge idaresine ve dünya kamuoyuna Kıbrıs Türkünün davasını ve ona nasıl sahip çıktığını göstermek, mesaj vermektir... TMT, silahlı değil, psikolojik, Gandhi'ninki gibi pasif mukavemeti benimseyip sürdüren bir teşkilat olacaktı. İsim babası da benim, o yüzden isim saldıran değil, "Türk Mukavemet Teşkilatı" oldu.⁹⁵

TMT'nin yönetimine Türkiye'den gönderilen, Albay Rıza Vuruşkan geçmişti. Fakat halk Denктаş'ı TMT'nin idarecisi olarak görüyordu. Günleri TMT ile ve Federasyon ile o kadar yoğun geçiyordu ki, Denктаş o dönemde ve sonrasında

⁹³ J. Ker-Lindsay, s. 26.

⁹⁴ A. Mengüç, 2013b, "Denктаş Belgeseli"

⁹⁵ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkırcısında Kıbrıs*, Akt: Emruhan Yalçın, "Kıbrıs'ta TMT..."

ailesini ihmal ettiğini üzüntüyle dile getirmiştir.⁹⁶ Kıbrıs gündeminin oldukça yoğun geçtiği bu günlerde, Türk tarafı kendi çapında örgütlenmeye, toparlanmaya çalışıyordu. Ancak bu toparlanma Rumlar tarafından fark edilmiş ve yok edilmeye çalışılmaktaydı. Bir yandan ise kendi örgütlerinin dağılmaması için çalışıyorlardı. Mesela AKEL'e üye olanlar kısa süre sonra ayrılmaya başlayınca, faili meçhul cinayetler patlak vermişti. Öldürülen kişilerin birçoğu AKEL'den ayrılışından dolayı hain olarak adlandırılan kişilerdi. Bu cinayetler Türk Mukavemet Teşkilatı'na mal edilmeye çalışılmıştı. Ancak TMT kendini 1957 yılında tanıtmaya başlamış, 1958 yılında Türkiye'den gelen uzmanlar ile teşkilatlanmaya devam etmişti. Bu cinayetler de uzmanların gelişinden sonra yani 1957-1958 yılları arasında işlenen cinayetlerdi. Denktaş'a göre bu cinayetler EOKA tarzı cinayetlerdi. Yeni yeni ayakları üzerinde durmaya çalışan TMT'ye, Denktaş'a ya da Federasyon'a yüklenmesi kabul edilemezdi.⁹⁷ 1958 yıllarında özellikle TMT'nin doğuşu, Federasyon'un köylüyü arkasına alarak iyi işlere imza atması muhtemelen Enosis yanlıları için bir tehdit olarak görülmüş ve karalama kampanyaları başlamış, o tarihten sonra da daima varlığını sürdürmüştür. Örneğin 1959-1963 yılları arasında Denktaş EOKA'nın silahlandığını ve bu konuya dikkat edilmesi gerektiğini defalarca dile getirmiş olmasına rağmen, 1963 olaylarından sonra Makarios yerine Denktaş olayların sorumlusu olarak görülmüştü.⁹⁸

⁹⁶ R. R. Denktaş, 2005, s. 122.

⁹⁷ R. R. Denktaş, 2008, s. 165.

⁹⁸ R. R. Denktaş, 2005, s. 112.

2. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN DOĞUŞU VE YIKILIŞI

2.1. Cumhuriyet'in İlanı Öncesinde Ortam

Amerikalı gazeteci Michael Moran, Denктаş ile yazışmalarını yayınladığı kitabında üç garantör devletten herhangi birinin hiç bir zaman Kıbrıs'ın bağımsızlığından yana olmadıkları eleştirisini yapmıştı. Denктаş'ın bu eleştiriye cevabı Kıbrıs'ta ne zaman bölünmenin başladığını oldukça iyi özetlemektedir. Denктаş'a göre başlangıçta bağımsızlık isteyen Kıbrıslı halk yoktu. Kıbrıslı Rumlar Enosis çağrısı yaparken, Koloni Yönetimi'nin adayı devredeceği söz konusu olmaya başlamıştı. Bu söylentilerin ortaya çıktığı 1954-1955 yıllarına kadar Türkiye Kıbrıs'ta statünün korunmasından yana idi. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kırmızıçizgisi Lozan Antlaşması'nın Yunanistan lehine değiştirildiği noktada başlıyordu. Ne zaman Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesi söylentileri başladı ise işte o zaman Türkiye'de Kıbrıs'ın eski sahibine devredilmesi politikasına başlamıştır.⁹⁹ “*Türkiye'nin Kıbrıs meselesi yoktur...*” diye konuşan Fatin Rüştü Zorlu ve Adnan Menderes 2 Ocak 1958 tarihinde Kıbrıs'a yardım etmeyi kabul ederek¹⁰⁰ çeşitli şekillerde silah depolamış, bir yandan ise güçlü bir askeri grup seçerek, bunları TMT'nin daha iyi örgütlenmesi ve eğitilmesi için Kıbrıs'a göndermişti.

Rumların hiç bir şekilde Enosis hedeflerinden şaşmayacağını anlayan Menderes Hükümeti, İngiltere'nin de Ada'yı Türklere devretme niyetinde olmadığını anladığında, federatif bir yönetim şeklinin Türkiye'nin çıkarına olması ve Batı'nın desteğini yitirmemek amacıyla Taksim tezine yönelmişti.¹⁰¹ Taksim tezinin önem kazanması ve Türk toplumunun yavaş yavaş kendi örgütlenmesini tamamlaması endişesi taşıyan üçüncü taraflar (İngiltere, Yunanistan) her iki tarafında yönetimde söz sahibi olacağı bağımsız bir sistem kurulması yönünde baskılar yapmaya başlamıştı.

⁹⁹ Rauf R. Denктаş, Michael Moran, “Cyprus: Unity And Difference”, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan, 2009, s. 11.

¹⁰⁰ Münevver Kata ve Ulvi Keser, “27 Mayıs 1960 Darbesinin Kıbrıs'a Yansıması; TMT ve Nacak Gazetesi Örneği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2015 Güz, s. 422.

¹⁰¹ A. g. e. , s. 421.

2.1.1. Londra ve Zürih Antlaşmaları

5 Şubat 1959 tarihinde yeniden çözüm uğraşları başlamış, Türkiye Başbakanı Menderes ile Yunan Başbakanı Karamanlis Zürih'te yaptıkları görüşmede çözüme oldukça yaklaşmıştı. Bu toplantılar ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında üçlü görüşmelerin sürdürülmesi kararı verilmiştir.

Zürih'te Başbakan Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis liderliğinde bir buluşma gerçekleşmiş, bir hafta süren görüşmeler neticesinde 11 Şubat 1959'da Kıbrıs konusunda ortak bir anlaşmaya varılmıştı. Zürih'teki esaslara göre 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Türk, Yunan ve İngiliz Başbakanları ile Kıbrıs toplum liderleri Dr. Küçük ve Makarios tarafından imzalanmıştır. Antlaşmaya göre İngiltere Ada'dan çekilmiş ve Kıbrıs iki toplumlu bağımsız bir cumhuriyet olmuştur. 15-16 Ağustos gecesi Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir.¹⁰² NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ın aralarının bozulacağı endişesi yaşayan ABD; Londra ve Zürih Konferanslarının yapılmasına destek ve önyak olmuştur.¹⁰³

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantör devlet olarak, Kıbrıs'ta herhangi bir müdahale gerektiren güvensizlik ortamında, müdahale hakkına sahip olacaklardı. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında Askeri İttifak Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre; 950 kişilik Yunan Alayı ile 650 kişilik Türk Alayı Turgut Sunalp komutasında Ada'ya girmiş ve Kıbrıs ordusunun eğitimini üstlenmiştir.¹⁰⁴

2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası

Kıbrıs Cumhuriyeti Kurucu Anayasası, 6 Nisan 1960 tarihinde kabul edilmiştir. Bu anayasanın Kıbrıs Türkleri açısından en önemli işlevlerinden biri, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletleri olarak kabul edilmesiydi. Bu sayede Türkler Rumların baskıları ve eziyetlerine karşı Türkiye'nin güvencesi altında olacaklardı.

¹⁰² Eren Sarı, *Mehmedin Öyküsü-Kıbrıs Barış Harekâtı*, Nokta E-Book yayınları, Baskı:1, 2016, s. 33.

¹⁰³ Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Kış 2007, s. 58-59.

¹⁰⁴ E. Sarı, s. 35.

1960 Anayasası'nın kabulünün ertesinde seçimler yapıldığında, Kıbrıs Türk halkının lideri olan Dr. Küçük, Cumhurbaşkanı Yardımcılığına Denktaş'ı önermişti. Fakat Denktaş ve birçok arkadaşı Dr. Küçük'ün Cumhurbaşkanı Yardımcılığına en uygun kişi olduğu kanaatine vardığı için, bu görevi Dr. Fazıl Küçük üstlenmiştir. Hal böyle olunca Denktaş'ın etkili bir görevde bulunmasını isteyen Dr. Küçük, hiç olmazsa bakanlıklardan birinde Denktaş olursa, Rum EOKA'cılar ile mücadelesinde yalnız kalmayacağı düşüncesindeydi.¹⁰⁵ Denktaş ise bakanlıklardan ziyade, Cemaat Meclisi'nde görev almak istiyordu. Bu sayede Türk halkına daha faydalı işler yapabileceği görüşündeydi.

Londra Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevine Dr. Fazıl Küçük, Cumhurbaşkanlığı görevine ise Makarios seçilmiştir. Makarios Cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra yaptığı bir konuşmada; *“Sekiz asır sonra bugün, adamızın idaresinin elimize geçmesinin şerefi sizlere aittir...”* diyerek, ilerde Rumların bu imzalanan antlaşmalara karşı nasıl bir tavır içinde olacağını işaretlerini vermişti. Bilindiği gibi bu Cumhuriyet Rumlar tarafından Kıbrıs'ta Enosis için kullanılacak basamaklardan birisi olarak görülüyordu. Cumhuriyetin doğduğu gün, Türkler için büyük bir heyecan ve sevinç olmuştur. Rumlar içinse *“Uluslararası antlaşmalar geçici ve değiştirilebilirken, kalıcı olan ulusal hedeflerdi.”*¹⁰⁶ Ortaklık Cumhuriyeti kurulduğunda Makarios, *“800 yıldan sonra Kıbrıs Yunan idaresine geçmiştir”* diye konuşarak, bu yeni devleti Enosis için bir sıçrama tahtası olarak değerlendirmişti.¹⁰⁷

2.3. Kıbrıs'ta 27 Mayıs Darbesi'nin Yankıları

1960 yılı Kıbrıslı Türkler için eşit hakların kazanılması ve yönetimde söz sahibi olmaları sebebiyle bir dönüm noktası olmuştu. Oysa Türkiye'de durum tam tersi yönde ilerlemişti. Menderes Hükümetine karşı askeri bir darbe yapılmış ve devreye darbe hükümeti girmişti.

Demokrat Parti'nin yönetimi devraldığı on yıllık süre boyunca basını etki altına alması, üniversiteler, ordu ve muhalefete karşı uyguladığı politika darbenin

¹⁰⁵ R. R. Denktaş, 2005, s. 118.

¹⁰⁶ A. g. e. , s. 118.

¹⁰⁷ R. R. Denktaş, 1986b, s. 12.

yolunu hazırlamıştı. Diğer taraftan darbe sürecini hızlandıran etkenin Kıbrıs sorunu olduğu yorumu da yapılmaktadır. 6-7 Eylül olayları Menderes Hükümetini oldukça yıpratmış bir etken olduğu bilinmektedir.¹⁰⁸ Bütün bu süreç göz önüne alındığında, Menderes Hükümeti'nin Kıbrıs sorununu Türkiye gündemine taşıması, Kıbrıs'ta yıllardır beklenen Türkiye desteğinin kazanılması Kıbrıs Türkleri için asla unutulmayacak bir adım olmuştu. Kıbrıs ve TMT için attığı bu adımlar ile Anavatan'ın Kıbrıs Türklerinin arkasında olduğunu Yunanlara ve Rumlara gösteren Menderes Hükümeti'nin askeri darbe ile düşüşü Dr. Küçük ve Denктаş için çok üzücü olmuştu. Ancak en büyük yarayı şüphesiz TMT almıştı. Teşkilatta görevli askerler darbe sonrasında görevden alınarak yerine Kıbrıs sorununun ne olduğu konusunda hiç bir bilgiye sahip olmayan kişiler atanmıştı. Görevden alınanlar arasında Rıza Vuruşkan'ın da olması TMT ve Kıbrıs için büyük bir kayıptı. Yerine gönderilen Bayraktar, Türkiye ile Kıbrıs arasında koordinasyonu sağlamakta Vuruşkan kadar başarılı olamamıştı.

1 Haziran günü yeni hükümetin basın mensuplarına yaptığı açıklamada *“yeni hükümetin dış politikasında hiçbir değişikliğe gidilmeyeceğini, NATO, CENTO, Londra ve Zürich ve diğer tüm anlaşmalara sadık kalınacağını belirtmesi”* ile Türk dış politikasında bir önceki hükümetin uygulamalarının sürdürüleceği belirtilmişti.¹⁰⁹ Ancak politika olarak değişiklik yapılmassa da birçok konuda seçilen diplomatlar eski diplomatlara oranla daha sert yaklaşımlar yürütmekteydi. Özellikle Kıbrıs'a gönderilen yeni diplomatlar Kıbrıs'ta sorun istemeyen yeni hükümetin politikalarını uygulamış ve bu da Kıbrıs'ta göreve gelen Türk diplomatlar ile Kuzey Kıbrıs yöneticilerinin karşı karşıya gelmesine sebep olmuştu.

Kıbrıs Büyükelçisi'nin değişmesi ise darbenin Kıbrıs'ta en büyük etkilerinden birisi olmuştur. 17 Ağustos 1960'da T.C. Büyükelçisi olarak Emin Dirvana göreve gelmişti. Denктаş'a göre, Dirvana Kıbrıs'a anlaşmaları bozmak için uğraşan Denктаş, Nalbantoğlu, Müderrisoğlu gibi isimlerin içinde bulunduğu şüpheli şahısları kontrol altında tutmak için ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının

¹⁰⁸ M. Kata v. d. , s. 424.

¹⁰⁹ İsmail Şahin, Selma P. Topbaş, *“Türkiye'nin Kıbrıs'ta Statükoyu Koruma Çabaları Ve Makarios'un Ankara Ziyareti”*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 42, Şubat, 2016, s. 784.

sürdürülmesine hizmet etmek için gönderilmişti.¹¹⁰ Dirvana, İngiliz ve Amerika yanlısı bir politika izlediği için Denktaş'a cephe almıştı. Bu sebeple Denktaş'a karşı Rumlar ile yakınlaşmıştı. Dirvana'nın politikası ile Türkiye'ye kimi zaman eksik kimi zaman ise İngiliz yanlısı bilgilendirme yapılması anavatan ile olan ilişkileri tehlikeye sokmaktaydı.¹¹¹ Dirvana'nın bu politikasının sebebi daha sonra anlaşılacağı gibi, darbe hükümeti tarafından emir aldığı ve Kıbrıs'ta sorun çıkmasının istenmediği söylenmiş, Kıbrıs'ta ise bütün sorunların başı olarak Denktaş gösterildiği için özellikle Denktaş karşıtı bir politika izlemiştir. Fakat Dirvana istenildiği şekilde yaklaşımını sürdürürken Ankara'yı bilgilendirmeyerek Kıbrıs'ta sorun yokmuş gibi göstermişti. Bu da dolaylı olarak "Kanlı Noel" saldırılarından çok daha önce bilgilendirilmesi gereken Ankara'ya zamanında bilgilerin iletilmemesi ile Ankara'nın Kıbrıs'ta olanlar hakkında ilgisiz olduğu düşüncesinin yayılmasına sebep olmuştur.

1963 yılında Ankara'da Denktaş ve Dr. Küçük, İsmet İnönü ile Kıbrıs'ın durumunu yüz yüze görüşme fırsatını elde etmişlerdi. Bu görüşmede Rumların silahlandığını, 1964 yılı içerisinde silahlı saldırı hazırlığında olduklarını bildirmişlerdi. İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal bu durumu ilk defa duyduklarını ve eğer doğru ise durumun çok ciddi olduğunu söylemişlerdi. Bunu ilk defa duydukları açıkça ortaya çıkmıştı, yani Büyükelçi Dirvana Denktaş'ın ve Türklerin durumu hakkındaki bilgilendirmelerini iletmemiş, Rumların hazırlıklarını ciddiye almamıştı.¹¹² İlk defa duyulduğunu söylemesi Denktaş için büyük hayal kırıklığı olmuştu. Denktaş, yeri gelmiş bu raporları öğle yemeği bile yemeden yetiştirmeye çalıştığından bahsetmişti. Hatta Kıbrıs liderliği için hayati öneme sahip olan raporların üzerine "*güvenilir haber değildir*" ya da "*bunları yazarların siyasi hırsları çok, siyasi bilgileri yok*" notlarının düşüldüğüne şahit olmuştu.¹¹³ Dirvana ile geçen zorlu zamanların ardından Dirvana'nın yerine, göreve daha çok ekonomi alanında uzman olan Mazhar Özkol gelmişti. Denktaş şu sözler ile dönemin Türk hükümetini eleştirmekteydi:

¹¹⁰ R. R. Denktaş, 1994, s. 19.

¹¹¹ R. R. Denktaş, 2005, s. 120.

¹¹² A. g. e. , s. 120.

¹¹³ R. R. Denktaş, 1994, s. 25.

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra Kıbrıslı Türklerin sorunlarının bittiğini düşünen Ankara, Kıbrıslı Türklerin tek sorununun ekonomik sıkıntılar olduğunu zannetmekteydi. Oysa Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios her zamanki beyanatlarına devam ediyor, Rumlar silahlanıyor, köylerde silahlı eğitimler veriliyordu.¹¹⁴

En sonunda öngörülen saldırılar 1963 yılında meydana gelmiş ve Türkler hazırlıksız yakalanmıştı. 1963 saldırılarına kadar, Rumlar bir yandan silahlanırken bir yandan da Türklerin arasından adamlar tutarak sinsi kampanyalar yapmışlardı.

2.4. Cumhuriyet'in Yıkılması ve Yeniden Rum Saldırıları

2.4.1. Kanlı Noel

Toplumunu bir arada tutan unsurların en önemlilerinden olan ortak değer, ortak kültür, ortak ülkü gibi kavramlar Kıbrıs'ta tarih boyunca çeşitli sebeplerle oluşamamış, hatta bazı çıkar grupları tarafından farklılıklar özellikle gün yüzüne çıkarılmıştır. Bilhassa Kıbrıs nüfusunun çoğunluğunu oluşturmakta olan Kıbrıs Rum ve Türk nüfusu birbirinden ayrılmış ve çoğunlukla birbirine zıt düşmüştür.¹¹⁵ Henüz birbirine bahsedilen unsurların herhangi biri ile bağlanmamış, yaklaşmamış olan iki halk, yalnızca ortak bir devlet unsuru ile birbirine bağlanmaya çalışırken, ne Rumlar ne de Türkler kendilerini Kıbrıslı olarak tanımlamamış, her ikisi de anavatanlarına bağlılıklarını ilan etmeye devam etmiştir. 1958-1963 yılları arasında Kıbrıs'ta savaş muhabirliği yapan Sait Arif Terzioğlu, UN Speeches on Cyprus (Kıbrıs üzerine BM konuşmaları) isimli kitabın önsözünde şu sözleri dile getirmişti:

Makarios 1960 Anlaşmalarının hiç bir zaman bir Kıbrıs ulusu yaratmadığı ve ulusal hedeflerinin hiç bir zaman değişmediğini her fırsatta ifade etmişti. Makarios'a göre, 1960 Antlaşmaları sadece sonrasında nelerin başarılacağına bir göstergesi olmuştu.¹¹⁶

Enosis uğruna ömür boyu çalışacağına yemin etmiş olan Makarios'un attığı bütün adımların Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na takılması, Anayasa'nın değiştirilmesi gerektiği düşüncesine girmesine neden olmuştur. Neticede Kasım 1963'te Anayasa'da 13 maddelik bir değişim önerisi sunan Makarios'un yine Türklerden olumsuz cevap alması ise son nokta olmuştu. Makarios'un bu değişiklikteki amacı, 1960 Anayasasını uygulanmaz hale getirerek kendi çıkarları ile

¹¹⁴ R. R. Denктаş, 2005, s. 135.

¹¹⁵ İ. Şahin, S. P. Topbaş, 2016, s. 780.

¹¹⁶ Rauf R. Denктаş, UN Speeches on Cyprus, Tezel Yayıncılık, Lefkoşa, 1986, önsöz.

uyuşan yeni bir Anayasa ile değiştirmeyi, böylelikle Türklere 1960 tarihli Uluslararası Antlaşmaların sağladığı eşitlik statüsünü ortadan kaldırmaktı.

25 Mart 1962 tarihinde Kıbrıslı Türkler için hem tarihi hem de dini anlamda önem taşıyan Bayraktar Türbesi ile Ömeriye Camisi'ne yapılan bombalı saldırılar iki toplum arasında yaşanan krizi içinden çıkılmaz bir duruma sokmuştu. Türk toplumu yapılan saldırılardan sorumlu olarak Enosis düşüncesinde olan Rumları suçlarken, Rumlar ise taktiksel olarak saldırıyı Denктаş'ın yaptığını ileri sürmekteydi. Bununla birlikte asıl dikkat çeken nokta ise Cumhurbaşkanı Makarios, Türklerin karar alma mekanizmasını yok etmesi nedeniyle anayasa değişikliğine gidileceğini ilan etmesi üzerine, gerçekleşen saldırıların kimin ekmeğine yağ sürdüğü ortaya çıkmıştı.¹¹⁷ Türkiye ve Kıbrıs Türk halkı bu değişikliğin amacını açıkça görecektik kadar iyi tanıdığı Rumlara onay vermediğinde, Rumların tek taraflı yaptığı değişiklikler başlamıştı. Bununla da yetinmeyen Rumlar, Akritas Planı'nı devreye sokmuştu.¹¹⁸ Rumların bu dönemde uygulamaya başladığı Akritas Planı, Kıbrıs Türklerine karşı uygulanacak siyasi, ekonomik ve özellikle askeri alandaki baskıları ihtiva eden ve 21 Nisan 1966 tarihinde Patris Gazetesi'nde yayınlandığında açıkça ortaya çıkan bir katliam planıdır.¹¹⁹

Akritas Planı'nın son hamlesi, Türklerin anayasa değişikliğini kabul etmemesi durumunda, silah zoruyla Cumhuriyet'in ele geçirilmesi planı idi. Mart 1963 tarihinde Başpiskopos Makarios 1964 yılının belirleyici bir yıl olacağını duyurmuştu.¹²⁰ Denктаş'ın kaleme aldığı bir anısında, Makarios Anayasa Mahkemesi Başkanı Forsthoff'a Anayasa'nın işlemediği ve değiştirilmesi gerektiği yönünde baskılar yaptığı ve Forsthoff ile asistanını tehdit ettiği yönünde haberler yayılmaya başladığından bahsetmişti. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'ndan istifa etmek durumunda kalan Profesör Forsthoff, United Press Gazetesi'ndeki röportajda yaptığı açıklamalarda, Anayasa'nın işlemez olduğu konusuna katılmadığını, her anayasanın kendi içinde karışık olarak

¹¹⁷ A. g. e. , s. 781.

¹¹⁸ Erol Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Bilinmeyen Yönleri- Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınevi, 8. Baskı, 2012, İstanbul, s. 129.

¹¹⁹ Fikret Kürşad, Mustafa Altan, Sabahaddin Egeli, "Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi", [Aktaran: Erol Mütercimler, a. g. e. , s. 130.]

¹²⁰ R. R. Denктаş, 1986a, s. 10.

düzenlenebileceğini ama istendiği takdirde iyi niyetle yaklaşırsa sorunların ortadan kalkabileceği görüşünde olduğunu söylemiştir.¹²¹ Forsthoff, Makarios'un 21 Nisan 1963 tarihinde yaptığı bir açıklamadan sonra Dr. Küçük'ün yanına giderek "*bu anayasaya yapılabilecek en büyük darbedir... Türkiye'nin müdahale hakkı vardır... Top sizdedir...*"¹²² Diyerek Makarios'un yaptığı hukuksuz eylemlerin çoktan haddini aştığının sinyallerini vermiştir. Ayrıca 27 Aralık 1963 tarihinde Associated Press'e verdiği bir röportajda, Forsthoff, Makarios'a eğer Kıbrıs hükümeti anayasaya beş yıl daha bağlı kalırsa, problemlerin çoğunun çözüleceğini söylemişti. Bunun üzerine Denктаş şu yorumu eklemiştir:

Ancak Makarios böyle bir niyette değildi. Çünkü Anayasa'ya bağlı kalmak güven ve itimat, anlayış ve dostluk getirecekti.(...) O, insanların ayrı olmasını, birbirinden şüphe duymasını istiyordu. Bu sayede Antlaşmaları yürürlükten kaldırma politikasına devam edebilirdi.¹²³

20 Temmuz 1963 tarihli Nacak Gazetesi'nde Denктаş'ın Birleşmiş Milletler'e yazmış olduğu telgraf yayınlanmıştı. Bu telgrafta Denктаş EOKA tedhiş hareketlerinin Türklere yöneldiğini, bir otobüs dolusu Türk'ün makineli tüfekler ile tarandığını ve ölü ve yaralılara sebep olunduğu bildirmiştir. Kıbrıs'ın her bölgesinde Türklere yapılan bombalı ve silahlı saldırıların devam ettiğini, daha fazla kayıplar olmadan Kıbrıs Hükümeti'nin sağlayamadığı güvenliği taksim aracılığı ile sağlamak için BM'den acil yardım istemekteydi.¹²⁴ Tek tük görülen bu saldırılar asıl olarak 20-21 Aralık 1963 gecesi hayata geçirilmiştir. O gece Lefkoşa Türk kesiminde bazı Türkler arabalarından indirilerek silah araması yapılmıştı. Türklerin bu gereksiz aramaya itiraz etmesi üzerine zaten amaçları bu yönde olduğu için, Rum polisler kalabalığa ateş açmış, sonrasında iki Türk hayatını kaybetmiş ve bazıları da yaralanmıştı. Sonraki gün Rum polisler Lefkoşa Türk Lisesi öğrencilerinin protestosu üzerine açtıkları ateşte iki öğrenciyi yaralamışlardı. Bu çatışmalar 22 Aralık'ta daha da artmış ve iki taraftan da ölü ve yaralılar olmuştu. Ancak ilk gün Türklerin kaybı 6 ölü ve 50 kadar yaralıyı bulmuştu.¹²⁵ Kumsal semtinde direniş göstermeyen bir grup Türk'ün yaşadığı haberini yine aynı kasabada Türkler ile

¹²¹ A. g. e. ,s. 21.

¹²² A. g. e. , s. 22.

¹²³ A. g. e. , s. 10.

¹²⁴ Nacak Gazetesi Arşivi, 12 Temmuz 1963, s. 3.

¹²⁵ E. Sarı, s. 40.

birlikte yaşayan bir Ermeni'den haber alan EOKA'cılar en kanlı ve acımasız eylemlerini yapmışlardı. O gece Türk Alayında görev yapmakta olan Dr. Nihat İlhan'ın üç çocuğu ve eşi evde yalnız yakalanmışlardı. Korkudan banyoda üç çocuğu ile küvete saklanmış, yine de bu korkunç saldırılardan kurtulamamışlardı. Savunmasız halde bulunan bu köyde girilmemiş bir ev bırakılmamış, saldırılardan sonra birçok kişi hayatını kaybetmişti. Katliamdan yaralı olarak kurtulanlar, Lefkoşa'da ki Türk karakoluna ulaşmayı başarsalar da Kumsal semtine girmek mümkün değildi. Rumlar bölgeyi sarmış ve girmeye çalışan bütün araçları tarayarak bölgeyi ablukaya almışlardı. Rumlar silahsız ve savunmasız çocuk, kadın ve yaşlılardan oluşan bu Türk semtinde katliam yaparken, ailesi saldırıya uğrayan Dr. Nihat İlhan ise hamile bir Rum kadını hastaneye yetiştirmek ile görevliydi. Tüm iyi niyeti ile yardımcı olduğu Rum kadına “*Merak etme biz Türkler seni tedavi ederiz*” diyerek Noel'ini de kutlamayı ihmal etmemişti.¹²⁶ Hiç bir savaş hukukuna uymayarak vahşice hareket eden Rum ve Yunanların tek amacı Akritas Planları'na sadık kalarak, Türkleri korkutup bölgeden uzaklaştırmak, daha da vahimi tamamen katlederek bölgedeki varlıklarına son vermektir.

Beklenen ve her defasında önlem alınması için dile getirilen olmuştu. Kıbrıs halkı göz göre göre gelen saldırılara engel olmak için bir adım atmamış olan Türkiye'nin er ya da geç bu saldırılara karşı mücadeleye geleceğine ve Kıbrıslı Türkleri yalnız bırakmayacağına inanıyordu.

Cumhuriyet ile birlikte Türklere devlet yönetimi ile ilgili %30 hak verilirken, Rumlar ise yönetimin %70'lik kısmını elde etmişlerdi. Ancak bu Rumların hayalini kurduğu Enosis için bir engel oluşturmamış, 1963 yılında saldırılar tekrar başlamış ve 21 Aralık'ta başlayan katliamlar artarak devam etmişti.¹²⁷ Türkler de kendilerini savunmak için sahip oldukları imkânları kullanmış olsa da devletin bütün imkânlarını elinde bulunduran Rumlar ile baş etmeleri mümkün değildi. Türkiye'den gelecek her türlü yardıma muhtaç bir şekilde, harap ve bitap düşen Türk halkının o günlerde yaşamsal kaynaklarını “yaşamı devam ettirebilecek asgari miktar” olarak raporlamış olan Kızılhaç ekipleri kendilerinin çok bir şey yapamadığını, elinde olan yardım malzemelerinin de mecburi olarak Rumlar ile Türkler arasında paylaştırıldığını

¹²⁶ Milliyet Gazetesi Arşivi, 29 Aralık 1963, s. 7.

¹²⁷ K. Kasım, s. 59.

söylemişlerdi. Ve Türk halkının aklıktan yok olmamasının yegâne sebebi Türk Kızılay'ı idi.¹²⁸

25 Aralık'ta Türk uçaklarının gelişinden 3-5 saat önce mevzileri gezmış olan Denктаş, cephanenin tükenmekte olduğunu görmüş, yine de halka güç olsun diye "Türkiye gelecektir, bekleyin, dua edin" telkinlerini vermişti. Ardından büyükelçiliğe gidip İnönü'ye mesaj göndermiş, mesajda:

Cephanemiz tükenmiştir. Rum polis komutanı Türk karşısına telefon açarak "Mühimmatınızın kalmadığını biliyoruz. Yarın sabaha kadar teslim olmazsanız havan topu ile saldıracamız. Çok zayıf vereceksiniz, yazıktır" dedi. Biz Türkiye'nin garantörlüğüne güvenerek bu antlaşmaları imzalamıştık. Hala anavatana güveniyoruz. Gelemiyorsanız, çok milli bir nedenle gelemediğiniz inancı içerisinde şehit olacağız. Vatan sağ olsun!¹²⁹

Saldırıların başlamasından 4 gün sonra Türkiye ihtar uçuşlarına başlamış ve bu nedenle Rumlar "ateşkes" istemek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda tutarlı davranışı, İngiltere ve ABD'de alarma neden olmuş ve bu müdahalenin gereksiz ve aşırı olduğu yönünde açıklamalar yapılmıştır. İngiltere 26 Aralık'ta 2500 İngiliz askerlerini Ada'ya tayin ederek barışın ve huzurun sağlanacağı yönünde açıklamalar yapmış, bu öneriye Kıbrıs Rum Hükümeti'nin de onay vermesiyle, 30 Aralık günü İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Kıbrıs'taki iki halkı ikiye ayıran Yeşil Hat Antlaşması ile ateşkes ilan edilmiştir.¹³⁰ "Yeşil Hat Antlaşması" ile her memur kendi bölgesinde kalıp işlerine devam ettirdiği için, zamanla Türk bölgesinde de bir devlet yapılanması oluşmaya başlamıştır.

Türkiye'nin yaptığı ihtar uçuşlarıyla son bulan saldırılar belli bir süre sonra yeniden başlamıştı. Lefkoşa ve çevresinde saldırılar çok görülmezken şehirde yağma hareketleri hiç durmamıştı. Köylerde ise durum bambaşkaydı. Ablukalar, katliamlar, toplu mezara gömülen onlarca, yüzlerce insan, katledilen hayvanlar, kaybolan insanlar... Bütün bunlar yaşananları ve aldığı bütün haberleri Denктаş'ın her gün eksiksiz yazdığı anılarında açıkça görülmektedir. Kanlı Noel'den sonra bahsedilen saldırıların birçoğu plansız saldırılardı. Planlı ve organize bir şekilde yapılan büyük çaplı saldırı Geçitkale-Boğaziçi katliamlarında tekrarlanmıştı.

¹²⁸ Rauf R. Denктаş, *Kıbrıs Türk Halkının Özgürlük ve Bağımsızlık Mücadelesinden Kesitler - Arşiv Belgeleri ve Notlarla İlk Altı Ay*, Yorum Yayınları, 1992, KKTC, s. 11.

¹²⁹ R. R. Denктаş, 2005, s. 67- 70.

¹³⁰ E. Mütercimler, s. 138.

21 Aralık 1963 tarihinde başlayan saldırılar ateşkes sonrasında devam etmiş, 29 Aralık'a kadar bilindiği kadarıyla 18 Türk kaybolmuştu. Bununla birlikte Yorgacis ve Rum güvenlik güçlerinin emrinde çalışmakta olan Türk güvenlik güçleri bir anda mesai arkadaşları tarafından tutuklanmaktaydı. Tutuklanan Türklere karşı, Türkiye müdahale ederse diri diri yakılacakları tehditleri yapıldığı söylentisi yayılmaktaydı.¹³¹ Bu olaylar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruluğunun sonu ve Türk halkı için sancılı günlerin başlangıcı olmuştur. Makarios, Londra ve Zürih Antlaşmaları'nı imzaladığında, değiştirilebilir ve önemsiz antlaşmalar olarak değerlendirip, Enosis hedefinden hiç şaşmayacağına sözlerini vermişti. Bu Cumhuriyet Enosis'in bir engeli değil aksine Enosis için bir basamak olacaktı.

İlk aşama olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Türklerden temizleme politikası olduğu için asi ilan edilen Türk polis, jandarma ve askerlere maaş ödemesi yapılmıyor, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruluğunu kabul etmeleri durumunda ödeme yapılacağı söyleniyordu. Çalışmalarına müsaade edilmediği için birçok Türk maddi ve manevi anlamda yok olma noktasına gelmiş, hiç bitmeyen saldırı tehlikesi ile yaşamaktansa Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki işlerini bırakarak, mecburi olarak daha güvenli bölgelere göç etmiştir. Bu sayede Kıbrıs Cumhuriyeti yönetimi tamamen Rumlardan oluşan bir yapıya sahip olmuştur.¹³² Kıbrıs Cumhuriyeti'ni hızla Türklerden arındırma çalışmalarına devam eden Rum yönetimi, bu çalışmaları "haklı" göstermek için çalışmalarını sürdürmekte idi. Londra ve Zürih Antlaşmalarını kendisine empoze edildiği için kabul ettiğini ileri süren Makarios şu sözlerle bu durumu ifade etmiştir:

1959 yılında, Kıbrıs Rumlarının lideri olarak davet edildiğim Lancaster House Konferansı'nda, Zürih'te Türk ve Yunan hükümetleri arasında vasıl olunan Zürih Antlaşması'nı muayyen maddelerine muhtelif itirazlarda buldum ve mutabık olmadığımı ifade ettim. Hiç olmazsa bir kısım maddelerin değiştirilmesi için büyük gayret sarf ettim. Ancak ya antlaşmayı aynen imzalamak ya da bütün vahim neticelerini göze alarak topyekûn reddetmek şıklarından birini tercih mecburiyetinde bırakılmış olduğumdan bu gayretlerim semeresiz kaldı. Bana ister istemez empoze edilen istikamet bu yolda idi.¹³³

¹³¹ R. R. Denктаş, 1992, s. 2-3.

¹³² R. R. Denктаş, 1992, s. 4.

¹³³ Nacak Gazetesi Arşivi, 20 Aralık 1963

Makarios bu konuşmalar ile Zürih Antlaşması'nı imzalamasının sebebinin mecbur bırakılmasına bağlayarak, Antlaşmalara aykırı davranışını haklı göstermeye çalıştığını gözler önüne sermektedir.

İngilizler Ada'da süregelen durumu çözmek amacıyla Duncan Sandys'i görevlendirmişti. Sandys, çeşitli diplomatik görüşmeler sonucunda Londra'da üç tarafında katıldığı bir toplantı ile çözüm yollarını araştırmaya karar vermişti. Toplantıya hem Rum hem de Türk cemaati davet edilmişti.

Denktaş Ocak 1964'te düzenlenen konferansta Türk heyetinin istediği zeminin Federal bir sistem üzerine kurulu olmasını belirtmeleri üzerine, Duncan Sandys'in "*Siz Türkiye'ye güvenerek bunları reddediyorsunuz. Biliniz ki, Türkiye yardımınıza gelemez. Ve gün gelecek siz Kıbrıs'tan gömleğiniz ile kaçacaksınız!*" sözleri ile Türk tarafına kendilerine verilen ile yetinmesini önermiştir.¹³⁴

Bir yandan ise Türk yönetimini manevi anlamda yormak isteyen Rumlar boş durmamış, Londra'ya geçerken Eşi Aydın Hanım'ın tedavisi için Ankara'ya bırakmasını dahi söz konusu yapmıştı. Klerides "*Denktaş saldırılardan, çatışmalardan eşini ve çocuklarını kaçırdı*" diye konuştuğu gazetelere, Denktaş'ın halkını yalnız bırakarak olacıklardan ailesini uzaklaştırdığı algısını yaratmaya çalışmıştı. Böylece Türk halkının Denktaş'a olan güvenini zedelemeyi hedeflemiştir. Oysa Denktaş bu seyahatin saldırılar ile hiç bir alakası olmadığını, çünkü saldırıların üzerinden 10-12 gün geçmiş olduğunu, Aydın Hanım'ın Kıbrıs'ta yalnız kalmasındansa, Ankara'da tedavisine devam etmesi kararını daha mantıklı bulduklarını söylemiştir.¹³⁵

2.5. Barış Görüşmeleri

2.5.1. Londra Görüşmeleri

8 Ocak'ta görüşmeleri yapacak heyet ilk durak olarak Ankara'ya varmış, burada Türk hükümetinden yetkililer ile izlenecek politikanın ve müzakere masasında savunulacak tezin ne olduğu konusunda karşılıklı bilgi alışverişi yapılmış ve görüşmeler son bulduğunda heyet 12 Ocak'ta Londra'ya gitmiştir.¹³⁶ Tarafların

¹³⁴ A. Mengüç, 2013b, "Denktaş Belgeseli"

¹³⁵ R. R. Denktaş, 2005, s. 80.

¹³⁶ R. R. Denktaş, 1996a, s. 114.

isteklerinin ortak bir masada konuşulmasına karar verilmiş ve görüşmelerin tarihi belirlenmişken dahi Rumlar köyleri, evleri tahribata devam ediyor, hala her gün kaybolan kişilerin haberleri geliyor ve hala Türk köyleri muhasara altında tutuluyordu. Bu şartlar altında Türk heyeti Türklerin can ve mal güvenliğini sağlayacak her yönetme olumlu yaklaşacaklarını bildirirken, Makarios daha masaya oturmadan ortaya şartlar sürüyor ve “*Türkler taksim tezini ortaya sürdükleri takdirde masadan kalkarım*” şeklinde konuşmaları sürdürüyordu.¹³⁷ Bağımsızlıklarını kazanan Türk ve Rum yönetimine garantör devletler tarafından ortak yönetimlerini kurma hakkı tanınmıştı. Ama bu ortak devleti şiddet kullanarak işgal eden taraf Rum tarafı olmuştu. Denктаş’a göre Türk tarafının yapmaya çalıştığı tek şey uluslararası antlaşmalar ile kurulan her iki toplumun eşitliğine dayanan devlet işleyişini korumak olmuştu.¹³⁸ Buna rağmen konferansta Türk heyeti federal bir ortaklıkta ısrar ederken, Makarios ise Rum Cumhuriyeti’nde Türklere azınlık haklarının verilmesinin yanında Garanti Antlaşmalarının da değişmesini istemiştir. Dolayısıyla anlaşma sağlanamamış ve Londra Konferansından sonuç alınamamıştır.

Londra’da İngiltere Makarios yanlısı bir tavır sergilemişti. Türkleri de resmi hükümete karşı ayaklanan azınlık olarak görmeye ve nitelendirmeye başlamıştı. Denктаş İngiltere’nin bu tavrını Kıbrıs’taki üslerinin güvenliğini korumak amacıyla yaptığını düşünüyordu. Makarios ise Londra’nın Rum yanlısı tavırları ile cesaretlenmiş, BM Güvenlik Konseyi’nden “Türklerin ayaklanmaları” konusunda yardım talep etmek amacıyla New York’a gitmişti. Bu durum üzerine Kıbrıs’tan Türk tarafını savunmak amacıyla Denктаş’ın gitmesi istenmişti. Her ne şartla olursa olsun Denктаş’ın bu heyette olması istendiğine göre, Denктаş elinden geleni yapmak için New York’a gitmeye karar vermişti. Bu sayede Güvenlik Konseyi’ne karşı Türk davasının ne olduğunu anlatma ve savunma fırsatı bulmuştu.¹³⁹

¹³⁷ A. g. e. , s. 114.

¹³⁸ R. R. Denктаş, M. Moran, 2009, s. 20.

¹³⁹ R. R. Denктаş, 2005, s. 73.

2.5.2. New York Görüşmeleri

Makarios Londra'dan istediği sonucu alamadığı için, olayı Birleşmiş Milletler'e taşımış, 18 Şubat 1964'te BM Güvenlik Konseyi toplanmıştır. Bu günlerde Türkiye'nin askeri bir müdahale hazırlığında olduğu söylentileri yayılmış, benzer şekilde Yunanistan da Kıbrıs'ta askeri yığınağını artırmaya başlamıştı. ABD'nin Akdeniz'deki müttefiklerinin bu şekilde karşı karşıya gelmesini bölgedeki çıkarları için tehlikeli olmaya başlamıştı. Bu nedenle ABD Başkanı Johnson'un önerisiyle İngiltere olaya müdahil olmuş ve konunun Birleşmiş Milletler'de Ankara'nın istekleri göz önünde tutulacak şekilde görüşüleceği sözü verilerek, Ankara hükümeti New York'a davet edilmişti.¹⁴⁰

BM Güvenlik Konseyi'nde Kiprianu şu sözler ile kendilerini savunmuştu: *"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üzerindeki antlaşmalar ortadan kaldırılsaydı, sonrasında Ada'da gerilim azalabilirdi ve her şey güzel olabilirdi."* Bu varsayımını ise şu şekilde açıklamaktadır: *"Konsey sebebiyle, Türkiye'nin işgali korkusunun azaldığını ve bu sayede gerilimin azaldığı, Ada'da sadece bireysel olayların meydana geldiğini iddia etmektedir."*¹⁴¹ Kanlı Noel sonrasında düzenlenen Konsey konuşmasında Denктаş, silahlı kuvvetler üzerinde kesin bir kontrolü olan Kiprianu'nun bu sözleri söylemesinin anlamsız olduğunu Konsey üyelerine açıklarken, BM'de devam eden prosedürler bitene kadar silahlı adamlarına beklemede kalması emri de verebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Türklerin üzerinde var olan bireysel saldırıların da tehdit olma niteliğini sürdürdüğünü ve her gün Türklerin öldürüldüğünü dile getiren Denктаş, bu olayların küçük vakalar olarak gösterilmesine karşı çıkmıştır.

Genel Sekreter U-Thant BM Barış Gücü yönetiminde bir "Kantonal Yönetim" önermiş, fakat Makarios uyuşmazlık tavrını devam ettirerek bunu reddetmiştir.¹⁴² Böyle bir kantonal yönetimin Enosis yolunu tıkayacağı düşüncesiyle, görüşmelerde ayak direterek Kıbrıs'ta süren silahlanma ve yığınak için zaman kazanmaya çalışırken, bir taraftan ise Türkleri toplu imha hazırlıklarını sürdürmekteydi.

¹⁴⁰ E. Mütercimler, s. 141.

¹⁴¹ R. R. Denктаş, 1986a, s. 2.

¹⁴² R. R. Denктаş, 1996a, s. 116.

New York'ta Makarios'un Genel Sekreter U-Thant ile görüşmesinde sunduğu raporda, Rum yönetiminin yasal hükümet olduğu ve BM Barış Gücü'nün sözde Türk isyanını bastırmasını istediklerini söylemişti.

Türk heyeti ise Denктаş'ın Kıbrıs'ta yaşananların sebeplerini Konsey üyelerine açıklaması ile başlamış, Makarios'un yazdığı mektupları sunarak özellikle şu noktalara dikkat çekmişti: *"Anayasa mahkemesi, yerel yönetimler ile ilgili yaptığım şeyin anayasaya aykırı olduğunu söylese bile, bu söylenenlerin hiç birine uymayacağım."*¹⁴³ Aynı şekilde 27 Temmuz 1963 tarihinde şöyle yazmıştı: *"Rumlar ulusal hedeflerini sürdürecektir ve geleceğini kendi istedikleri şekilde şekillendireceklerdir. Zürih ve Londra Antlaşmalarının pozitif unsurlarından avantaj sağlayıp, negatif unsurlarından kurtulmak için çalışacaktır."*¹⁴⁴ Türk heyetinin sunduğu bu raporun ardından, yasal olarak Rumlar ile eşit haklara sahip oldukları garantisini veren bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nde normalleşmenin sağlanmasını istediklerini bildirmişlerdi. U-Thant, BM Barış Gücü'nün her iki seçenek doğrultusunda da kullanılmayacağını dile getirerek, var olan statükonun korunmasını istediklerini bildirmiştir.

Neticede Makarios istediğini elde etmiş oldu. Makarios Türkiye'nin müdahalesinin önünü kesmek istediği için, sorunun iç mesele olduğu ve ne BM'nin ne de üçüncü tarafların müdahil olmaması gerektiği sonucuna sevinmişti. Zira Makarios ilk olarak Türkiye'yi devre dışı bırakmayı hedeflemekteydi. Amerikalı birçok yetkili de Rumların gerçek beklentilerinin farkındaydı. Örneğin Amerikan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball'un kaleme aldığı anısında Rumların BM Barış Gücünü istememesinin sebebini şu sözlerle değerlendirmiştir: *"Rumlar Ada'da bir barış gücü bulunmasını istemiyorlar, sadece Kıbrıslı Türklerini öldürmek için serbest kalmak istiyorlar."*¹⁴⁵

¹⁴³ R. R. Denктаş, 1986a, s. 6.

¹⁴⁴ A. g. e. , s. 6.

¹⁴⁵ Rauf R. Denктаş, *Klerides'e Mektuplar*, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayını, 1997, s. 11.

2.5.3. Ada'da 4 Mart Kararları Sonrası Durum

New York görüşmeleri esnasında Denктаş'ta konuşma yapma fırsatını ele geçirmişti. Yaptığı konuşmalarda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çökmüş olduğunu ve yeniden güvenli bir sistemin kurulmasıyla, 1960 Antlaşmalarına bağlı kalınarak bir düzenin kurulmasından yana olan Denктаş, özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruluğunun ortadan kalktığı ve silah zoru ile gasp edildiğinin üzerinde durmuştu. Kıbrıs'ta Türklerin evinden, işinden ve canından olduğu bu kargaşa ortamını yok sayan Rum heyeti, Kasım 1978'de bir BM Güvenlik Konseyi toplantısında, olayları Türklerin çıkardığı kargaşa olarak nitelemekteydi. 15 Kasım'da Rum heyetinden Nicos Rolandis'in Konsey'deki *"Kıbrıs'ta sadece hukuksuzluğa ve barbarlığa karşı direnenlere yer var..."* sözlerine karşılık olarak, Denктаş 27 Kasım 1978 tarihinde *"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı 21 Aralık 1963 günü Rumların saldırdığı, kurucu ortak cemaatlerden olan Kıbrıs Türklerini hükümetin dışına attığı ve Kıbrıs Türklerinin kurucu ortak olmadıklarını iddia ettikleri an son bulmuştur. (...)"*¹⁴⁶ cevabını vermişti.

BM Genel Kurulunda 4 Mart günü çıkan kararla Makarios hükümetine Ada'da asayiş sağlama görevi verilmiş, bu sayede 1960 Anayasasını yıkan bir hükümet resmi hükümet muamelesi görmeyi başarmıştır. Bu, Türk cemaati için büyük bir hayal kırıklığı olurken, Denктаş hem halkın hem de liderliğin moralini yüksek tutmak için, kaybettikleri bir şeyin olmadığını ve sabretmeye devam etmeleri gerektiğini söylemiştir.

4 Mart günü BM Genel Kurulu'nda Barış Gücünün Kıbrıs'a girmesi ve güvenliği sağlaması kararı alınmıştı. Bu kararın Türk tarafında başarısızlık olarak görülmesinin sebebi, ülke bütünlüğünün korunması ve Ada'ya karşı dış müdahalelerin engellenmesi konularının ele alındığı maddelerdi. Bu karar ile Türkiye'nin Garanti Antlaşmaları ile elde ettiği müdahale hakkı ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.¹⁴⁷

Nancy Crawshaw da antlaşmaların yıkılmasından asıl sorumlu tarafın Rumlar olduğunu yaşayarak görenlerdendi. Ama bundan dolayı Rumları tam

¹⁴⁶ R. R. Denктаş, 1986a, s. 18-19.

¹⁴⁷ Ali Gevgilili, "Yükseliş ve Düşüş", [Aktaran: E. Mütercimler, a. g. e., s. 141.]

anlamıyla suçlayamıyordu. Ona göre BM'nin aldığı 4 Mart kararlarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını sürdürdüğünü ve meşru olduğunu ilan etmeleri buna sebep olmuştu. Bu karar ile Rum hükümetini uluslararası olarak tanıyarak, Yunanistan ile birleşme amacı güden, tamamen Rumlardan oluşan bir Makarios hükümetine "Kıbrıs'ın meşru hükümeti" unvanını vermiş oluyordu.¹⁴⁸ Meşru hükümet olarak ilan edilen Rumlar ise saldırılara devam ederken; Türk tarafı moral bozukluğu içerisinde tek umut olarak Türkiye'yi beklemeye devam etmekteydi. Çünkü İngilizler herhangi bir güvenlik önlemi almıyordu. Her gün kayıp ve şehit haberleri gelirken, bu psikoloji ile devamlı Ankara hükümeti ile iletişim kuruluyordu. Bu hareket, Ankara tarafından gereksiz evham olarak değerlendiriliyordu. Bunun sebebini Denктаş anılarında "Ankara'ya mücahitlerin komutanlarından mücahitlerin durumunun abartıldığı kadar kötü olmadığı(...)"¹⁴⁹ yönünde haberlerin verilmesi olduğunu yazmıştır.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü Ada'ya ulaşana kadar Türklerin var olan gücünü kırmak ve mümkün olduğu kadar zayıflatmak amacıyla saldırılara devam eden Rum polisleri ve EOKA'cılar, Ada'da güvenliği sağlamak için bulunan İngiliz askerlerinin de etkinliğini yok etmişlerdi. Saldırıların önüne geçemeyen İngiliz güçler saldırıya uğrayan köyleri silahlarını teslim etmelerini istemekteydiler.¹⁵⁰ Bu şekilde hareket eden Makarios ve Rumların, Ada'da asayişini sağlama görevini kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak, Türkleri silahsız bırakarak gardını düşürüp, planlı olarak devam eden Akritas Planını uygulamak için daha elverişli bir ortam hazırladıkları açıkça ortadaydı. İzledikleri bu yola bakılacak olursa, Ada'ya BM Barış Gücü'nün gelmesi de durumu değiştirecek gibi değildi. Makarios bu güçleri de "meşru hükümet" unvanını kullanarak kendi amaçları doğrultusunda kullanacaktı.¹⁵¹ Bütün bu saldırılar devam ederken Kıbrıs Türk liderleri istisnasız her gün Türkiye ile bilgi alışverişi yaparak mevcut durumun vahametini anlatmaya çalışmış ve Türkiye'nin yardımına muhtaç olduklarını anlatmışlardı. Ancak İnönü hükümeti durumun artık mahalli bir sorundan ziyade, milletlerarası bir hal aldığı ve savunma dışında yapılacak bütün hamlelerin Türkleri haksız duruma sokacağını, yapılması

¹⁴⁸ Joshua W. Walker, "A Turkish-Cypriot Perspective: Rauf Denктаsh And Nancy Crawshaw On Cyprus", Alternatives Turkish Journal of International Relations, Baskı:4, Sayı: 3, Sonbahar 2005,s. 94.

¹⁴⁹ R. R. Denктаş, 1996a, s. 100.

¹⁵⁰ A. g. e. , s. 207.

¹⁵¹ A. g. e. , s. 201-202.

gereken tek şeyin sabır ile savunmaya devam edilmesi olduğunu ısrarla tekrarlamıştır.

2.6. Denктаş'ın "İstenmeyen Adam" İlan Edilmesi

Londra ve New York'tan Türkler için olumlu sonuç alınamamış, Kıbrıs yoluna elleri boş döneceğini hayal eden Denктаş için başka bir sorun daha vardı. Kıbrıs'ta Makarios, Dr. Küçük'e "*Denктаş'ın dönmesine müsaade edilmeyecek*" mesajı gönderilmişti. Denктаş Ada'ya dönüşünün kolay olmayacağını düşünerek İngilizlerden gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasını istemişti. Fakat zordan da öte bir engel daha duruyordu karşısında. Türk hükümeti, bir liderin bu şekilde tutuklanmasının itibar kaybına sebep olacağı için beklemesini emretmekteydi.

Denктаş'ın isyancıların başı olduğu iddiası ile tutuklanacağı haberini alan Dr. Küçük Makarios'un yasal davranmadığını Anayasa'nın 14. maddesi ile ispatlayarak Başpiskopos'un kanunsuzluklarına son vermesini istemiştir. Bahsi geçen 14. maddede "*Hiç bir vatandaşın, herhangi bir ahvalde adadan çıkarılmayacağını ya da adaya girmesine engel olunamayacağı*"¹⁵² açıkça belirtilmektedir. Dr. Küçük'e cevap olarak Rum Yönetimi "*Denктаş Türkleri isyana sevk etmiştir. Elimizde deliller vardır*" diyerek kendilerini savunmuşlardır. Denктаş bu şartlarda da olsa Ada'ya girmekten korkmamıştı, ancak Türk hükümetinin elverişli bir zamanı beklemesi gerektiğini söylemesi ona engel olmuştu.¹⁵³ Mecburen Ankara'da ikamet etmeye devam edecekleri için bir apartman dairesi tutmuş ve daima hayalini kurdukları Türk bayrağının altında yaşama fırsatını Anavatan'da sürgün olarak ele geçirmişlerdi.

Denктаş hayatı boyunca boş durmayıp, her fırsatta gelişimine fayda sağlayacak fırsatları değerlendirdiği gibi, Ankara'da sürgün yıllarında da boş durmamış hemen Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Dairesi'nde zamanını dolduracak işler bulmuştur.

Bir yandan Türkiye'den Kıbrıs'a faydalı olmaya çalışırken, diğer taraftan ise Kıbrıs ile yazışarak oradaki durumlardan haberdar oluyordu. Aldığı haberler hiçte iç açıcı değildi. Cemaat Meclisi ile yazışmaları esnasında, Yürütme ile Meclisin

¹⁵² A. g. e. , s. 225.

¹⁵³ R. R. Denктаş, 2005, s. 83.

arasının açıldığı haberlerini almıştı. Bu onu hayli üzmüştü. Çünkü iki kesim arasında yaşanan sıkıntılar er ya da geç Türk davasını etkileyecekti. Aralarındaki samimiyete istinaden, tartışmaları bitirmek için mücadele etmiş, iki tarafla da ayrı ayrı yazışmıştı. Yaptığı bu iyi niyetli hareket Denктаş'ı iki tarafı da körükleyen kişi olarak göstermişti. Dr. Küçük, Kıbrıs Türklerini bölmeye çalışan kişilerin dolduruşlarına gelerek Denктаş'a karşı oldukça ağır sözler söylemişti. Denктаş bu günlerini hiç unutamadığını ve çok zor günler olduğunu dile getirmiştir.¹⁵⁴

Bu zor günlerde Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusunda konuşmaması yönündeki baskıları ile bunalıma girmiş olan Denктаş, Kıbrıs'tan gelen haberler ile daha da dertlenmekteydi. Mustafa Aşula isimli diplomat ile görüşmesinde, diplomat Denктаş'a Kıbrıs'ın dik durması için kendisinin de dik durması gerektiğini şu sözler ile hatırlatmıştı: *"Herkes sana bakmakta. İstifa ettim diyemezsin... Halk parçalanır... Davayı kaybederiz... Liderliğin şanındandır, dayanacaksın."*¹⁵⁵ 1958 yılından beri, Türk cemaatini Denктаşçılar ve Doktorcular olarak ikiye bölmeye çalışan taraflar için Denктаş'ın yokluğu istedikleri ortamı yaratmıştı. Türk cemaatinin bir bütün olarak hareket etmesi davanın seyri için hayati öneme sahipti. Denктаş bunu sağlamak için çok emek vermişti. Şimdi bu şekilde bölünmeye başlaması kabul edilemezdi.

Diğer taraftan, Dr. Küçük mevcut siyasi teşkilatın başındaki isimdi. Anayasal olarak da önemli bir pozisyona sahipti. Denктаş, Dr. Küçük'ün emekleri ile Kıbrıs'ta uyanışın gerçekleştiğini biliyordu. Anlık kızgınlıklar bir yana davanın gerçek liderinin Dr. Küçük olduğunu ve daha Denктаş bu yola çıkmadan evvel Dr. Küçük hayatını Türklerin uyanışı için harcamıştı. Bunca emeğe karşılık onun yanında yetişen Denктаş, Dr. Küçük'ün karşıtı olamazdı.

2.7. ABD'nin Kıbrıs Sorununa Dahil Olması

ABD'nin de artık sorunlara müdahil olması İngiltere'nin üzerindeki sorumluluğu paylaşmak istediğini belirten bir takım hamleler neticesinde olmuştur. Bunlardan ilki, Londra Konferansı'nın devam ettiği sırada, çözüme ulaşılabilmesi

¹⁵⁴ A. g. e. , s. 83.

¹⁵⁵ Rauf R. Denктаş, Rauf Denктаş'ın Hatıraları – 4 (1967), Boğaziçi Yayınları, Baskı: 1, Nisan, 1997, İstanbul, s. 3.

sebebiyle görüşmelere bir kaç gün ara verilmişti. Verilen arada İngiltere, ABD ile temaslarda bulunmuş ve ilk önerisini sunmuştur. Buna göre; İngiliz Hükümeti “*Ada’da barış ve güvenliğin sağlanması görevinin NATO üyesi devletlerce sağlanması için barış kuvvetlerine devredilmesi*” önerisini sunmuş; ancak bu Birleşmiş Milletler çerçevesinde çözüm isteyen Rum heyeti tarafından reddedilmiştir.¹⁵⁶

Diğer taraftan Ada üzerinde gittikçe yayılan komünizm tehlikesi ABD için tehlike çanlarının çalmaya başlaması olmuştur. Kıbrıs’ta bulunan Rus Büyükelçiliği, özellikle Büyükelçiler, köy köy gezerek komünist propagandası yapmaktaydılar. Rum İçişleri ve Dışişleri Bakanları buna aldırış etmezken, Türk tarafı Anavatan’ın ABD ile olan müttefiklik durumu nedeniyle bundan endişe duymaktaydılar. Amerikan Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson da Kıbrıs’taki komünistlerin (AKEL) idareyi ellerine geçirme ihtimalleri hakkında Cumhurbaşkanı Makarios’u ikaz etmiş ise de sonuç alamamıştı.¹⁵⁷ Sonradan bahsedileceği üzere Makarios’un SSCB ile oynadığı danişıklı dövüşte Makarios’un fazlasıyla fayda sağlayacağı Sovyet yardımları bir noktada Yunanistan ile arasında uyuşmazlığın doğmasına neden olacaktır.

Son olarak 26 Ocak günü İngiliz Bakanlar ile ABD Adalet Bakanı Robert Kennedy arasında yapılan görüşmelerde; Kıbrıs’taki güvenliği tek başına İngiltere’nin sağlamanın mümkün görünmediği karara bağlanmıştı. Bu nedenle Kıbrıs’ta var olan çatışmanın Yunanistan ve Türkiye arasında da hissedilmesi NATO ittifakını tehlikeye düşüreceği için, İngiltere Kıbrıs sorununun NATO’yu da kapsadığını, ABD’nin gerekli önlemleri almasını istemiştir.¹⁵⁸ NATO ittifakının tehlikeye girmesinden endişelenen ABD, SSCB’nin Akdeniz’de güçlenmesini engellemek amacıyla Başkan Johnson’un yetkilendirdiği diplomatlar Ankara ve Atina’da temaslara geçmiştir. Bu temaslara sayesinde Makarios Birleşmiş Milletler Barış Gücü’nün Ada’ya gelmesine razı olduğunu Genel Sekreter U-Thant’a bildirmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁶ R. R. Denktas, 1996a, s. 72.

¹⁵⁷ Nacak Gazetesi Arşivi, 15 Şubat 1963, s. 3.

¹⁵⁸ A. g. e. , s. 76.

¹⁵⁹ A. g. e. , s. 79.

2.8. Denктаş'ın Kıbrıs'a Gizli Giriş Planları

2.8.1. Erenköy Muharebesi

Türkiye'de okuyan Kıbrıslı üniversite öğrencileri Denктаş'ın da desteğiyle örgütlenerek Mart 1964'de Kıbrıs'ı müdafaa etmek için Ada'ya çıkmaya başlamışlardı. Ada'ya çıktıkları nokta Kıbrıs'ın kuzey batısı olan Erenköy'den oluyordu. Bu nedenle Erenköy bölgesinin savunma hattı giderek güçleniyordu. Bu güçlenmenin yanı sıra, Yunan Komutan Grivas'ın ise muhtemel bir Türk müdahalesinin konumu sebebiyle Erenköy'den olacağı düşüncesinde olduğu yaptığı girişimler neticesinde açıkça görülmekteydi. Makarios Erenköy'ü bir tehdit olarak görüp, BM Barış Gücünden Erenköy'ün belirli bölgelerinden Türk mücahitlerini çekmesini istemiş fakat BM Barış Gücü Komutanı yaptığı incelemeler sonucunda bahsi geçen bölgelerin herhangi bir güvenlik sorunu teşkil etmediğini, bu nedenle isteklerini yerine getiremeyeceğini bildirmiştir.¹⁶⁰ BM Barış Gücü'nün bu raporuna rağmen Rumlar ağır silahlar ve 3000'den fazla ordusu ile Erenköy civarına yığınak yaparak 6 Ağustos 1964 sabahı havan, top ve tanklarla saldırıya başlamıştır. Barış Gücü hazırlıksız yakalandığı için hiç bir şey yapamamış ve saldırılar 7 Ağustos günü akşamına kadar devam etmiştir. Her ne kadar mücahitler inatla savunmaya devam etse de, Mali T. bölgesinin Rumların eline geçmesi üzerine köyleri boşaltarak ikinci savunma hattına çekilmişlerdir. Tam teçhizatlı Rum ordusuna karşı dayanma gücü kalmayan Türk Mücahit Komutanlığının isteği üzerine Türkiye bölgeye sınırlı bir hava harekâtı düzenlemiş ve Erenköy halkını tamamen yok edilmekten kurtarmıştır.¹⁶¹

Erenköy Muharebesini diğer muharebelerden ayıran bir kaç özelliği vardı. Bunlardan birincisi, ilk defa Rum ordusu bu kadar büyük bir kuvvetle ve silahlar ile planlı bir yok etme eylemine girmiş olmasıdır. İkinci önemli nokta ise Türkiye'de okumakta olan 450'den fazla üniversite öğrencisinin okullarını bırakarak toprakları uğruna savaşmaya başlaması, Kıbrıs Türk halkına moral veren bir etken olmuştur. Üçüncüsü ve muhtemelen en önemlisi, Türkiye'nin Garanti Anlaşmalarından doğan

¹⁶⁰ Fuat Avcı, Zekai Doğanay, Ali Fikret Atun, *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş*, Editör: Ahmet Zeki Bulunç, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını, Temmuz, 2016, s. 157.

¹⁶¹ A. g. e. , s. 158.

hakkını kullanarak Kıbrıslı soydaşlarının yok olmasına göz yummayıp, bir hava harekâtı ile Erenköy kuşatmasına son vermesi olmuştur. Bu kısa süreli hava harekâtının Kıbrıs Türk halkı ile Türkiye halkı üzerinde psikolojik anlamda oldukça olumlu etkileri olurken, Rumların ise önünü bir süreliğine kesmiştir.

Türkiye'nin Erenköy'de yaptığı hava harekâtı Rumlara karşı kazanılan ilk zafer olarak sayılabilir. Kıbrıs Türklerinin Türkiye ile olan bağlantı noktası mahiyetindeki Erenköy düşmemiştir. Türkiye'nin harekâtı tam zamanında ve yerli yerinde olduğu için Batılı devletler müdahaleye karşı gelememiş ve müdahalenin haklılığını dünya kamuoyuna kabul ettirmeyi başarmıştır.¹⁶²

Erenköy hezimetini yaşayan Rumlarda ise Makarios ve Grivas arasında görüş ayrılıkları başlamıştı. Makarios silahlı saldırılar ile hedeflerine ulaşmanın mümkün olmadığını görmüş ve Türkleri ekonomik ambargolarla ve siyasi baskılar ile yalnızlaştırma politikasına yönelmiştir. Grivas ise Makarios'un bu politikasını onaylamamıştır. 21 Nisan 1967 yılında Yunanistan'da ordunun yönetime el koyması ile Yunanistan, Makarios'un keyfi uygulamalarına daha çok karışmaya başlamıştır.

2.8.2. Denктаş'ın Kıbrıs'a Erenköy'den ilk Girişi

Yunanistan'dan asker getiren Rumlara karşılık Türkiye'den de Türk askerlerin getirilmesi fikri en mantıklı hareket olarak görünmekteydi. Türkiye'de okumakta olan Kıbrıslı öğrenci grubu Kıbrıs'ı savunmak için savaşımaya gönüllü idi. Öğrenciler savunma için gerekli eğitimleri aldıktan sonra 31 Temmuz 1964'te Rıza Vuruşkan ile Kıbrıs'a gitmek üzere yola çıkmışlardı. Denктаş'ta bu grupların arasına sızarak Erenköy'e gizlice girmeyi başarmıştır.¹⁶³

Erenköy civarlarında heyecanlı bir şekilde karşılanmış yine de, "*Hoş geldiniz, ama keşke gelmeseydiniz*" sözlerini işitmişti. Bu Denктаş için oldukça tehlikeli bir hareketti ve Rumların onu yakalamaları hiç iyi sonuçlanmazdı. Fakat Denктаş bir an olsun kendisini düşünmemiş ve Kıbrıs ateş altında iken daha fazla Türkiye'den seyirci kalamayacağını söylemişti. Kıbrıs'a vardığında durum değerlendirmesi yapmak için mevzileri gezmiş, mücahitlerin durumunu denetlemişti. Mücahitler harap haldeydi, ne bir kıyafet ne de ayaklarında mevsime uygun ayakkabı

¹⁶² A. g. e. , s. 160.

¹⁶³ A. g. e. , s. 165.

kalmamış, gece yatacak yer ve bir battaniye bile bulmakta zorlanırken, yine de canlarını dişlerine takarak, Türk topraklarını savunmuşlardı. Denктаş oradayken, Rumların hiç bir şekilde Erenköy'e saldırmayacağı konusunda söylentiler dolaşıyor, Makarios BM'ye saldırmayacağı konusunda sözler veriyordu. Ancak söylentilerin aksine Rumlar saldırıya geçmiş, ellerindeki uzun menzilli silahlar ile hiç durmadan Türk köylerini yerleşim merkezlerine saldırmaya başlamışlardı.

Ada'da yaşananları bin bir güçlkle Ankara'ya bildirmiş olan Denктаş, cevap olarak takviye kuvvetlerin gönderileceği almıştı. Anavatan'dan gelen bu haber ile son kale olan Erenköy son bir gayret ile savunulmaya devam etmiştir.

Uzun bekleyiş sonunda nihayet üniversite öğrencilerinden oluşan 40 kişilik bir mücahit grubu Erenköy'e ulaşmıştı. Durumun ciddiliğini anlamamış olan Ankara 650 mücahite 40 kişi daha ekleyerek Kıbrıs'ı kaderine terk etmiş olamazdı! Denктаş şaşırılmış ve daha yeni bin bir zorluklarla geldiği Kıbrıs'ı tekrar bırakarak, Ankara'ya gitmiş, Erenköy'ün nasıl bir ateş altında olduğunu Türk yetkililere bizzat kendisi anlatmıştır. O gün Ada'dan yine gizlice sandallar ile Türkiye'ye geçmişti.¹⁶⁴ Türkiye'ye gittiğinde İnönü ile görüşmüş, İnönü cevap olarak takviye kuvvetlerin gönderilemeyeceğini BM'nin ateşkes imzalattığını söylemişti. Geri dönmek istese de aynı fırsatı eline geçirememiş ve Türkiye'de ikamet yılları devam etmiştir.

Denктаş bu günlerini anlatırken, yaşadıklarının kimse tarafından anlaşılamayacak kadar zor olduğundan bahsetmiştir. Yıllarca topraklarına hasret yaşamak zorunda kalırken, dost bildiği insanların arkasından “*Bombaları gördüğünde nasıldan kaçtı...*” sözlerini söyleyerek gülüşmeleri, diğer taraftan ailesi ve çocuklarının toplum tarafından “*Korkak adamın çocukları...*” gibi sözlere maruz kalarak yaşadığı zorluklar onu derin bir buhran içerisine sürüklemişti, herkesten uzaklaşmış ve içine kapanmıştı.¹⁶⁵

¹⁶⁴ R. R. Denктаş, 2008, s. 256.

¹⁶⁵ A. g. e. , s. 257-258.

2.8.3. Kıbrıs'a İkinci Gizli Giriş

Denktaş mecburi dönüş ve Kıbrıs'tan ayrı kalmanın verdiği üzüntüye dayanamayarak tekrar 31 Ekim 1967'de Kıbrıs'a girmek için hazırlıklara başlamıştır. Ada'ya gizli çıkışın nasıl olacağını planlarını yaptığı dönemde, gazeteci Cüneyt Arcayürek (Kıbrıs'a 1974 harekâtı sonrası giren ilk gazeteci olarak bilinmektedir) ile telefon konuşmasında bu konuyu açmış ve fikir almıştı. Arcayürek yardım edebileceğinin sözünü vermiş, Kıbrıs'a gitmek için gereken deniz taşıtını ayarlamıştı. Fakat bir dizi şanssızlıkların ilki bu deniz taşıtının sadece üç kişiyi taşıyabiliyor olması idi. Bu sebeple Denktaş yol arkadaşlarını Kıbrıs'a girmesi yasaklanan ve Ada'da görevli olan, Necat Konuk ve bölgeyi iyi bilen Larnakalı Erol İbrahim olarak belirlemiştir.

Yola çıktıklarında defalarca sorunlarla karşılaşmış ve ölümlerden dönmüşlerdi. En sonunda Kıbrıs görüldüğünde, geldikleri yerin Larnaka olup olmadığını bilememiş, ama yakalanmamak için mecburen karaya çıkmışlardı. Bu şekilde çok zor bir gün geçiren Denktaş ve arkadaşları kaçacak yer bulamamış, en sonunda Rum askerlerine yakalanmıştı. Beklediklerinin aksine Rum askerleri Denktaş'ı tanıdığına oldukça kibar davranıldığından ve günlerce süren sorgulamalar esnasında özellikle kendisine karşı herhangi bir saygısızlık yapılmadığından bahsetmiştir Denktaş. Çok geçmeden Tornaritis ve A. Dâna gelmiş, mahkemeye çıkmadan güvenlik gerekçesiyle bulunduğu odada yargılanan Denktaş, toplam 13 gün hapis hayatı yaşamış ve 12 Kasım günü sağ salim ailesine kavuşabilmiş olmanın mutluluğu ile Ankara'ya dönmüştür.¹⁶⁶

Denktaş'a göre bu görev başarı ile gerçekleşmemiş olsa da, sorgular arasında öğrendiği çok şey olmuştu. En önemli sonuç ise Kıbrıslı Rumları Enosis'ten bahsederken artık gözlerinin ışıldamadığı olmuştu. Yunan Cuntasının Ada'da ve Rumların üzerinde kurduğu baskıdan artık Rumların bıktığı ve "Eskiden ne güzel geçinip gidiyorduk, nereden çıktı bütün bunlar..." diye söylenip durdukları ise dikkatinden kaçmamıştı.¹⁶⁷ Özellikle Yunan Ordusu'nun Ada'da ve bilhassa Makarios yanlılarına karşı uyguladığı baskı sonucunda, Rumlar arasında birlik

¹⁶⁶ A. g. e. , s. 258.

¹⁶⁷ R. R. Denktaş, 2005, s. 113.

kaybolmuştu. Larnaka'da RMMO'da görevli olan bir askerin Dr. Küçük'e gönderdiği mektupta, Rum ve Yunanların durumunu gözler önüne sermektedir:

Efendim solcu olarak ve bir kısım sağcı ilericiler hiç olmazsa sizi Cumhurbaşkanı Muavini olarak tanırız.

Milli Muhafız alayında çavuşum ve önümüzdeki günlerde terhis olacağım. Bu Yunanlı subaylara tahammül edemiyoruz. Asker olduğum iki senden beri bize, Yunanistan ile ilhaktan bahsetmekten başka bir şey yapmazlar. Diktatör Papadopoulos'a sadık olmamızı isterler ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi için bize baskı yaparlar. Bunu kabul etmediğimiz takdirde bize ezgi yaparlar ve muhtemelen hapse de atarlar.

Bu Kitium Piskoposu Enosis için kampanyaya girişmek maksadıyla paralı adam ve derbeder tutar ve dolayısıyla kafası kesilmelidir...¹⁶⁸

Yine de bütün bu olanların sorumlusu olarak kendi Enosis hayallerini değil, Zürih Antlaşması ile Türklere fazla hakların verilmiş olmasını göstermekteydiler. Artık Rumlar Enosis'in gerçekleştiği ancak, bu yapının isim babasının kim olacağını konusunun muğlakta kaldığını düşünüyorlardı. Kral mı yoksa Cunta mı bu isimi koyacaktı? Bu aşamada Türklerin ise "Güneşte tereyağının eriyip bittiği gibi" biteceğini düşünüyorlar, ya azınlık haklarını kabul ederler ya da çekip giderler diyorlardı.

¹⁶⁸ Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları* 8, Boğaziçi Yayınları, Cilt: 8, Baskı:1, İstanbul, 1998, s. 18.

3. KIBRIS CUMHURİYETİ'NDEN KOPUŞ

3.1. Geçitkale-Boğaziçi Muharebeleri

Erenköy saldırılarından sonra yapılan en büyük çaplı Rum katliamları Geçitkale - Boğaziçi bölgesi ile ana ulaşım hatlarının kavşak noktası olan bölgede meydana gelmiştir.¹⁶⁹ Rum orduları ilk olarak yolu silahlı Rumlara kapatarak güvenliği sağlamaya çalışan mücahitlere saldırmış, geçişi engelleyen barikatı kırmıştı. Ardından Geçitkale ve Boğaziçi köylerinde saldırılara girişmiş, eli silah tutanları bir grup; kadın, çocuk ve yaşlıları ayrı bir grup halinde ayırarak kadın ve çocuklardan oluşan grubu belirsiz bir yere götürmüşlerdi. 5000-6000 kişilik RMMO'ya karşı 200 kişilik bir mücahit ordusu savunmayı sağlamaya çalışıyordu.

Bu olaylarında ardından artık Türkiye'nin müdahalesi mecburi bir hal almıştı. 1963-1967 yılları arasında Türkiye'nin Kıbrıs'a olası bir müdahale için hiç bir hazırlığı yokken, 1967 yılında Geçitkale-Boğaziçi katliamlarının ardından artık Türk Hükümetinin duruma el atması gerekiyordu. Ve Türkiye buna oldukça hazırды.¹⁷⁰ Rum-Yunan ikilisinin 15 Kasım 1967'de başlattığı vahşetin üzerine Türkiye 16 Kasım'da TBMM'yi toplayarak, Anayasa'nın savaş ilanı ve TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ile ilgili 66'ncı maddesi gereğince oy birliği ile Kıbrıs'a müdahale edilmesi kararı almıştır. Bunun üzerine 17 Kasım'da Yunanistan'a Kıbrıs'ta devam eden vahşetin ve Kıbrıs Türklerine uygulanan baskıların son bulmasını ve eğer son bulmazsa TSK'nin müdahale hakkını kullanacağını belirten 13 maddelik bir nota ile uyarı göndermiştir. Ardından derhal askeri hazırlıklar başlamış Mersin limanı civarına savaş gemileri konuşlandırılmış, İncirlik üssünde hali hazırda bekleyen hava filosuna sabah saat 06.00'dan itibaren Kıbrıs'ta Rum hedeflerinin vurulması emri verilmişti.¹⁷¹ 16 Kasım'da Türkiye'nin kararlı tutumuna karşılık Geçitkale-Boğaziçi bölgesinden Rum-Yunan birlikleri geri çekilmiştir. Böylece Ankara harekât emrini durdurmuştur.

Demirel hükümeti Makarios'a bir bildiri göndererek, derhal Yunan askerlerinin ve Grivas'ın Ada'dan ayrılması ve Türk köylerine verilen zararların

¹⁶⁹ F. Avcı v. d. , s. 166.

¹⁷⁰ R. R. Denктаş, 2008, s. 399.

¹⁷¹ F. Avcı v. d. , s. 170-171.

tanziminin yapılması şartı ile müdahaleden vazgeçileceğini aksi takdirde hazırlıkların bitmiş olduğunu ve müdahalenin kaçınılmaz olduğunu bildirmiştir. Ada'da durum Makarios'un lehine gelişmekteydi. Makarios halkına mümkün olan seçenekler arasında en iyisini seçtiğini bildirerek, Türkiye'nin şartlarını kabul etmişti.¹⁷² Grivas ve Yunan ordusu Makarios'un Türkiye'nin şartını kabul etmesi ile Ada'dan çekilmişti. Bu bir bakıma Makarios'un işine geliyordu. Çünkü daha öncede bahsi geçtiği gibi, Yunan Cuntası ile Makarios arasında sorunlar çıkmış ve artık Kıbrıs Rumları Enosis için heyecanlı değillerdi.

Yaşanan siyasi bunalımın ardından Türkiye, Kıbrıs Türk halkı arasındaki yönetim boşluğunu doldurmak amacıyla 28 Aralık 1967'de 19 maddeden oluşan anayasaya dayalı Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni ilan etmiş ve Kıbrıs'ta "de facto" bir Türk hükümeti oluşturmuştur.¹⁷³ Oluşturulan bu geçici hükümet ileride KKTC'nin temelini oluşturacaktır.

3.2. Yunan Ordusu'nun Ada'dan Ayrılmasıyla Yaşananlar

3.2.1. Denктаş'ın Kıbrıs'a Dönüşü

Makariosçu ve Cuntacı taraflar arasında devam eden sürtüşmeler Ada'da daha fazla güvenlik sorunları çıkmasına neden olduğunda artık BM ve ABD Türk ve Rum toplumunun uzlaşması amacıyla görüşmeleri başlatmak istemişti. Fakat Makarios Dr. Küçük'ü siyasi eşiti olarak kabul etmeyerek görüşmeyi reddetmesi üzerine, Makarios'u ve Dr. Küçük'ü temsilen Klerides ve Denктаş görüşmeci olarak seçilmiş, bu sayede görüşmeci olarak Kıbrıs'a girişi onaylanan Denктаş pasaportlarının gelmesi ile hazırlıklara başlamıştı.¹⁷⁴ Denктаş Kıbrıs'a dönüş günü olarak Makarios'un uğurlu sayısı olan 13 sayısını özellikle seçerek, 13 Mart 1968 tarihinde Lefkoşa'ya hareket etmişti. Lefkoşa'ya vardıklarında aralarındaki sorunlu geçen yıllara rağmen, Ortaköy'de karşılamaya gelen kalabalık arasından Dr. Küçük'te bulunmaktaydı.¹⁷⁵ Bu ayrılıktan sonra bir daha aralarını açmaya çalışan

¹⁷² R. R. Denктаş, 2008, s. 245.

¹⁷³ F. Avcı v. d. , s. 172.

¹⁷⁴ Rauf R. Denктаş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, Baskı: 2, Aralık, 2004, s. 22.

¹⁷⁵ Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 5 (1968)*, Boğaziçi Yayınları, Baskı: 1, İstanbul, 1997.

kişiler bu emellerine ulaşamamış ve sırt sırta verip dava için çalışmaya devam etmişlerdir.

Denktaş'ın Ada'ya dönmesinin üzerinden sekiz ay geçmişti, dört yıl sonra ilk defa tekrar bir yılbaşına Kıbrıs'ta görmenin verdiği mutluluğu hatıra defterine şu şekilde yazmıştı: “*Asırlar kadar uzun gelen sürgün yıllarından sonra ilk defa yeni bir yıla halkımla, halkımın çocuklarıyla birlikte giriyorum.(...) Acılarımı yüreğime gömdüm. Geriye bakacak zamanımız yok, başarıya ulaşılması gereken zorlu bir mücadele var.*”¹⁷⁶ Denktaş'ın sürgünde geçirdiği yıllar her ne kadar içinde derin acılar bırakmış olsa da, aynı zamanda Kıbrıs Türklerinin bir numaralı lideri olarak halk tarafından benimsenmesi için demlenme yılları olmuştu. Denktaş'ın yokluğunda bütün yükü tek başına kaldırmak zorunda kaldığı için Denktaş'a cephe alan Dr. Fazıl Küçük'ün verdiği destek ile artık Denktaş hızla “tek adam” olmaya başlamıştı.¹⁷⁷

Denktaş Ada'ya vardığında, asker-sivil olarak bölünen yönetim kadrosunun asker tarafında bulunan kişiler, Dr. Küçük'e karşı bir politika izleyerek Denktaşçılık politikası güttüklerini iddia ediyorlardı. Bu açıdan Denktaş döndüğünde kendilerinden yana bir tavır sergileyecek ve Dr. Küçük'ün de yalnız kalacağını hayal etmişlerdi. Bu hayalleri Denktaş'ın dönüşüyle yerle bir olmuştu. Çünkü Denktaş birliği ve beraberliği sağlamayı kendisine ilk amaç olarak belirlemişti.¹⁷⁸ Bunu gerçekleştiremedikleri takdirde; üçüncü taraflar “daha kendi aralarında birliği düzeni sağlayamayan Türklerin Rumlar ile barış ortamında yaşamaması çok doğaldır...” yorumları ile uzlaşmaz tarafın Makarios değil Türkler olduğu düşüncesine kapılacaklardır. Bu sebeple Denktaş'a göre yönetimde birliği sağlama Kıbrıs Türklerinin bekası için hayati bir önem taşımaktaydı.

Denktaş'ın dönüşü ve Türkiye'nin Geçitkale-Boğaziçi olaylarında müdahaleye hazır oluşu Kıbrıslı Türkler arasında oldukça olumlu bir hava yaratmıştı. Denktaş'ı gören birçok Kıbrıslı Türk “*Geldin ya! Artık daha çok dayanınız...*” diyorlardı.¹⁷⁹

¹⁷⁶ N. Batur, s. 388.

¹⁷⁷ A. g. e. , s. 388.

¹⁷⁸ R. R. Denktaş, 2008, s. 417.

¹⁷⁹ A. g. e. , s. 414.

3.2.2. Makarios'un Geri Adımı

Türkiye'nin müdahale için hazır olması ile Makarios'a yaptığı ihtarlar sonuç vermiş ve başpapaz bir adım geri gitmek zorunda kalmıştır. Yunan Ordusu'nun Ada'dan ayrılması ile artık Türklerin üzerindeki baskıların son bulacağı düşünülmekteydi. Oysa Kıbrıslı Türkler hiç bir şekilde Makarios'un bu iyimser tavırlarına güvenmemişlerdi. Milliyet gazetesi yazarı Sami Kohen Kıbrıs Türk halkının Makarios'a güvenmediğini ve “*Papaza güven olmaz, o başka yoldan elde edemediğini şimdi masaya oturarak elde etmeye çalışıyor. Biz Rumlarla yaşayamayız, ya bizi öldürürler yahut eritirler. Dört yıl bunun için mi mücadele ettik?*” dediklerini yazmıştır.¹⁸⁰ Olası bir anlaşma durumunda ise birlikte yaşamının mümkün olmadığını, ancak ayrı cemaatler şeklinde yaşamaya razı olacaklarını dile getirmişlerdir. Aynı şekilde Kıbrıs Türk liderliği ile de görüşmeler yapan Kohen, liderlerin Makarios'un yine nasıl bir oyun içerisinde olduğunu merakı içerisinde oldukları için görüşmeyi kabul edip, eğer olumlu bir öneri ile gelirlerse görüşmeye açık olduklarını söylemişlerdi. Türklerin kabul edeceği planlar 1963 yılı öncesinde, 1960 Antlaşmaları ile elde edilen hakların güvenceye alınması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki halkın ortak yönetimiyle meşruluk kazanması üzerinde yoğunlaşıyordu. Fakat 1963-1968 yılları arasında Türk halkının Rum halkından çektiği eziyetler beraber yaşamının imkânsızlığını göstermiştir. Artık Türk halkı ve liderliği Rum halkı ile birlikte yaşamak değil, oluşturulan iki ayrı cemaat ile “Kanton” veya “Federasyon” formülleri üzerinde durmaktaydı.

1964 yılından 1967 yılına kadar olan süreçte Rum saldırılarının en önemli sonucu birçok Türkün sadece Türklerin yaşadığı bölgeye çekilmesi olmuştu. Türklerin yaşamakta olduğu Ada'nın %1,6'lık kısmı, Kıbrıs Türk yönetimi tarafından yerleşim yeri yapıldı. Bu yerleşim yerlerinde yaşayan Türklerin görüşüne göre, Kıbrıslı Türklerin kendilerini korumak amacıyla göç etmeye mecbur bırakıldıkları iken, Rumlara göre ise, TMT Türk nüfusunu planlı olarak bu alanlarda yoğunlaştırarak, bu alanlara göç etmeleri için zorlamaktaydı.¹⁸¹

¹⁸⁰ Sami Kohen, Milliyet Gazetesi Arşivi, 16 Mart 1968, s. 5.

¹⁸¹ Angeliki Andrea Kanavou, “Cyprus: in search of an exit from ambiguity”, *Southeast European and Black Sea Studies (Güneydoğu Avrupa ve Karadeniz Araştırmaları)*, Cilt: 16, Sayı: 3, DOI: 10.1080/14683857.2016.1202622, 2016, s. 438.

3.3. 1968-1974 Yılları Arası Gelişmeler

1964 yılında saldırıların başlamasından itibaren Kıbrıs Türk liderleri devamlı Türkiye'den yardım istemiş ve her an Kıbrıs Türklerinin gardının sona ereceği endişesi içerisinde olduklarını, Türkiye'den acilen yardımın gelmesi gerektiğini anlatıp durmuşlardı. Ancak özellikle ABD ile olan ilişkileri nedeniyle Türkiye'nin eli kolu bağlanmış, tek dilekleri daha çok sabır ile Kıbrıs Türklerinin savunmaya devam etmesi olmuştur.

İsmet İnönü Türk Kurtuluş Savaşı'nı görmüş bir lider olarak, Kıbrıs liderlerinin daha güçlü ve halkı dik tutmaya yönelik hareket etmesinin ne denli önemli olduğunu anlatmıştır. Ankara'ya göre zaman Türklerin lehine çalışıyordu, sabretmeliydiler. Sabretmek düzenli ordu halini alan ve ABD Büyükelçisi'nin değişmesiyle ABD'yi kesin olarak arkasına alan, Sovyetlerin kesin desteğini alan ve hiç durmaksızın Yunanistan'ın desteğini alan bir Rum kesiminin karşısında durmak demektir. 1974 yılında Türk askeri Ada'ya geldiğinde Denктаş *"11 yıl mücadele edeceksiniz deselerdi, inanmazdım..."* diyerek imkânsızlıklar içerisinde devam eden Türk savunmasını anlatmıştır.

3.3.1. Makarios'a Yunan Darbesi

Geçitkale-Boğaziçi olaylarından sonra Makarios, Enosis'in savaş ile başarılamayacağı düşüncesinde hareket etmeye başlamış ve bu yönde politikalar izlemiştir. Bu bağlamda izlediği ilk politika Sovyetler Birliği ile yakınlaşmak olmuştur. Bilindiği üzere SSCB'nin daima Akdeniz'e inme planları vardı. Akdeniz'de gücünü artırmak amacıyla Kıbrıs'ta edineceği bir dost Akdeniz'de sahip olacağı bir üs görevi görecekti. Makarios SSCB'nin umduğu desteği onlara verirken, SSCB'de Makarios'u Yunanistan'a karşı desteklemekteydi. Makarios'un bu hamleleri ABD ve batılı devletleri rahatsız ediyordu. Yunanistan ise Makarios'u Enosis'ten vazgeçmiş olarak değerlendiriyor, bu nedenle ihanetle suçlamaktaydı.

Gittikçe göze batan Makarios'a karşı örgütlenmeyi sağlamak amacıyla Yunanistan, 1967 yılında Türkiye'nin baskıları ile geri çağırdığı Grivas'ı bu defa Ekim 1971'de Ada'ya Enosis'in önündeki en büyük engel olarak değerlendirilen

Makarios'u indirmek amacıyla göndermişti.¹⁸² Yunanistan'ın tetikçisi görevi gören Grivas gizlice Ada'ya girmiş ve EOKA-B'yi kurmuştu. EOKA-B'nin temel amacı hükümete karşı ayaklanmayı sağlamak ve Makarios'u düşürerek Enosis'i derhal ilan etmektir. Zaman içerisinde örgütün eylemleri nedeniyle Kıbrıs'ta Rumlar iç savaşın eşiğine gelmişti.

Rumlar kendi derdine düşmüşken, Türkler ise Geçici Türk Yönetimi'nde 18 Şubat 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak Dr. Fazıl Küçük'ün yerine Rauf Denktaş'ı seçmişti. Hemen ardından da Geçici Türk Yönetimi, Otonom Türk Yönetimi'ne dönüştürülmüştür.

1974 yılına gelindiğinde artık Makarios açık açık Yunanistan'ı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmaya çalışmakla suçlamaya başlamıştır. EOKA-B'nin hem Kıbrıs Türklerine hem de Rumlara karşı tedhiş hareketlerine başladığını söyleyen Makarios, Yunan subayların Ada'dan çekilmesi için Yunanistan'a kafa tutan mektubu yazmasıyla artık Atina'nın kırmızı çizgisini aşmıştı.¹⁸³ Makarios'un 5 Temmuz'da yaptığı basın toplantısı açıklamalarının ardından, 15 Temmuz 1974 tarihinde Rum Milli Muhafız Ordusu'na ait tanklar Başkanlık Sarayı'na Makarios'u öldürme pahasına saldırmıştı. Makarios gizlice saraydan Baf'a kaçmış, ardından İngiltere'ye sığınmıştır. Sabah 9.00'da radyoda ilan edilen darbenin ardından, Makarios'u elinden kaçıran RMMO, Makarios yanlısı polislerin eylemleri üzerine 10.00'da radyo üzerinden Makarios'un öldürüldüğünü ilan etmiş.¹⁸⁴ Darbenin ardından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yerine "Kıbrıs Helen Cumhuriyeti" kurulduğu ilan edilmiş, hükümetin başına Nikos Sampson getirilmiştir. Artık Londra ve Zürih Antlaşmaları ortadan kaldırılmış ve Kıbrıs Türklerinin güvenlik garantisi kalmamıştır.

Makarios, 19 Temmuz günü BM Güvenlik Konseyi'ne katılmış, burada Kıbrıs halklarının güvenliklerinin tehlikede olduğunu ve Kıbrıs'ın Yunan işgalinden kurtarılması gerektiğini söylemiştir.

¹⁸² Süleyman Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası: Kıbrıs*, Kültür-Sanat Yayıncılık, Baskı:3, İstanbul, 2007, s. 284.

¹⁸³ F. Avcı v. d. , s. 175.

¹⁸⁴ S. Özmen, s. 288.

3.4. Kıbrıs Barış Harekâtı

Kıbrıs'ta Helen Cumhuriyeti'nin kurulması sadece Kıbrıs'ta hükümet değişikliği olarak algılanamazdı. Yunanistan'ın yıllardır süre gelen politikası olan Megaloidea'nın bir parçası olan Enosis'i gerçekleştirmek için Kıbrıs'ta sıkıyönetim ilan eden Cuntacılar ve Nikos Sampson, Kıbrıs'ta bir "Helen Cumhuriyeti" kurulduğunu açıklamıştı. Makarios ise Helikopter ile İngiltere'ye kaçmış ve Kıbrıs'ta bir Yunan işgalinin gerçekleştiğini dünyaya ilan etmişti.

Bu kargaşa ortamında Türklerin can güvenliği kalmamış ve halk arasında endişe ve huzursuzluk doğmuştu. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Denктаş, Bayrak Radyosu'ndan yaptığı açıklama ile yaşanan sorunların Rumların arasında olduğunu ve Türklerin sakinliklerini korumaları gerektiği ikazını yaparken, Türkiye'nin de Garanti Antlaşmalarından kaynaklanan hükümler gereğince Kıbrıs'a askeri müdahale hakkını kullanacağını duyurmuştu.¹⁸⁵ Makarios gibi hayatını Enosis'e adanmış bir kişinin, BM Güvenlik Konseyi'nde Kıbrıs Türk halkının can güvenliğinin olmadığını açıklaması üzerine, Türkiye'nin müdahale konusunda kararı kesinleşmişti.¹⁸⁶ Daha önce 1964 yılında yapılan hatalar yapılmayacak, hiç bir engelleme Türkiye'yi müdahaleden alıkoyamayacaktı. Zamanın Başbakanı Bülent Ecevit, ABD'den Türkiye'nin müdahalesini engellemek ve sorunun barışçı yollarla çözülmesini sağlamak için gelen Dışişleri Bakanı Joseph Sisco'ya şu şekilde konuşmuştu: "*On yıl önce bugünlerde gene böyle toplantılarımız oluyordu. O zaman siz de, biz de hatalar yaptık. Siz on yıl önceki hatalarınızı tekrar edebilirsiniz. Fakat biz tekrarlamayacağız...*"¹⁸⁷ Bununla birlikte, Sisco aracılığı ile Yunanistan'a Türkiye'nin isteklerini içeren bir ultimatoom göndererek, Sampson'un Kıbrıs Devlet Başkanlığını bırakması, Kıbrıs Milli Muhafız Teşkilatı'ndaki 650 Yunan subayının geri çekilmesini ve Ada'nın bağımsızlığı konusunda sağlam garantilerin verilmesini istemekteydi.¹⁸⁸ Geline nokta Türk alayı Yunan Cunta askerlerinin arasında yetersiz kalmıştı. BM Barış Gücü hazırlıksız yakalanmış, Makarios'un dahi Türkiye'nin müdahale hakkını hatırlattığı bu durumda artık Türkiye garantör olarak

¹⁸⁵ F. Avcı v. d. , s. 177.

¹⁸⁶ S. Özmen, s. 289.

¹⁸⁷ F. Avcı v. d. , s. 177.

¹⁸⁸ S. Özmen, s. 290.

görevini yerine getirmek için beklemesi yersizdi. Türkiye'nin müdahalesini haksız gösterecek hiç bir sebep yokken, göz göre göre Yunanistan'ın yaptığı işgale sessiz kalınmayacaktı.

Bakanlar Kurulu'nda yapılan toplantılar ile "Barış Harekâtı" karara bağlanmıştı. TSK'da hemen hazırlıklara başlamıştı. Garanti Antlaşmalarına göre bir müdahale öncesinde Garantör Devletler ile müzakere edilmesi gerekiyordu. Ancak Yunanistan ile müzakere edilmesi mümkün değildi, çünkü işgali gerçekleştiren garantör devletin kendisi idi. Bu durumda tek müzakere İngiltere ile yapılabilirdi. Bülent Ecevit öncülüğünde bir heyet Londra'ya giderek harekât düzenleneceğini, bu harekâta İngiltere'nin pozisyonunun ne olacağı görüşülmüştür. İngiltere yardımıda bulunulmayacağını bildirirken, Ecevit'in bu hamlesini blöf olarak değerlendirilmişti. Londra'dan eli boş dönen heyet hemen Bakanlar Kurulu'nda son bir kez daha görüşerek Kıbrıs'a asker gönderilmesi kararı almış, ardından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk kararı onaylamıştır.

Rum tarafında ise Makarios'un iktidardan düşmesiyle, Makariosçular ve Cuntacılar arasında çatışmalar başlamıştı. Hatta yıllardır Enosis isteyen Kıbrıs Rum halkı artık "*Nereden çıktı bu savaş, eskiden hep bir arada huzurlu bir şekilde yaşıyorduk...*" diye söylenmeye başlamışlardı. Bu sebeple Türkiye'nin müdahalesi Rumları da karşı koyamadıkları Cuntacıların baskılarından kurtaran bir harekât olmuştu.

Türkiye'nin harekât planları Kıbrıs'ta duyulduğunda Makariosçular ve Cuntacılar birleşmiş, Sampson hapis olarak tutulan Makarios yanlısı polisleri serbest bırakmış, savaş hazırlıklarına başlamışlardı. Harekât haberlerinin radyolardan duyulduğu ilk andan itibaren seferberlik ilan edilmiş ve Rum erkekler bir bir askere alınırken, kadınlar ise hasta bakıcı olarak yazılmaya başlamıştı. Türklere karşı kin ve nefretin oldukça arttığı bu günlerde, batılı devletler Türklere karşı değil başlarında bulunan baskıcı yöneticilerine silahlarını doğrultmalarını telkin ederken, Atina'da dahi bu söylemleri içeren beyannameler dağıtılmıştı.¹⁸⁹ Yunan yazar Helena Vlahos'un Milliyet Gazetesine "*Türklerin müdahalesi yedi buçuk yıl süren Albaylar*

¹⁸⁹ Milliyet Gazetesi Arşivi, 27 Temmuz 1974, s. 6.

cuntasını yıkan son darbe olmuştur. ”¹⁹⁰ diye konuşarak aslında Rumların nasıl bir çıkmazdan kurtulduğunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Kara, deniz, hava kuvvetlerinin ortak bir şekilde başlayacağı harekâtın başlama tarihi Milli Güvenlik Kurulu toplantısında 20 Temmuz 1974 sabahı olarak belirlenmişti. Askeri birlikler Türkiye limanlarından coşkuyla uğurlanmış, Yunanistan ile oluşacak harp durumlarına karşı ise Edirne’ye asker yerleştirilmişti. Türk askeri Ada’ya ulaştığında SSCB, İngiltere ve ABD bir kaç gemisini Kıbrıs açıklarına konuşlandırmıştı.

Bu harekât Türkiye Cumhuriyeti tarihinde unutulmaz sayılacak olaylardan birisidir. Türkiye’nin Kıbrıs’ta Türk varlığını korumak amacıyla aldığı müdahale kararı oldukça haklı gerekçelere sahip bir hareketti ve Türkiye’nin kalıcı olarak Ada topraklarına girmediğini açıklamasıyla birlikte işgalci değil, garantör olarak bulunduğu için tarih sahnesine adını Barış Harekâtı olarak yazdırmıştır.

3.4.1. Cenevre’de Barış Görüşmeleri

Dışişleri Bakanı Turan Güneş, İngiliz Dışişleri Bakanı James Callaghan ve Yunan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros 25 Temmuz’da ateşkes kararlarını görüşmek üzere Cenevre’de bir araya gelmişlerdi. Üçlü görüşmelerin ikincisi yapıldığı gün, görüşmelerden önce demeç veren Türk Dışişleri bakanı Turan Güneş, ilk görüşmeden aldığı sonucu şu sözlerle ifade etmişti:

Şöyle anlıyorum ki Yunanlılar daha çok burada ateşkesi pekiştiren ve adaya Türklerin yeni asker ve malzeme çıkarmasını ve halen işgal etmekte buldukları alanı genişletmesini önleyici bir karar alarak bir an önce ateşkes anlaşması yaparak müzakereleri şimdilik hiç olmazsa sona erdirmek istiyorlar... Tabii bu bizim için sayanı kabul değildir. Kıbrıs meselesinin diğer yönlerini görüşmeden böyle bir ateşkes anlaşmasını kabul etmeyi düşünmüyoruz.¹⁹¹

Cenevre’de ilk aşamada Yunanistan, hali hazırda Ada’da bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri’nin etki alanını daha çok genişletmesine engel olmak amacıyla derhal ateşkes isterken, kendi cephelelerinde ise Enosis’i devam ettirecek yöntemler denemiştir. Kıbrıs sorununu uluslararası çatışmaların odağı haline getirmeye çalışmış, ABD, SSCB, Bağımsız Devletler Topluluğu, AB gibi toplulukları da soruna dahil etmeye çalışarak Türkiye’nin haklı olduğu bu harekâtın sonuçlarını değiştirmeye

¹⁹⁰ Milliyet Gazetesi Arşivi, 25 Temmuz 1974

¹⁹¹ Bozkurt Gazetesi Arşivi, 27 Temmuz 1974, s. 4.

çalışmıştır.¹⁹² Turan Güneş Cenevre’de Türk heyetinin “*Ateşkes Ada’nın her yanında kabul edilip, güvenlik kurulmadıkça hiç bir yükün altına girmem. Güvenlik sadece ateşkese bağlı değildir. Ada’da yeni bir anayasal düzenin kurulmasına bağlı*”¹⁹³ sözlerini destekler bir diplomasi yürüttüklerinden bahsetmiştir. Türkiye’nin iki ana hedefi vardı. Bunlardan ilki 15 yıllık bir süre boyunca acı deneyimler ile öğrenildiği üzere, Rum ve Türk toplumu bir arada yaşaması mümkün değildi. Bu sebeple iki toplumdaki oluşmuş Otonom bir yönetim üzerinde durularak hem Türk askeri Ada’da varlığını devam ettirerek hem de Rum ordularının Türklerin yaşadığı bölgeye girmesi önlenerek Kıbrıs Türklerinin güvenliği sağlanmış olacaktı. İkinci olarak ise, Yunanistan’ın Ege’den sonra birde Akdeniz’de toprak sahibi olması, Türkiye’yi iki taraftan da kuşatarak denizlerdeki ve Ortadoğu’daki gücünü maksimize etmesinin önüne geçmekti.

30 Temmuz’da ilk konferans sona erdiğinde, Türk tarafının istekleri üzerine, Ada’da güvenlik bölgesinin oluşturulması, Rum ve Yunan işgali altında bulunan Türk bölgelerinin boşaltılması, esirlerin derhal özgür bırakılması, barışın sağlanmasının ardından hükümetin yeniden kurulmasının teminatı ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nde Türk toplumu ve Rum toplumundan oluşan iki ayrı otonom idarenin bulunduğu kabul edilmişti.¹⁹⁴ 8 Ağustos’ta yeniden başlayan Cenevre Görüşmelerine İngiltere, Türkiye, Yunanistan’ın yanı sıra Denktaş ve Klerides’te katılmış, ABD ve SSCB ise yine gözlemci olarak katılmıştı.¹⁹⁵ İkinci konferansın sürdüğü dönemde, anlaşma maddelerinin gereklerini yerine getirmeyen RMMO ve EOKA-B işgal ve saldırıları sürdürmekte ısrar etmişti. Görüşmelerde ise Rum-Yunan tarafı oyalama taktiğine başvurduğu için görüşmeler daha başlamadan bitme noktasına gelmişti.

Klerides, Türkiye’nin Ada’dan askerlerini çıkarmasını aksi takdirde Yunanistan’ın da Ada’ya asker göndereceğini duyurmaktaydı. Türkiye ise çok kantonlu Federe devlet kurulması ve yeni bir anayasanın oluşturulması konusunda kararlıydı. Türk çıkarlarına aykırı gidişatın sonucunda, Türk hükümeti Türk heyetine

¹⁹² F. Avcı v. d. , s. 198.

¹⁹³ N. Batur, s. 419.

¹⁹⁴ S. Özmen, s. 292.

¹⁹⁵ F. Avcı v. d. , s. 201.

“Ayşe tatile çıksın.” şifreli mesajını göndererek, İkinci Barış Harekâtının başlatılması kararı ile 13 Ağustos’ta Cenevre’den ayrılmıştır.¹⁹⁶ Rum-Yunan ikilisi ile anlaşmanın mümkün olmadığını bir kez daha gören Türkiye, 14-16 Ağustos arasında harekâtı tamamlayarak, bir taraftan Magosa diğer taraftan Lefke’ye ulaşarak Türk tarafının sınırlarını çizmiştir.¹⁹⁷ Rum askerlerinin birçoğu ise halkı bırakıp güneye inmiş, askerlerin gittiğini gören Rum halkı da güneyde bulunan Rum köylerine taşınmıştır.

Türk ordusu Barış Harekâtında 250 şehit vermiş ve 550 kişi de yaralanmıştır. Bu sayıya Türk Mukavemet Teşkilatı’nda hayatını kaybedenler dahil edilmemiştir.¹⁹⁸ Kıbrıs Türk halkı yıllarca verdiği mücadelenin sonuçlarını almaya başlamış, Türkiye’ye ve liderlerine daha sıkı bağlanmışlardı.

Rauf Denктаş’ın bu 15 yıllık süreçte verdiği mücadele ise en ağırlarından biriydi. Kıbrıs’a âşık, topraklarına bağlı, Türklükle dolup taşan kalbi yıllarca sürgünde yaşamasıyla gittikçe zayıflamış, üzüntülerini kendi içinde yaşarken, üzölmeye bile vakti kalmadan gece ve gündüz Kıbrıs için çalışmıştır. Aynı zamanda bu zaferin kahramanlarından Denктаş. Zira bir yandan siyasi krizleri yönetirken diğer yandan mücahitlerin sorunlarıyla bizzat ilgilenmiş, mevzileri gezerek yokluğu ve sefaleti bizzat yaşamıştır. Defalarca ölümden dönmüş, yine de Kıbrıs mücadelesinden bir an olsun vazgeçmemiştir. Yeri geldiğinde ailesinden vazgeçmiştir, çünkü o vatan sağ olmadan ailesine güzel bir gelecek vaat edemeyeceğini çok iyi idrak etmiş bir lider ve baba olmuştur.

3.4.2. Harekâta Karşı Tepkiler

Türkiye 1964 yılında meydana gelen Erenköy olaylarında, bölgeye yerleşen Rum-Yunan askerlerinin saldırılara son vermesini, aksi takdirde müdahale edeceği çağrısına karşılık Makarios’un verdiği yanıtı Denктаş 1972 yılında Roma’da katıldığı bir Konferans’ta şu şekilde açıklamıştı: “Türkiye Kıbrıs’a Kıbrıs Türklerini kurtarmak için müdahale edecek olursa kurtaracak Türk bulamayacaktır.”¹⁹⁹ Buna ek olarak Yunan Cuntası darbeyi düzenlediğinde, Nikos Sampson ve askerlerinin

¹⁹⁶ A. g. e. , s. 204.

¹⁹⁷ S. Özmen, s. 292.

¹⁹⁸ F. Avcı v. d. , s. 208.

¹⁹⁹ R. R. Denктаş, 1986b, s. 14.

Türkleri bir gecede imha planı yaptıklarını da Makarios itiraf etmişti. Konferansa katılan katılımcılar bu itiraflar karşısında Klerides'e "*Eğer Kıbrıs Türkleri hakkındaki düşünceleriniz bu ise, Türkiye'ye, Kıbrıs Türklerini elinizden kurtarmak için esas çağrışı siz yapmış olacaksınız.(...)*"²⁰⁰ sözleri ile Türklerin yaşadıklarına karşı insani olan tepkiyi göstermişlerdi. Ancak verilen bu tepkiler sözde kalmış, çıkarlar söz konusu olduğunda Kıbrıs Türkleri kendi yok oluşlarına müsaade etmedikleri için, ambargolar ile cezalandırılmıştır.

Barış Harekâtının birçok tarafın işine gelen sonuçlarına rağmen, rahatsızlık veren tarafı, Türkiye'nin dönemin güçlü devletlerinden onay almaması olmuştur. Hem kalkıp kendi başına yeni sınırlar oluşturuyor hem de başka taraflara örnek oluyordu. Ayrıca İngiltere, ABD ve diğer güçler için Ortadoğu ve Akdeniz'in en büyük askeri üssü olarak kullandıkları bu Adacık Türkiye'nin kendi başına vereceği kararlara bırakılamayacak kadar önemli bir noktaydı.

Kıbrıs'ta ve Atina'daki durum yavaş yavaş dış güçlerin istediği bir hal almaya başladığında Türkiye'ye tepkiler artmaya başlamıştır. İlk olarak Atina'da Albaylar Cuntası çekilmiş, yeniden Karamanlis Başbakan olmuştu. Bununla birlikte Sovyetler Birliği ise Makarios'un yeniden Kıbrıs'a dönmesinden yanaydı. Türkiye tüm Hristiyan dünyası tarafından dışlanmaya başlamıştı.²⁰¹ 15 Ağustos 1974'de yapılan İkinci Harekât Batı'dan daha büyük tepki görmeye başlamıştı. En önemli tepkilerden biri ABD'nin şartlar dolayısıyla bölgedeki en önemli müttefiki olan Türkiye'ye üç yıl sürecek bir silah ambargosu uygulaması olmuştur. Bu ambargo ile Türkiye ABD için vazgeçilmez olmadığını görüp, bu yönde yeni politikalar yürütmeye başlamıştı. Örneğin; bu politikaların ilki artık kendi silahını üretmeye başlaması gerektiğini, ülkenin güvenlik konusunda bu kadar dışa bağımlı olmaması gerektiği anlaşılmış oldu. Her şeyden önce Türkiye Müslüman bir doğu ülkesi olmasına rağmen Batı'nın bir parçası gibi olamazdı, batılı devletler eğer bir seçim yapacaksa Hristiyan bir Yunan devletini destekleyecekleri gün yüzüne çıkmıştı. Erol Manisalı bu durumu şu sözlerle özetlemiştir: "*Yunanistan ve Rumlar Batı'nın öz evlatları, Türkiye ise kerhen Batı içinde gösterilen bir ülke idi...*"²⁰²

²⁰⁰ A. g. e. , s. 14.

²⁰¹ E. Manisalı, 2003, s. 73-74.

²⁰² A. g. e. , s. 77.

Denktaş, Türkiye'yi ve Kıbrıs Türk Yönetimini Ada'yı bölmek ile suçlayanları tek taraflı bakış açısına sahip olmakla eleştirmişti. Bu suçlamayı yapan hiç kimse Türkiye'nin müdahalesi öncesinde Ada'nın 30 ayrı yaşam bölgesine ayrıldığını düşünmemektedir. Denktaş, Türklerin güneyde gettolarda yaşamak zorunda kaldığını, ancak 1975 yılında Klerides ile yapılan Zirve görüşmesi sonucunda halkın Türk veya Rum bölgesine taşındığını hatırlatmıştır.²⁰³

3.4.2.1. ABD'nin Tutumu

Lefkoşa'ya kadar ilerleyen Türk askerinin geldiğini gören Rumların eşyalarını toparlamaya bile vakti kalmadan kaçtıkları, Klerides'in odasında çok önemli evrakların olduğu gibi kaldığı görülmüştü. Bu ansızın gelen Türk baskınından ABD'yi sorumlu tutan Rum halkı, Türk askerine engel olmadığını düşündükleri Kissinger'a karşı nefret söylemleri içeren pankartlar ile ABD büyükelçiliğine saldırmış, sonuçta büyükelçi ve yardımcısı odasında öldürülmüştür.

İkinci Cenevre Görüşmeleri'nde Türk tarafı biraz olsun uzlaşmaya yakın gibi görünmüş, ancak Rumların iddiasına göre uzlaşmanın elde edilememesinin tek sorumlusu ABD olmuştu. Eğer Türkiye üzerinde yeterli baskıyı uygulaysaydı Türkler bir adım geri atmış olurdu.²⁰⁴ Türkiye'ye savunma amacıyla verilen NATO silahlarının Kıbrıs'ta kullanılması nedeniyle ABD kongresinde 5 Şubat 1975 tarihinde Türkiye'ye silah ambargosu kararı çıkmıştı. Bu ambargonun asıl sebebi Kıbrıs olsa da sonradan Ecevit Hükümeti'nin haşhaş üretimine izin vermesi nedeniyle yapıldığı iddia edilmişti. Belli bir süre sonra Ortadoğu'da karışıklıklar başlamış, İran'da devrim olmuş ve SSCB'nin ise Afganistan'ı işgal edeceği söylentileri yayılmaya başlamıştı. Bu nedenle Türkiye'nin jeopolitik önemi ABD için vazgeçilmez olmuştu ve 26 Eylül 1978'de yumuşayan ilişkiler ile birlikte ambargolar kaldırılmış ve ilişkiler yeniden revize edilmiştir.

²⁰³ R. R. Denktaş, 2009, s. 65.

²⁰⁴ Nasuh Uslu, *The Cyprus Questions as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish-American Relations 1959-2003*, Google Kitaplar'dan edinilmiştir, Nova Yayınevi, 2003,s. 146.

https://books.google.com.tr/books/about/The_Cyprus_Question_as_an_Issue_of_Turki.html?id=RYHWMKL2-CQC&redir_esc=y [Erişim Tarihi: 16.07.2017]

3.4.2.2. SSCB'nin Tutumu

Makarios ve Grivas'ın yöntemleri farklılaştığında birçok yönden fikir ayrılığına düşmeye başlamışlardı. Bu fikir ayrılıklarından biri de ABD ve Sovyetler Birliği'nin hangi tarafı destekleyeceğini de belirlemiştir.

Yıllar boyunca Makarios kimden ne çıkar sağlıyorsa o taraftaymış gibi görünerek, hem ABD hem de SSCB tarafında yer almıştı. ABD'den destek görmediği bir konuda, derhal yönünü SSCB'ye dönmüş ve geri çevrilmemiştir. Bunun en belirgin sebebi SSCB'nin Akdeniz'de sahip olmak istediği nüfuzu Makarios üzerinden sağlamaya çalışması olmuştur. İkinci sebep ise eğer Kıbrıs'ta karışıklıklar devam ederse; SSCB varlığını bu bölgede devam ettirebilecekti. Özellikle; ABD Makarios'tan desteğini çekerek Grivasçı, yani NATO üyesi olan Yunanistan yanlısı bir diplomasi yürütmeye başladığında, Makarios yönünü SSCB'ye dönmüş ve istediği desteği alırken, karşılığında ise istihbaratçı görevi görerek SSCB'yi Akdeniz'de güçlendirmiştir.

Akdeniz'de en önemli müttefiki olan Makarios'a karşı darbe yapılması SSCB açısından hiç iyi olmamıştı. Bir yandan Kıbrıs'ta NATO güçlenecek, bir yandan Kıbrıs'ta var olan iç karışıklıklar (tek tarafta olsa da) durulacağı için SSCB'nin varlığı Ada üzerinde yok olmaya yüz tutacaktı. Bütün bu endişeler ile SSCB Türkiye'nin ilk müdahalesini desteklemiştir. Fakat hayal ettiği gibi devam etmeyip, Türk askeri Ada'da varlığını sürdürmeye devam ettiği için ve Ada iki kesimli bir hal aldığı için ve hatta Makarios yeniden yönetime gelmediği için İkinci harekâtı desteklemeyip, Türkiye'yi müdahaleleri nedeniyle kınamaya ve uyarmaya başlamıştır.²⁰⁵

3.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı

1960 Antlaşmaları ile oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Türk halkı söz sahibi olmuş ve Rumlar ile Türkler eşit bir statüye sahip olmuşlardı. Ne var ki, bu eşitlik ve huzur ortamı Rumların Enosis hedefine ulaşmak için uyguladıkları Akritas Planı'nın aşamalarından sonuncusu olan zor kullanarak Ada'nın yönetiminin ele geçirilmesi ve Türklerin baskı ile köşeye sıkıştırılması, Ada'yı terk etmek

²⁰⁵ N. Uslu, s. 137.

zorunda bırakılması, bunu yapmadıkları takdirde ise bir bir öldürülerek Türk nüfus yoğunluğu azaltılacaktı. Bu Aktiras Planı doğrultusunda uygulanan baskılar ve katliamlar ile bezdirilen halk ya ölecek ya da Kıbrıs Helen Cumhuriyeti bayrakları altında azınlık statüsüne sahip olarak hayatını devam ettirecekti.

Nitekim bahsi geçen Akritas Planları 27 Aralık'ta devreye sokulmuş ve Türklere karşı katliamlar başlamıştı. Bu saldırılar sebebiyle Türk memurlar işlerine devam edememiş, birçok halk karma köylerden Türk köylerine göç etmiş, işsizlik ve yoksulluk Türk halkını yok olma noktasına getirmişti. Sözde Kıbrıs hükümeti gerektiği gibi halkın ihtiyaçlarına cevap vermiyor, sadece Rumların devleti gibi hareket ediyordu. Bu durumda Türk halkı kendi idari işlerini yapmak ve yönetim boşluğunu gidermek amacıyla Genel Komite kurmuştu. Genel Komite daha çok kısa süreli idari işleri yerine getirirken, yürürlükteki kanunlara göre talimatlar veriyordu.²⁰⁶ Komite bu idari görevlerini 1967 yılına kadar devam ettirmişti.

1967 yılına kadar Rumlar sürekli Türklere karşı saldırıları sürdürüyordu. Kanlı Noel saldırılarından sonraki ilk büyük çaplı saldırılar olan Geçitkale- Boğaziçi saldırıları ve çıkan karışıklıklardan sonra 29 Aralık 1967'de Genel Komite'nin daha güçlendirilmesi kararı alınmış ve "Geçici Türk Yönetimi" kurulmuştur. Bu Geçici Türk Yönetimine Türkiye tarafından 19 maddelik bir "Temel Kurallar" adıyla hazırlanmış Anayasa oluşturulmuştu. Yönetimin Yürütme Kurulu Başkanı Dr. Küçük, Yürütme Kurulu Asbaşkanı Denктаş olarak seçilmiş, yargı görevi ise Bağımsız Türk Mahkemelerine bırakılmıştı. Komite, Geçici Türk Yönetimi'nin 1960 Anlaşmaları tekrar yürürlüğe girene kadar varlığını devam ettireceği yönünde karar almıştı.²⁰⁷ Kıbrıs sorununu üçüncü tarafları araya sokmadan, her iki toplum içinde kabul edilebilir bir zeminde anlaşma sağlamak niyetiyle Denктаş ve Klerides 1968 yılında görüşmelere başlamıştı. Bu iki liderin görüşmesi üç yıldan fazla sürmesine rağmen anlaşma ortamı sağlanamadığı için "Geçici Türk Yönetimi" olarak anılan yönetimin önünden "geçici" ibaresi kaldırılarak oluşturulan yönetim kalıcı bir niteliğe taşınmıştır. 21 Aralık 1971 yılında "Kıbrıs Türk Yönetimi" ilan edilmiştir.

Makarios'a karşı askeri bir darbe düzenleyerek Ada'da Kıbrıs Helen Cumhuriyeti ilan edildiğinde, 1960 Anlaşmaları açıkça ihlal edilmiştir. Türkiye

²⁰⁶ F. Avcı v. d. , s. 209.

²⁰⁷ A. g. e. , s. 209.

Garanti Antlaşmalarının öngördüğü müdahale hakkını kullanarak Kıbrıs Türklerinin güvenliğini sağlamak niyetiyle Barış Harekâtı düzenlemişti. Bu sayede kuzeyde güvenli alanlarda toplanarak mevcut yönetimlerini bir adım yukarı taşıyan Türkler 1 Kasım 1974 tarihinde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimini ilan etmişlerdi.²⁰⁸

Birinci Barış Harekâtının ardından Cenevre’de ateşkesin şartlarını belirleyen Cenevre Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmanın beşinci maddesi ile katılan devletler Kıbrıs’ta iki özerk idarenin varlığını kabul etmişlerdi. (25 Temmuz 1974) Ayrıca BM Genel Kurulu’nda 1 Kasım’da alınan bir karara göre; Türk ve Rum toplumlarının eşitliği kabul edilmişti.²⁰⁹ Kıbrıs'ta iki özerk yönetimin varlığı kabul edilmiş olmasına rağmen, 15 gün sonra ABD ve İngiltere, “Kıbrıs’ta Kıbrıs Hükümeti ve Türk Cemaati vardır” düşüncesine girmişti. Bu sebeple artık federasyon istemeyi anlamsız bulan Denктаş, 1974 sonrasında çözümün federasyondan da öte, iki bölge, iki toplumlu bir konfederasyon üzerinde yoğunlaştığını söylemişti.²¹⁰

Devam eden müzakere sürecinde Rumlar uyuşmaz bir tavır takınarak, söz konusu olan Federal Devlet yapılarına olumsuz bir tavır sergilemişlerdi. Çünkü kendilerini Türklerin onlarla eşit haklara sahip olduğu bir devlette ortakçı değil, Türklerin azınlık olarak kabul edildiği Yunanistan’a bağlı bir Kıbrıs’ta hâkim rolü üstlenmek istedikleri bir sistemde anlaşma yoluna seçmişlerdi. Anlaşma yolları yine tıkanmıştı. Diğer taraftan, Kıbrıs Türkleri kurulan yeni yönetimin idari yapısını geliştirmeye devam etmekteydi. 13 Şubat 1975 tarihinde ise Türk yönetimi devlet olma gereklerini neredeyse tamamlamıştı. 13 Şubat günü “Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi” toplanmış ve oy birliği ile “Kıbrıs Türk Federe Devleti” ilan edilmiştir.

Denктаş yıllardır beklenen ilk zaferi ilan ettiği Federe Devlet’in açılışında şu tarihi konuşmayı yapmıştır:

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri, bakanlar ve sayın halkımız... Malumunuz olduğu üzere toplumlararası görüşmeler çeşitli safhalardan geçmiş, senelerce uzamış ve bir netice alınamamıştır. Bunda bizim suçumuz yoktur. Zaman zaman Meclisimize, devamlı surette halkımıza yapmış olduğumuz gerçekçi açıklamalar ile görüşmelerin olumlu bir sonuca varamamasının nedenini daima gözler önünde tuttuk. Bu nedenle birkaç cümle içerisinde izah edilebilir. “Kıbrıs Yunandır, bu Yunan adasında Türkün hakkı yoktur. Türklere azınlık haklarından başka bir şey verilemez ve er geç Enosis olacaktır” siyasetini güdenler bizimle oluşmasında kanımız, canımız, fedakârlığımız bulunan Kıbrıs’ın bağımsızlığı konusunda olumlu bir sonuca varmak niyetiyle hareket

²⁰⁸ A. g. e. , s. 210.

²⁰⁹ A. g. e. , s. 211.

²¹⁰ R. R. Denктаş, 1994, s. 10.

etmemişler ve devamlı surette bizi ekonomik, sosyal, ticari açıdan ezmek, yok etmek için çaba harcamışlardır... Yüce milletimizin, Anavatanımızın, yardım ve desteği ile garantörlük vasfının verdiği yetkilerle biz 11 yıl suni bir şekilde ayakta tutulduk. Her şeyden mahrum edilmiş bu toplum, sadece Anavatanla olan bağlarından koparılamamıştır. Sadece imanından ve inançlarından ayırlanamamıştır. Türk toplumu yedisinden yetmişine Türke yaraşır bir mukavemet mücadelesi verdi. Türkün ezilmemesi nedeniyledir ki, Rumlar kendi kendilerine düştüler, kendi aralarında parçalandılar ve bir birlerini yemek siyasetini güttüler. Birbirlerini yok ederken Kıbrıs'ın bağımsızlığını da ortadan kaldırmak ve Muratağa, Sandallar, Atlılar, Taşkent gibi katliamlarla Türk toplumunu tamamen sindirmek siyasetini de güttükleri artık ortadadır, inkâr edilemez bir gerçek halinde ortadadır.²¹¹

Denktaş yaptığı bu açıklamalar ile Kıbrıs'ta Türkleri temsil eden Rumlardan bağımsız bir devletin kurulmasının gerekliliğini ortaya koyarken, bu yola başvurmadan Türklerin aslında her türlü uyuşmaya yeşil ışık yaktığını ancak Rumların tek amacının Türkleri ve Ada'daki diğer halkları azınlık konumuna düşürerek adayı Yunanistan'a bağlamak için savaştıklarından bahseder. Zamanla batıda oluşan algı Türklerin uyuşmaz tavırlarıydı, ancak Türklerin uyuşmayı kabul etmedikleri tek nokta Rumların topraklarında Türkleri azınlık durumuna düşürecek çözüm önerileriydi. Türkler iki ayrı bölgeden oluşan federal bir yapıda ayak diretmiş, ancak bu da Rumlar tarafından onaylanmayınca, Türkler kendi Otonom yönetimini ilan etmişti. Türk idaresi zaman içerisinde yönetim ihtiyaçlarını geliştirerek "devlet olma" gereklerinin hepsini bir bir yerine getirmişti. Bu gelişimin sonucunda Kıbrıs'ta Rumların idare ettiği, sadece Rumlara hizmet eden sözde Kıbrıs'ın resmi hükümeti olan Kıbrıs Rum Yönetimi'nin yanında, Kuzeyde Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçlarına cevap veren de-facto bir devlet kurulmuştu.

Bütün organlarının kurmuş ve sadece ilan edilmeyi bekleyen bu devletin Kıbrıs Türkleri için ne anlam ifade ettiğini anlamak için o dönemin gazetelerine bakmak yeterlidir. 15 Kasım 1983 günü, yani KKTC'nin ilanından bir gün önce Bozkurt gazetesinde şu şekilde bahsedilmiştir:

Kararımızı verme ve uygulama aşamasındayız... Niçin? Çünkü Rum Yönetiminin tutumu ve bu tutuma koşut olarak uluslararası alanda başlattığı baskıcı ve sindirici hareket, bağımsızlığı uğruna yıllar boyunca savaşım vermiş bir halk olarak, bizi kendi mukadderatımızı tayin hakkını kullanmaya zorlamaktadır... Rum tarafının devlet ve hükümet olanaklarıyla kaynaklarını gasp ettiği bir ortamda, tanınmamış bir statüde bulunmanın ciddi sorunlarını yaşamaktayız ve bu sorunlar her geçen gün biraz daha fazla ağırlaşmaktadır.²¹²

²¹¹ Bozkurt Gazete Arşivi, 14 Şubat 1975, s. 4.

²¹² A. g. g. , 15 Kasım 1983, s. 1.

Rumların arasında Türklerin başlattığı bu devlet olma girişimleri ciddi şekilde tehdit olarak algılanıyordu. Rum gazeteleri Rum yönetimi lideri Kiprianu ile Türk lideri Rauf Denktaş'ın ikili görüşmeler yapmasını ve ortak bir noktada anlaşma sağlayabileceklerini yazmaktaydı. Bu görüşmeler sayesinde Zirve Anlaşmalarının yeniden gündeme gelebileceğini, Rum tarafının çözüm istemediğini kanıtlamak isteyen Türk hükümetinin ayrı devlet ilân etmeyi amaçladığını yazarak dikkatleri Türklerin üzerine yoğunlaştırıyorlardı.²¹³ Rumların yine ikili görüşmelere sığınarak Türklerin içine girdiği bu süreci durdurma girişimi ve Kıbrıs sorununu çözme isteği içerisinde gibi görünmeleri, daima Rum tarafının çıkmaza girdiğinde uyguladığı oyalama taktiği olmuştur.

1974 yılında yapılan harekât ile Türk milleti büyük bir zafer kazanmış, Rumların esiri olmaktan anavatan Türkiye'nin de yardımlarıyla kurtulmuştu. Ancak Rumların hala müzakereler ile Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm önerisi ortaya koyamadıkları gibi, bir yandan Türklerin bağımsızlığını ilan etmesinin önüne geçmeye çalışıyordu. Bu oyalama taktikleri gün gibi ortadayken Kıbrıs Türk Federe Devleti yönetimi daha fazla zaman kaybetmenin anlamsız olduğu kararını vererek, 15 Kasım 1983'de olağanüstü bir toplantıda oybirliği ile egemen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) kurduklarını ilan etmiştir.²¹⁴ Yeni sisteme adaptasyonu sağlamak amacıyla bir Kurucu Meclis oluşturulmuş ve bu meclisin üyeleri milletvekillerinden oluşmuştu.

Türk liderliği; bağımsızlık kararını alırken, bu kararın federasyon planlarının önüne geçmeyeceği, aksine KKTC'nin ilanı ile iki halkın eşitlik statüsünün sağlanmasıyla daha adil bir ortamda müzakerelerin sürdürülmesini arzu ettiklerini belirtmişlerdi.²¹⁵ Denktaş BM'de yaptığı konuşmasında Kıbrıs Türklerinin haklarını gasp yolu ile elde eden Rumlar ne kadar meşru hükümet iseler, Türklerinde onlar kadar meşru, onlar kadar bağımsız ve egemen olduğunu dile getirmesinin ardından, yeniden görüşmelere açık olduklarını şu sözlerle dile getirmişti: *“Kapılarımız birliği sağlayacak olan federal sistemi görüşmeye sonuna kadar açıktır.*

²¹³ A. g. g. , s. 3.

²¹⁴ F. Avcı v. d. , s. 212.

²¹⁵ Mustafa Bostancı, *“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”*, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 34, Sayı:57, 2015, s. 336.

Bunun kararını vermek Rumların tercihine kaldı. Bundan kaçamazlar, kaçmaya hakları yoktur! (...)”²¹⁶

Türklerin hem Kıbrıs hükümeti hem de dünya tarafından dışlanması kendi idari sistemlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Türklerin içerisinde buldukları durumu anlatmak amacıyla Kıbrıs Girit olmasının adlı kitabında Denktaş, bağımsızlık ilan edilmesinin sebeplerini şu şekilde kaleme almıştır;

- i. Türk köylerinin temel ihtiyaçlarının karşılanmaması ve karşılanmasına engel olunması,
- ii. Rumların Kıbrıs Türklerini milli düşman olarak görererek bunu devlet propagandası haline getirmesi,
- iii. Rum yönetiminin eğitimini yurt dışında yapan Kıbrıslı Türklere yurda dönüşlerinde sorunlar çıkarması,
- iv. Rumların Kıbrıslı Türklere karşı “tabut veya bavul” politikası izlemesi,
- v. Yerel yönetimlerden Türklerin kovulması yönünde hareketlerin olması, Türklerin bir azınlık toplum haline getirilmek istenmesi,
- vi. Enosis politikasının devam ettirilmesi gibi nedenlerden dolayı bağımsızlık fikrinin gereklilik haline gelmesi.²¹⁷

3.5.1. Dünya’da KKTC’ye Karşı Alınan Tavır

BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık ilanının hemen ertesinde 17-18 Kasım tarihleri arasında toplanmış, yapılan görüşmeler neticesinde 541 sayılı karar kabul edilmiştir. Bu kararda; 1960 Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ve aynı anlaşmalar ile sağlanan garanti sistemi Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni ilan etmesi ile tehlikeye girdiği, Kıbrıs’taki durumu daha da kötüleştireceği, Genel Sekreterin iyi niyet misyonu ile bu soruna bir çözüm bulması gerektiği, Türklerin deklarasyonunun yasal olarak geçersiz olduğu, 1974’de ve 1975’de alınan 365, 367 sayılı kararların gereğinin acilen yerine getirilmesini, BM Genel Sekreteri’nin iyi niyet misyonu dahilinde derhal kalıcı bir çözümü sağlayacak süreci başlatması, bütün devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne saygı göstermesini, hiç bir devletin Kıbrıs Cumhuriyeti dışında kurulan bir devleti tanımaması kararları

²¹⁶ Denktaş’ın BM Güvenlik Konseyi konuşmasından Alıntı, “Mr R.R. DENKTASH ADDRESSING THE UN. SECURITY COUNCIL ON NOV/1983”, Yayın Tarihi: 2 Ocak 2014, [Alıntı tarihi: 14. 12. 2017], https://www.youtube.com/watch?v=Couo4LeSP88&list=PLzXW0OJlIdIBzbYRU8aUoXyU_yPFiC2q3

²¹⁷ M. Bostancı, s. 319.

alınmıştı.²¹⁸ Konsey almış olduğu bu kararla, 1960 Kurucu ve Garanti Antlaşmalarına aykırı hareket edildiğini ve bunun Ada'daki durumun kötüleşmesine sebep olacağını düşündüğünü vurgulamıştır. Ayrıca Konsey, bağımsızlık ilanının yasadışı olması gerekçesiyle geri çekilmesini istemiş, 365 ve 367 sayılı kararların etkili biçimde uygulanması çağrısında bulunurken, bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine saygı göstermeleri gerektiğini duyurmuştur.²¹⁹

Denktaş, BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada Kıbrıs Türklerinin yaşadığı zorlukları oldukça sert bir dille anlatmış, şimdiye kadar gösterdiği tavrı değiştirerek bu defa oğlu Raif Denktaş'ın bahsettiği gibi çelikten yumruğunu masaya vurmuştur. Denktaş BM Güvenlik Konseyine hitap ederek, şu tarihi konuşmayı yapmıştır:

Siz, beyefendiler, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık deklarasyonu hakkında endişeli olduğunuzu bildirdiniz. Umuyorum ki, Ortak hükümetin bir tarafının yirmi yıl boyunca diğer tarafın haklarını gasp ettiği, bu hakları iade etmediği ve siz onları devletin meşru hükümeti olarak kabul edildiklerinden, bu hakları iade etme niyeti içerisinde olmadıkları için aynı şekilde endişe duyuyorsunuzdur. Bütün dünya onları Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak kabul etse de, onlar meşru hükümet değildir. Üzerimizdeki bu silahlı gaspı devam ettirip, bir de üzerine Kıbrıs'ın meşru hükümetinin işleyişini bozduğumuz gerekçesiyle tüm dünyayı bize karşı kışkırtamazlar. Yirmi yıl boyunca meşruiyet neredeydi? 1960 anlaşmaları, her iki topluma hükümet işlemlerinin ve yetkilerinin tamamını paylaştığı bir bağımsız, egemen Kıbrıs doğurmuştu. Sonuçta bizler eğer bu anlaşmanın sunduğu şekilde devam edemiyorken, Rumlar istedikleri gibi hareket edecekse, o halde Kıbrıs Adası'nın bağımsız, bağlantısızlığını garanti altına almak için başka bir yol bulmalıyız... Bu soruna 20 yıl sonra bulduğumuz alternatif çözüm, KKTC'dir. Şimdi siz KKTC'yi geçersiz ilan ederek, tanımıyorsunuz. Dün söylediğimi tekrar ediyorum. Sizler Çin'i 30 yıl boyunca yok saydınız, 35 yıl boyunca Doğu Almanya'yı yok saydınız. (...)²²⁰

Bu konuşma ile Denktaş, BM'nin yaklaşımını protesto ederek, aslında bu yapının bir anda ortaya çıkmadığını, Rumların Kıbrıs sorununa olan yaklaşımlarının doğal bir sonucu olduğunu dile getirmişti. Buna ek olarak aynı konuşmada, iki bölge ve iki toplumlu Federal sistemden vazgeçilmediğini, uygun şartların sağlanmasının ardından, iyi niyet misyonu dâhilinde BM Genel Sekreteri'nin yardımlarıyla, yeniden görüşmelere başlama arzusunda olduklarını da bildirmiştir.

KKTC'yi ilk tanıyan devlet Türkiye olmuş, ardından İslam ülkelerinin KKTC'yi tanıyacağı düşünülürken, 9 Aralık 1983'de toplanan İslam Konferansı'nda

²¹⁸ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 541 sayılı kararı 18 Kasım 1983, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/541\(1983\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/541(1983)), 17. 07. 2017.

²¹⁹ M. Bostancı, s. 345.

²²⁰ Denktaş'ın BM Güvenlik Konseyi Konuşmasından Alıntı

KKTC'yi tanıma konusunda herhangi bir karar alınmazken; Bangladeş ve Pakistan Türkiye'nin en çok güvendiği iki ülke iken, ABD'nin baskıları sonucu bu devletlerde KKTC'yi tanımamıştır.²²¹

Kıbrıs'ın bölünmüşlüğünü ortadan kaldıracak bir Federal yapının kurulmasından yana olan ABD, 1984 yılında ekonomik açıdan her iki tarafın bütünleşmesini sağlamak amacıyla 250 milyon dolarlık bir bütçe ayırmıştı. ABD ve NATO için önemli olan Kıbrıs'ta Sovyetler Birliği'ne avantaj sağlayacak bir gelişmenin doğmasına engel olmağı.²²² Bu nedenle Türk tarafını KKTC'nin ilanından vazgeçirmek için telkinde bulunsa da ciddi bir uyarıda bulunmamıştı.

3.6. AB'nin Kıbrıs Sorununa Dahil Olması

1990 yılında Varşova Paketi'nin ve Doğu Bloğunun dağılmasıyla birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun doğu tehdidi ortadan kalkmış oldu. Bu sayede AET kendini ekonomik olarak bütünleştirerek ABD ve Japonya gibi pazarları elinde bulunduran büyük ekonomik güçlerin karşısında yeni bir güç olarak ayağa kalkmaya başlamıştı. Bunu tek tek devletlerin başarması mümkün olmadığı için doğal olarak Avrupa birleşmeye başladı. 1993 yılında imzalanıp 1994 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile birlikte Avrupa entegrasyonunun ismi değişerek AB adını almış, AB adını alan entegrasyon hareketi üç sütunlu bir yapı üzerine oturtularak birinci sütunu Avrupa Toplulukları, ikinci sütunu Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve üçüncü sütunu Adalet ve İçişlerinde İşbirliği olarak isimlendirilmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu uluslararası nitelik taşıyan Avrupa Toplulukları sütununa dahil edilmiştir.²²³

Avrupa Birliği'nin ilk olarak uluslar üstü bir yapıya sahip olması gerekiyordu. Bu amaçla ortak pazar, ortak merkez bankası ve ortak dış politikanın oluşturulması ve hatta ortak bir güvenlik sisteminin dahi oluşturulmasına karar verilmişti.

²²¹ F. Avcı v. d. , s. 212.

²²² K. Kasım, s. 60.

²²³ İrfan Kaya Ülger, *AB Rehberi*, Umuttepe Yayınları, 2008, s. 63-64, 89-91.

BM'nin barış görüşmelerini sürdürmesine rağmen AB kendi bünyesinde yeni bir tartışma konusuna ve uyuşmazlık konusuna sebep olacak ilk hamleyi yaparak Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkilerini başlatmıştır. Bundan cesaret alan Rum tarafı 3 Temmuz 1993'te AB'ne tam üyelik başvurusu yapmıştı. Rumların başvurusuna cevap olarak AB görüşmelerin 1995'te başlamasına karar vermiştir. Burada amaç 1995 yılında Türkiye ile de Gümrük Birliği Anlaşması imzalanacağı için, Türkiye'ye pazarlık konusu olarak Kıbrıs'ı sunmak ve Kıbrıs'ı Rumların egemenliği altında bir bütün olarak AB'ye dahil etmektir.²²⁴ AB'nin Kıbrıs konusuna dahil olması iki taraflı olarak düşünülmüştü. İlk olarak BM'nin eksik kalan baskı unsurunu AB yolu ile tamamlama girişimi olmuştur. İkinci taraf ise AB'nin dünyaya etkili olma çabalarından birisi olarak, jeopolitik konumu nedeniyle Kıbrıs'ın AB çıkarlarına fayda sağlayacak olmasıydı. Aslında en başından beri Türkiye gibi hem yüzölçümü hem de nüfus açısından Avrupa devletlerinden büyük olan, kültürel ve sosyal yapısının farklı olan bir devlet Avrupa'da istenmeyen bir devlet olarak görülüyordu. Ama bir yandan ise Türkiye'nin konumu sebebiyle vazgeçilmez olması ise Türkiye'yi sonu gelmez bir AB müzakere sürecine girmesiyle sonuçlanmıştır.

Kofi Annan BM Genel Sekreterliği görevine geldiğinde Kıbrıs konusunda yaptığı işlerden biri geçmişte neden başarısız olduğunu, yapılan barış görüşmelerinin hangi noktalarda tıkanıp irdelenecek yeni görüşmelerde geçmişten ders çıkarmaya çalışmıştır. Buna göre, geçmişte bakıldığında barış görüşmelerinden her ne kadar BM'nin arabuluculuk işlevi kullanılmış olsa da baskı unsuru olmadığında problem çözümsüz kalmıştır. Bu unsurun yokluğunda öncelikli olarak ABD başkanlarının veya diplomatlarının hazırlamış olduğu çözüm önerileri ile etkili politikaların üretildiği görülürken, daha sonraları AB üyelik sürecinin de Türkiye üzerinde çok etkili bir baskı unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir.²²⁵ Türkiye'nin ilk önce Gümrük Birliği'ne girme konusunda, ardından AB üyeliği konusunda oldukça istekli olması, Türkiye'nin yumuşak karnı olan Kıbrıs'ın karşısına pazarlık konusu olarak getirilmesine sebep olmuştur. Yunanistan ise birçok

²²⁴ E. Manisalı, 2003, s. 85.

²²⁵ Michális S. Michael, "The Cyprus Peace Talks: A Critical Appraisal", *Journal of Peace Research (Barış Araştırmaları Dergisi)*, Baskı: 44, Sayı: 5, Eylül, 2007, Yayınlayan: Sage Publications, <http://www.jstor.org/stable/27640568>, s. 587-604.

defa Türkiye, Kıbrıs'taki haklarından vazgeçmezse veto yetkisini kullanacağını duyurarak Türkiye'yi köşeye sıkıştırmaya çalışmıştır.

Gümrük Birliği öncesinde Türkiye'nin karşısına çıkan Kıbrıs sorununa ilk aşamada Türkiye, Kıbrıs konusunda sessiz kalmış, ancak sonradan bunun yanlış olduğunu anlayarak aksi yönde hareket etmişti. Türkiye'nin bu tavrına karşılık olarak Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin henüz AB'ye aday üyeliğinin başlatılamayacağı kararı alındığında AB-Türkiye ilişkileri kopmuştu. AB'nin yaptığı açıklamaya cevaben Türk hükümeti AB ile GKRY ne kadar bütünleşirse, Türkiye ile KKTC'nin de o kadar bütünleşeceği belirtilirken, bu olacalara AB'nin yanlı politikasının sebep olduğu açıklaması yapılmıştır. Böyle bir bütünleşmenin AB çıkarlarına zarar vereceği ortadaydı ve yavaş yavaş zararları gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Sonuç olarak AB yaptığı yanıştan 10-11 Aralık 1999 tarihinde Türkiye'ye "Aday Ülke" statüsü vererek dönmüştür. Bu dönüş sayesinde Türkiye ile Kıbrıs bütünleşmesi engellenecek ve Türkiye "zapt edilmiş" olacaktı.²²⁶

²²⁶ E. Manisalı, 2003, s. 92.

4. TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER

4.1. 1968-1974 Yılları Arasındaki Toplumlararası Görüşmeler

4.1.1. Toplumlararası Görüşmelerin Başlaması

1963-1968 yılları arasındaki arabuluculuk çalışmaları ve müzakereler Türkiye ve Yunanistan arasında meydana gelebilecek bir çatışmaya engel olmak amacıyla yapılmıştır. Yapılan bu müzakerelerin birçoğuna da Kıbrıs toplum liderlerinden davet edilen olmamıştır.²²⁷ Söz konusu Kıbrıs sorununu çözmek için, görüşmeler hep dış kaynaklar tarafından organize edilmiş ve misafir olan taraf Kıbrıs toplumlari olmuştur.

İlk defa iki toplum liderinin diğer devletlerden bağımsız olarak görüşmeye başlaması Türk yönetimi lideri Denктаş ve Rum yönetimi lideri Klerides önderliğinde başlamıştır. Rauf Denктаş Türkiye'deki sürgün hayatından döner dönmez, Dr. Küçük'ün adına Klerides ile 3 Haziran 1968'de Beyrut'ta görüşmeye katılacağını duyurmuştu.²²⁸ Beyrut öncesinde Denктаş ile Rum Yönetimi Başsavcısı Kriton Tornarites Londra'da toplumlararası görüşmelerde yürütülecek olan temel konuları belirlemek amacıyla bir araya gelmişler,²²⁹ ardından iki toplum lideri Beyrut'a gitmişti. Kıbrıs sorununu çözmek amacıyla masaya oturan Denктаş ve Klerides eski arkadaşlardı. Tanışıklıkları okul yıllarına dayanan iki eski arkadaş, Zürih Antlaşması'nı düzelterek bir paket antlaşma yapmayı hedeflemişti.²³⁰

Türk ve Rum tarafı sorunları çözmek amacıyla 1968-1971 yılları arasındaki görüşmelerde birçok defa yüz yüze gelmiştir. Görüşme masasına yerel yönetimler, hükümet, anayasal sorunlar, idarenin gücü, yargı ve polis gücü konularını yatırmış olsalar da konunun temeline ilişkin bakış açılarının farklılığı sebebiyle ortak noktada

²²⁷ Ahmet Sözen, "The Cyprus Negotiations and the Basic Parameters: From the 1963 Inter-communal Negotiations to the Annan Plan", Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ortadoğu Üniversitesi Kıbrıs Kampüsü, 2007, s. 4.

²²⁸ F. Avcı v. d. , s. 231.

²²⁹ Zehra Y. Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 1998, Ankara, s. 29.

²³⁰ N. Batur, s. 388-389.

buluşmayı başaramamışlardı.²³¹ Rauf Denктаş, katıldığı bütün müzakerelerde Kıbrıs Türklerinin kırmızıçizgisi olarak kabul ettiği, 1960 Garanti Antlaşmaları ile elde ettikleri haklarından hiç bir şekilde taviz vermemeyi başarmıştır. Denктаş hatıralarını topladığı kitabında, Makarios'un talimatlarıyla görüşmelere katılan Glafkos Klerides'in Türkleri azınlık durumuna getirecek ve Garanti Antlaşmalarından kurtulmalarını sağlayacak bir anlaşmaya varmadığı sürece uzlaşmayı sağlamaması konusunda kararlı olduğunu, bu nedenle girişilen bütün görüşmelerin sonuçsuz kaldığını yazmıştır.²³² Toplumlararası görüşmelerin amacı bağımsız ve her iki toplumunda dahil olduğu cumhuriyetin temelindeki anayasal problemlere çözüm bulmak, eğer bu sorunlara çözüm bulunursa, Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tartışmaktı. Ancak her iki toplumda sorunu çözmeye yanaşmak yerine kendi tezlerini karşı tarafa kabul ettirmeye çalıştığı için, çözüme yaklaşamamıştı. Türk tarafı kendi bölgelerinde, bölgesel otonomilerini sürdürmek isterken, Rum tarafı ise hükümette elde ettikleri hâkimiyeti sürdürmenin peşindeydi.

Genişletilmiş görüşmeler olarak anılan, Kurt Waldheim ile birlikte her iki toplumdan da birer anayasa uzmanının katıldığı 8 Haziran 1972'de başlayan görüşmeler 18 Haziran 1974'e kadar devam etmiştir. 9 Haziran'da Londra'da Türk Mukavemet Teşkilatı'nın ve dolayısıyla Denктаş'ın yaptığı "*Türkiye'siz çözüm olmaz*" açıklamasıyla Beşli görüşmelerin başlamasından önce Kıbrıs Türklerinin görüşü ortaya konmuştur.²³³ İlk görüşmelerden sonra Waldheim yaptığı basın toplantısında, geçmişte yapılan toplantıların aksine bu defa oldukça ümitli olduğunu dile getirmişti. Gerçekten de bu defa neredeyse bütün konular ile ilgili anlaşma olasılığı doğmuştu. Buna rağmen, Türk tarafının "yerel yönetimler" ile "Taksim ve Enosis'in yasaklanması" konularında sunduğu öneriler, ömrü boyunca Enosis'e hizmet etmeye yemin etmiş olan Makarios tarafından reddedilmişti.²³⁴ Her iki tarafında görüşmeye isteksiz olması ve farklı yaklaşımlarının olması görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının en önemli sebepleri idi.²³⁵ Makarios'un uygun

²³¹ Tuğba Hascan, *Kıbrıs Sorununda Çözüm Önerileri*, Atılım Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler A.B.D., Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, s. 53.

²³² F. Avcı v. d. , s. 214.

²³³ R. R. Denктаş, 1998, s. 356.

²³⁴ Z. Cerrahoğlu, s. 31.

²³⁵ A. Sözen, s. 4.

bulmadığı noktalarda 1972 yılında sekteye uğramış olan görüşmeler, 15 Temmuz 1974’de Rum lideri Makarios’a yapılan darbeye kadar sürmüştür.

4.1.2. Birinci Cenevre Görüşmeleri

15 Temmuz 1974’de Kıbrıs Rum Yönetimine yapılan Yunan Darbesi ve buna karşılık olarak 20 Temmuz’da yapılan Türkiye’nin Askeri Müdahalesi sonrası, aynı gün BM Güvenlik Konseyi 353 sayılı karar ile garantör devletleri Kıbrıs’ta barışı sağlamak amacıyla görüşmeye çağırılmıştır. Aynı karar ile İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’nin Dışişleri Bakanları 25-30 Temmuz tarihleri arasında Cenevre’de “Birinci Cenevre Görüşmeleri” olarak anılan görüşmeleri yapmıştır.²³⁶

Görüşmelerde Türk tarafının ilk düsturu “*Askeri alanda kazanılan avantaj, masada kaybedilmeyecek, bunun için öncelikle pratik konular ele alınmalı ve daha yaralar taze iken aceleye getirilip Kıbrıs’ın statüsü gibi temele inen sorunlara inilmemelidir*”²³⁷ olmuştur.

Görüşmelerin bütün taraflarca onaylanan birinci hedefi BM’nin ortaya koyduğu ateşkes şartlarının sürdürülmesi olduğu kesindi. Ancak ortada yoruma açık maddelerin olması iki tarafı birbirinden uzaklaştırmıştır. Her iki tarafta maddeleri kendi çıkarları doğrultusunda yorumluyordu. Bu ateşkes anlaşmasının maddeleri şunlardı:

- i. Kıbrıs’ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması,
- ii. Çarpışan tarafların ateşkesi kesip durumu vahimleştirecek davranışlardan sakınması,
- iii. Yabancı askeri müdahalenin sona erdirilmesi,
- iv. Kıbrıs’a antlaşmalar dışında gönderilmiş yabancı askeri personelin geri çekilmesi,
- v. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin Kıbrıs Anayasal hükümetinin yeniden ihdası için görüşmeye başlamaları,
- vi. İlgili tarafların BM Barış Gücü ile işbirliği yapmaları,
- vii. BM Genel Sekreteri’nin gelişmelerden ve alınması gerekli tedbirlerden Güvenlik Konseyi’ni haberdar etmesi.²³⁸

Maddelerin çıkarlar doğrultusunda yorumlanmasına örnek olarak, Yunan Dışişleri Bakanı Mavros, anayasal hükümet ile ilgili olan maddeleri, kendince yorumlarken, Anayasal ve resmi hükümetin “Kıbrıs Cumhuriyeti” olduğuna göre, Makarios’un bu devletin başı olarak tanınması gerektiğini ileri sürmüştü.

²³⁶ Milliyet Gazetesi Arşivi, 25 Temmuz 1974, [Aktaran: H. Erol, 2014]

²³⁷ A. g. g. , 26 Temmuz 1974, s. 1.

²³⁸ A. g. g., s. 1.

Birinci görüşmelerin sonucunda Kıbrıs konusunda Cenevre’de ikinci bir görüşmenin yapılmasına, “*Anayasal düzene geri dönülmesi ve Cumhurbaşkanı yardımcısının 1960 anayasası çerçevesinde göreve geri dönmesi...*”²³⁹ konuları üzerinde durulmasına karar verildi. Farklı bakış açıları nedeniyle yaşanan ikiliklerden sonra Türk tarafı, “bir devlet, iki eşit halk” isteminden vazgeçmiş, artık “Rumların ve Türklerin dahil olduğu Federe bir Devlet ve iki ayrı yönetim” tezi üzerinde ısrarcı bir tavır sergilemiş, sonuç olarak Birinci Cenevre Görüşmelerinde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türk ve Rum halkı arasında idare edilen iki özerk yönetimden oluştuğunu kabul ettirmişlerdi. Kıbrıs’ta yeniden kurulacak Anayasal düzenin bu iki özerk (otonom) yapı üzerinde kurulması taraflarca kabul edilmiştir.²⁴⁰

Türklerin Federe Devlet üzerinde kararlı olması Rumların çıkarlarına uymamış ve dünyaya “*Türklerin Kıbrıs’taki işgal ve saldırılarının devam ettiği, Rum halkının çok zor durumda kaldığı...*” söylentilerini yayarak, görüşmelerdeki Türk üstünlüğüne son vermeyi hedeflemişlerdi. Ancak bu haberlerin yalan olduğu Rum gazetelerine bakarak dahi kanıtlanabilmekteydi. “*Rum ordusu komandolarının Larnaka, Tıs, Lapidu ve Ağrıkapı köyleri dolaylarında Türk silahlı kuvvetlerine karşı bir taarruza giriştikleri...*”²⁴¹ haberi Rum basını özetlerindedir.

4.1.3. İkinci Cenevre Görüşmeleri

8-14 Ağustos tarihleri arasında yapılan İkinci Cenevre Görüşmesinde Türk ve Rum liderler Denktaş ve Klerides Cenevre’de baş başa görüşmeler yapmış, bu görüşmelerde her iki taraf birbirlerine barıştan beklentilerini açıklayan önerilerini sunmuştur.

Bu önerilerde Kıbrıs Türklerinin tezleri,

- i. Türk ve Rumların güvenli bir şekilde birlikte yaşamalarını sağlamak için Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın esaslı bir şekilde değiştirilmesi,
- ii. İki özerk yönetim bulunacağına göre anayasal sistemde Kıbrıs’ın iki federe devletten oluştuğu ve bu federe devletlerinde kendi bölgelerinde özerk olacağı,

²³⁹ H. Erol, 2014, s. 182.

²⁴⁰ Z. Cerrahoğlu, s. 36.

²⁴¹ Milliyet Gazetesi Arşivi, 6 Ağustos 1974

- iii. Federal hükümete ait yetkilerin iki toplumlu yapıya uygun olarak oluşturulacağı,
- iv. Belirlenen alanlardaki Kuzey Kıbrıs topraklarının %34'ünün Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne ait olacağı,
- v. 1 Eylül'de Cenevre'de yapılacak bir toplantı için diğer üç garantör devlete rapor gönderme konularında mutabık olduklarını karşı tarafa iletmiştir.²⁴²

Londra'da 1977 yılında BBC'nin Denктаş ile yaptığı bir röportajda, spiker Denктаş'a Türk tarafının önerilerinin Rumları masaya getirmek amacıyla yapılmış olamayacağını, çünkü önerilerin federal bir sisteme hiç bir yetki bırakmadığını ve bu öneriyi yapan Türk tarafının Kıbrıs'ın yaralarını sarmasına fırsat tanımadığını söylemişti. Denктаş cevap olarak, her iki tarafında süreç boyunca yara aldığını, ancak 1963 yılından 1974'e kadar asıl acıyı ve eziyeti Türklerin çektiğini; buna rağmen Türk tarafının bölünmeye değil, oluşan bölünmeyi gidermek amacıyla köprüler kurmaya çalıştıklarını söylemiştir. Merkezi sisteme hiç bir yetki bırakılmadığı söylemine ise Denктаş, bir devlet yönetiminin en önemli yetkileri olan dışişleri, mali işler, gümrük işleri ve koordinasyonla ilgili birçok yetkinin merkezi devlete bırakıldığını ifade etmişti.²⁴³

Diğer tarafta Kıbrıslı Rumlar birçok maddeyi kabul etmemiş, kabul edilen konuları şu şekilde bildirmişti; Kıbrıs Cumhuriyeti hükümet sisteminde huzuru sağlayacak esaslı bir revizyonda, bu revizyon ile merkezi hükümetin kontrolü altında kendi sınırları içerisinde iki özerk yönetime istinat eden bir sistemde, acil olarak Anayasal düzenlemeyi Lefkoşa'da bir araya gelerek yapılmasında, diğer Garantör devletlere Cenevre'de yapılacak toplantı için rapor gönderilmesi konularında Türklerle mutabık olduklarını bildirmiştir.²⁴⁴ Rum tarafı ateşkes ve sınırlar konusunda anlaşmaya yanaşırken, bu konferansın anayasal konularda yetkisinin olmadığını ileri sürdü. İkinci Cenevre Görüşmelerinde Türk tarafının tezini Rum ve Yunanlar kabul etmeyince; bu defa Türkiye, Denктаş ve Türk tarafına izlenecek

²⁴² Z. Cerrahoğlu, s. 37.

²⁴³ "Denктаş'ın Ağustos 1977'de Kıbrıslı Rum lider Makarios'un Ölümü Ardından BBC'ye verdiği Röportaj", BBC Arşivleri, 13. 01. 2018, [Erişim: 13.01.2018], <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42674744>

²⁴⁴ Z. Cerrahoğlu, s. 38.

politika olarak Güneş Planı'nı sunmuş, bu öneride Rumlar tarafından kabul edilmemiştir.

Cenevre Görüşmelerinin çıkmaza girmesi ve Rum tarafının ateşkesin gereklerini yerine getirmemesi nedeniyle İkinci Barış Harekâtı başlamış, 14-16 Ağustos arasında yapılan harekâtın sonucunda coğrafi temele dayalı özerk iki bölgeden oluşan "Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" için uygun ortamın oluşturulduğu Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit tarafından duyurulmuştur. Ecevit oluşturulan bu ortamda federal yapıda atılan adımlarda ABD'nin de Türkleri desteklediğini açıklamıştır.²⁴⁵

4.2. 1974 Sonrası Görüşmeler

4.2.1. Viyana Görüşmeleri

Yaşanan kargaşa ortamından kurtulmak ve Kıbrıs için en etkili şekilde bir araya gelerek çözüm bulmak amacı ile Klerides ve Denктаş, 14 Ocak 1975 tarihinde tekrar toplumlararası görüşmeleri başlatma kararı almışlardı. Bu görüşmelerde; Klerides "Özli yetkilerle donatılmış, iki toplumlu, merkezi güçlü federal bir devlet yapısı ile çok kantonlu coğrafi bir düzenleme..."²⁴⁶ önermekteydi. Cenevre Görüşmelerinde özerk iki idarenin varlığının kabul edilmesine rağmen, 10 Şubat 1975'te Klerides'in Türk tarafına verdiği bir öneride iki özerk idarenin varlığını reddederek Türk tarafına azınlık haklarının verilebileceğinden bahsetmiştir.²⁴⁷ Bu teze karşılık olarak yaşadığı şiddet olayları sonrasında artık Rumlar ile bir arada yaşamının mümkün olmadığını acı deneyimlerle sabitlemiş olan Kıbrıs Türk tarafı "1960-1975 tecrübesiyle anlaşılmış olan, (...) ortak devlete devlet mekanizmasının düzgün işlemlerini sağlayacak kadar yetki bırakılmasını, diğer bütün yetkilerin federe devletlere ait olmasını"²⁴⁸ istediklerini bildirmiştir. Buna bağlı olarak taraflar anlaşmayı sağlayamamış ve 13 Şubat'ta "Kıbrıs Türk Federe Devleti" ilan edilmiştir.

Bu ilanı Ada'nın Türkiye'ye taksimi olarak algılayan Makarios olayı 17 Şubat 1974'te BM Güvenlik Konseyine taşımıştır. Güvenlik Konseyi 17 Mart 1975

²⁴⁵ Milliyet Gazetesi Arşivi, 16 Ağustos 1974, s. 4.

²⁴⁶ H. Erol, 2014, s. 187.

²⁴⁷ Z. Cerrahoğlu, s. 41.

²⁴⁸ H. Erol, 2014, s. 187.

günü 367 sayılı kararı ile Türk Federe Devleti'nin ilanını esefle kınadığını belirtmiş ancak geri alınması konusunda bir karar alınmamıştır. Bu kararda iki toplum temsilcilerinin toplumlararası görüşmelere başlamasının ve BM'nin buna önyak olmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir.²⁴⁹ BM'nin gözetimi altında, Viyana Görüşmeleri olarak anılan yeni toplumlararası görüşmeler Nisan 1975 ve Şubat 1976 yılları arasında beş oturumdan oluşmuştur.²⁵⁰

Viyana'daki görüşmeler BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararı ile BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in başkanlığında Kıbrıs toplumlari arasında 28 Nisan 1975'de başlamıştır.²⁵¹ İlk oturumda kurulacak Federe Devletin merkez hükümetinin yapısı ve faaliyetleri gibi konuları belirlemek üzere bir özel komitenin oluşturulmasına kararı verildiği, göçmenlerin evlerine dönmeleri ve sonraki görüşmelerin Haziran ayında başlaması konularının kararlara bağlandığı açıklanmıştır. İkinci oturum ise Türklerin derhal çözüme başlanacak temel hususların görüşülmesini istemesine karşılık, Rumların ise bunu yavaşlatarak Türkiye üzerinde uygulanan dış baskıları artırmaya yönelik politika izlemesinden dolayı olumlu geçmemiştir. Üçüncü oturumda ise Rum tarafının müzakerecisi olan Klerides ve Türk tarafı müzakerecisi olan Denктаş arasında iki kesimli ve çerçevesi oldukça gevşek olan bir federasyonun kurulmasında olumlu adımlar atılmıştır. Bu oturum ile Türk tarafı ve Denктаş çok önemli bir başarı elde etmiştir. Bu başarı Nüfus Mübadelesi Antlaşması'nın imzalanması olmuştur. Ancak görüşmelerden sonra Klerides Rum halkında ve Makarios'tan çok sert tepkiler gördüğü için herhangi bir ilke olmadığını ileri sürerek, anlaşma olmadığını söylemiştir. Nüfus Mübadelesi Antlaşması 9 Ağustos'ta uygulanmaya başlamıştır. Dördüncü oturum 8 Eylül 1975'te New York'ta başlamış ve görüşmelere Makarios katılmış, iki bölgeli bir Kıbrıs'ın çözüme uygun olmadığını ileri sürdüğü için görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Klerides'in tekrar görüşmeci olduğu bu beşinci oturumlarda ise bir kez daha uzlaşmaya yaklaşılmıştır. 17-21 Şubat 1976'da Viyana'da yapılan görüşmelere Kurt Waldheim'in de katılımıyla Denктаş ve Klerides Brüksel Antlaşması'nın öngördüğü ilkelere uymayı kabul ederek başlamışlardı. Daha önce görüşülen toprak konuları,

²⁴⁹ Z. Cerrahoğlu, s. 43.

²⁵⁰ A. Sözen, s. 5.

²⁵¹ Z. Cerrahoğlu, s. 43.

sınır konuları ve anayasal konuların yürütüleceği komitenin kurulmasına karar verilmişti. Bunun yanı sıra altı hafta içerisinde Kıbrıs sorunlarına karşı kendi çözüm önerilerini sunacaklardı. Ancak Klerides ve Denктаş aralarında gizli bir anlaşma yaparak altı hafta dolmadan öneriyi Denктаş'a iletcek, Denктаş'ta karşı önerileri buna uygun şekilde hazırlamak için vakit kazanmış olacaktı. Bu gizli anlaşmanın duyulması bir kez daha Klerides'i Rum halkı karşısında mahcup duruma düşürmüş ve Klerides baş müzakereci görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Yerine Tassos Papadopoulos gelmiştir.²⁵² Müzakere görevini bırakan Klerides, 5 Eylül 1976'da Kıbrıs Rum Yönetimi'nde yapılan seçimlerde de yerini Makarios'un halefi olan Spyros Kiprianu'ya devretmiştir.

Rauf Denктаş'ın 1974 Kıbrıs Barış Harekâtında üstlendiği önemli rolünden sonra, 2 Ağustos 1975 yılında Viyana Görüşmelerinde karara bağlanan nüfus mübadelesinin kabul edilmesini sağlaması da en önemli diplomatik başarılarından birisi olmuştur.²⁵³ Nüfus mübadelesinin yapılmasıyla Kuzey'de bir Türk bölgesi oluşturulmuş, bu sayede KKTC'nin kurulma aşaması hızlanmıştır. *“Viyana'da ki görüşmelerde (...) Rauf Denктаş ve Glafkos Klerides arasındaki anlaşmaya göre güneyde yaşayan yaklaşık 9100 Kıbrıslı Türk altı hafta zarfında BM aracılığıyla kuzeydeki Türk bölgesine nakledilecektir.”*²⁵⁴ Aynı şekilde kuzeyde yaşamakta olan Rumlara da güneye Rum bölgelerine inme fırsatı verilirken, kalmak isteyenlere de Türk bölgelerinde doktor, eğitim, din adamı gibi hizmetlerinde sağlanacağı belirtilmişti.

Her ne kadar Makarios güdümlü bir politikadan şaşmamış olsa da, Klerides diğer Rum liderlere oranla daha ılımlı bir politika izlemekteydi. Bu izlediği ılımlı politika sayesinde Batı'dan da destek görmeye başlaması Rum tarafının elini güçlendirmeye başlamıştı. Denктаş'ın güçlü diplomasisi sayesinde Viyana Görüşmeleri Türkler için olumlu sonuçlanmıştı. Özellikle Nüfus Mübadelesi anlaşması ise Rum tarafında başarısızlık olarak görülmüş, Makarios tarafından Klerides'in müzakere görevine son verilmiştir.

²⁵² Z. Cerrahoğlu, s. 42-51.

²⁵³ H. Erol, 2014, s. 186.

²⁵⁴ Bozkurt Gazetesi Arşivi, 2 Ağustos 1975, s. 1.

Beşinci tur görüşmelerinin ardından Denктаş-Makarios Zirve görüşmeleri yapılmış “Dört İlke Antlaşması” imzalanmıştır. Bu antlaşmanın hemen ertesinde BM Genel Sekreterinin de isteği üzerine 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihleri arasında altıncı tur toplumlararası görüşmeler Viyana’da gerçekleşmiş ama yine sonuç alınamamıştır. Ardından bir kez daha Genel Sekreter Waldheim ve Kıbrıs Özel Temsilcisi De Cuellar görüşmelerin yedinci döneminin başlatılması için çabalar da, 3 Ağustos 1977 tarihinde Makarios’un ölümünün ardından Rum tarafı yeniden sorunlar çıkararak görüşmeleri imkânsız hale getirmiştir.²⁵⁵ Makarios’un ölümünü birçok yazar, ettiği yemini “dört ilke anlaşması” ile birlikte bozması üzerine kalbinin buna dayanamaması olarak değerlendirmiştir.

4.2.2. Denктаş – Makarios Zirve Görüşmesi

Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı olan Denктаş toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatmak ve gelecekte yapılacak görüşmelerde bir temel yaklaşım belirlemek amacıyla buluşma teklif ettiği bir mektubu Makarios’a göndermişti.²⁵⁶ Türk yönetimi ile görüşmekten kaçınan Makarios’u görüşmeye razı eden 9 Ocak 1977 tarihinde Denктаş’ın yaptığı görüşme teklifi içeren mektubu alan Makarios, görüşmeyi kabul etmiş²⁵⁷ ve 27 Ocak tarihinde Lefkoşa’da Birleşmiş Milletler karargâhında Genel Sekreter Özel Temsilcisi’nin de bulunduğu bir toplantıda buluşmuşlardı. Ardından ikinci defa 12 Şubat’ta gerçekleştirilen zirve toplantısında BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim da bulunuyordu.²⁵⁸ Toplantılarda iki lider toplumlararası görüşmelerin BM Genel Sekreteri’nin liderliğinde yeniden başlaması kararını almış ve “dört ilke” adıyla bir bildiri yayınlamışlardı.²⁵⁹ Bu ilkeler “we are seeking” başlığı altında yayınlanmıştı ve iki liderin barışı amaçladıklarını ileri sürmekteydi. Bu dört ilke şu şekilde belirlenmişti:

- i. Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir federal cumhuriyet istiyoruz.
- ii. Her toplumun yönetiminde bulunacak toprak ekonomik bakımdan üzerinde yaşanabilirliği, verimliliği ve toprak mülkiyeti ışığında ele alınacaktır.
- iii. Dolaşma özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve başka özel konular görüşmeye açık olacak ve bunlar üzerinde görüşme yapılırken iki toplumlu federal

²⁵⁵ A. g. g. , s. 1.

²⁵⁶ Z. Cerrahoğlu, s. 52.

²⁵⁷ R. R. Denктаş, 2004, s. 47.

²⁵⁸ A. g. e. , s. 49.

²⁵⁹ F. Sönmezoğlu, s. 292.

- sistem temel ilke olarak dikkate alınacak, aynı zamanda Kıbrıs Türk Toplumunu açısından ortaya çıkabilecek birtakım pratik zorluklar göz önünde tutulacaktır.
- iv. Merkezi Federal Hükümetin yetki ve görevleri, ülkenin birliğini güvence altına alacak ve bu arada devletin iki toplumlu özelliği göz önünde tutulacaktır.²⁶⁰

Bu dört ana hat özellikle BM ve ABD'nin gelecekteki önerileri ve belgelerinde referans noktası ve temel ilkesi olmuştur. Çünkü genel olarak her iki tarafın da üzerinde anlaşıldığı dört nokta ortaya konmuştur.²⁶¹

4.2.3. Denктаş - Kiprianu Zirve Görüşmesi

Anlaşmalardan biraz sonra 3 Ağustos 1977'de Makarios öldüğünde, yerine Makarios'u anlaşmalardan dolayı devamlı eleştiren Spiros Kiprianu gelmiştir. Makarios ile başlayan görüşmelere Kiprianu ile devam etmek biraz zaman almış olsa da ilk görüşme 15 Ocak 1978 tarihinde BM Genel Sekreteri Waldheim gözetiminde gerçekleşmiş ve nihayet taraflar Genel Sekreter'in arzu ettiği gibi kapsamlı önerileri 13 Nisan 1978'de Viyana'da sunmuşlardı.²⁶²

Yapılan görüşmeler neticesinde, toplumlararası görüşmelerde insancıl sorunlar çözülmeye çalışılacak, kayıplar ve göçmenler araştırılacak, bu hususta bir kurul kurulacak, Türk tarafı Rum tarafına toprak ve anayasa sorunlarıyla ilgili yazılı, sözlü ve somut önerilerde bulunacaktı. BM Genel Sekreteri Waldheim'de tarih belirleyecek ve bu görüşmeler Denктаş-Makarios Zirvesinde belirlenen dört ilke çerçevesinde yürütülecekti.²⁶³ Ancak 28 Haziran 1978'de görüşmeler çıkmaza girmiş, sert ve saldırgan politikasıyla dikkat çeken Kiprianu'nun bu tavrı nedeniyle görüşmeler kesilmiştir. Başpiskopos Makarios'a oranla daha uzlaşmaz bir tavır sergileyen Kiprianu, Makarios'un kabul ettiği Kıbrıs sorununun temel çözüm önerisi olan iki bölgeli bir yapıyı kabule yanaşmamış, Maraş'ın Rum toplumuna iade edilmesi gibi ikinci derecede önem arz eden bir konuya odaklanarak görüşmeleri çıkmaza sokmuştur.²⁶⁴

Genel Sekreter Kurt Waldheim'in yoğun çabası sonucunda Denктаş ve Kiprianu ikinci defa Lefkoşa'da 19 Mayıs 1979'da yeniden görüşmelere başlamış,

²⁶⁰ R. R. Denктаş, 2004, s. 49-50.

²⁶¹ A. Sözen, s. 5.

²⁶² R. R. Denктаş, 2004, s. 50.

²⁶³ Bozkurt Gazetesi Arşivi, 18 Mayıs 1979, s. 1.

²⁶⁴ Milliyet Gazetesi Arşivi, 10 Ağustos 1980, s. 7.

sonuçta iki lider toplumlararası görüşmelerin başlaması için 10 maddeden oluşan, Dört İlke Antlaşmasını da ihtiva eden Doruk Antlaşması'nı imzalamıştır.²⁶⁵

Yapılan görüşmeleri takip eden gazeteci Mehmet Ali Birand Türklerin öne sürdüğü tezin aslında konfederasyon olduğunu; konfederasyonun ise eğer barış ve uzlaşma isteniyorsa, federasyon için en uygun bir başlangıç olacağını belirtmiştir. Buna göre, ilk aşamada toplumlar birbirinden bağımsız çalışacak, bağımsız yönetilecek iki küçük devletçikten oluşacaktı.²⁶⁶

Yapılan görüşmeler Denктаş ve Makarios'un daha önceden belirlediği Dört İlke Antlaşması'nın ve özellikle Kıbrıs hakkında alınan BM kararlarının ışığında sürdürüleceği, bütün toprak ve anayasa sorunlarının görüşüleceği, Kıbrıs'ın yabancı güçlerden temizleneceği, devletin bağımsızlığının ve egemenliğinin güvenceye alınacağı, herhangi bir devlet ile birleşme gibi bir planın içerisine girilmeyeceği gibi konular gündemde tutulmuştur.²⁶⁷ Özellikle Türk tarafı Dört ilke anlaşmasının "ekonomik yaşanabilirlik ve verimlilik" konularında hassas olmasına dikkat çekmiş, bu konuda "Türkiye'den su getirme" projesini ilk defa ortaya attığı bu anlaşma olmuştur.

Kurt Waldheim'in uzlaşmayı sağlama çabaları, Dört İlke Anlaşması ve yeni kabul edilen 10 maddelik Doruk Antlaşması neticesinde sonuçsuz kalmıştı. Daha görüşmeler başlamadan önce Rumlar umutsuzca başladıklarını duyurarak anlaşmanın sağlanamayacağını sinyallerini vermişlerdi. Fakat Sami Kohen'in Denктаş- Kiprianu görüşmeleri başladığı gün görüşmelerden önceki yazdıklarına göre; U-2 uçaklarının Türkiye hava sahasına ihtiyaç duymaları sebebiyle Türkiye ile ilişkilerinin Sovyetler Birliği ve ABD için öneminin artmasının sonucu olarak daha başlamadan görüşmelerden beklentilerini kesmiş oldukları görülmekteydi. Diğer taraftan ise, Waldheim'e ilk önce kayıpların bulunması konusunda gösteriler yapan Rumlar, Türkler tarafından kayıpların bulunması için oluşturulacak bir komite önerisine olumlu karşılarken, Rumlar bu öneriyi kabul etmeyerek uzlaşmazlıklarını ortaya koymuşlardı. Bütün bu tutumsuz davranışlar karşısında Türk tarafının zirvede yürüteceği tek politika, Rumların bu tutumsuz ve uyuşmaz tavırları devam ettiği

²⁶⁵ R. R. Denктаş, 2004, s. 52.

²⁶⁶ H. Erol, 2014, s. 193.

²⁶⁷ A. g. e. , s. 194.

sürece kendilerini güvende hissetmelerinin mümkün olmayacağını BM yetkililerinin fark etmesini sağlamış olmuştur.

Doruk toplantılarının dördüncüsü olarak düzenlenen son toplantıda 10 maddelik antlaşma imzalanmış ve toplumlararası görüşmelerin 15 Haziran 1979'da başlamasına karar verilmiştir. Denктаş görüşmelerin sonlanmasının ardından yaptığı konuşmada, Kiprianu ile aralarında oldukça derin görüş ayrılıklarının olduğunu, bu görüş ayrılıklarının konuşulup görüşülmesiyle orta nokta bulmaya çalışacaklarını, bunun da toplumlararası görüşmeler ile mümkün olacağı açıklamasını yapmıştır.²⁶⁸ Görüş ayrılıklarına rağmen görüşmelerin başlaması her iki taraf içinde olumlu karşılanmış ve zirve toplantılarından her iki tarafta memnun şekilde ayrılmıştır.

4.2.4. Toplumlararası Görüşmelerin Yeniden Başlaması

15 Haziran'da başlayacak olan görüşmelerde Türk tarafını temsilen Ulusal Birlik Partisi Lefkoşa Milletvekili Ümit Süleyman Onan görevlendirilmişti. Onan bu defa masa başına barışı aramak için iyi niyet ve samimiyetle oturulacağını ve Rum tarafının da aynı samimiyeti göstermesini umut ettiklerini söylemiştir. Ayrıca Onan *"iki toplumlu, iki bölge federal bir cumhuriyet için masa başına gidiyoruz. Görüşmeler güç ve çetin olacak"* diye konuşarak görüşmeler başlamadan önce beklentilerini dile getirmiştir.²⁶⁹

Lefkoşa'da yapılan görüşmelere BM Genel Sekreter Yardımcısı Perez De Cuellar başkanlık etmiştir. Kıbrıs Rum tarafını temsil eden George Ioannides, öncelikli olarak Maraş konusunun görüşülmesini istemekteydi. Türk temsilcisi Onan ise "iki bölgelilik" ve özellikle de Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin sağlanması konularının görüşülmesini istemekteydi. Ön görüşmelerde uzlaşma sağlanamayınca toplantılar daha başlamadan ertelenmiştir.²⁷⁰

4.2.5. Kiprianu ile ilk Uzlaşma ve Waldheim Fikirler Dizisi

9 Ağustos 1980 tarihinde on üç aylık bir aradan sonra, Lefkoşa'da toplumlararası görüşmeler yeniden başlamış, yapılan toplantılarda uzun süren çabalardan sonra bir gündem üzerinde anlaşmayı sağlanmıştı. Kurt Waldheim'in

²⁶⁸ A. g. g. , 20 Mayıs 1979, s. 1.

²⁶⁹ A. g. g. , 15 Haziran 1979, s. 1.

²⁷⁰ Z. Cerrahoğlu, s. 58.

Özel Temsilcisi tarafından okunan anlaşma metninde; Maraş'ın iskâna açılması, anayasa ve toprak sorunları gibi konular mevcuttu.²⁷¹ Buna rağmen, Kiprianu Makarios'tan beri devam eden BM Genel Sekreteri huzurunda kabul edilmiş bütün çözüm uğraşlarına yeni bir anlayış getirmiş, hepsini yeniden müzakereye açmıştır. Getirdiği yeni anlayış farkları temel olarak federe devletlerin birbirleriyle ve merkez hükümeti ile olan ilişkileri hususunda ortaya çıkmıştır.²⁷² Kiprianu'nun bu "yangından mal kaçırır" tavrına rağmen Türk tarafı bir yıl sonra 5 Ağustos 1981'de yapılan toplantıda iyi niyetli ve kapsamlı olarak hazırladığı önlemler paketini Rum tarafına ve BM'ye sunarak barış yanlısı tutumunu bir kez daha ön plana çıkarmıştır.²⁷³ Türk tarafı Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin toprak, anayasa, güvenlik ve garanti konularında kapsamlı şekilde hazırladıkları öneriler raporunu Rum tarafına sunmuştur.²⁷⁴ Buna karşılık Rumlarda kendi önerilerini BM Genel Sekreteri Waldheim'e sunmuş, Waldheim'de gereken değerlendirmelerini yaparak Geçici Anlaşma olarak bilinen Waldheim Fikirler Dizisi'ni 18 Kasım 1981'de taraflara sunmuştur. Türk tarafı belgeyi olumlu karşılamış ve Rum tarafı istemeye istemeye kabul etmişlerdi.²⁷⁵ BM Genel Sekreteri genel anlamda Türklerin önerilerini olumlu karşılamış, Rumlar ise bu şartları kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdi. Bu şekilde toplumlararası görüşmelerin yedinci turu da tamamlanmıştır. Gelecek görüşmelerin 19 Ağustos'ta yapılmasına karar verilirken, görüşmelerde uygulanacak yöntemle ilgili hususların konuşulacağı bildirilmiştir.

Sorunu toplumlararası görüşmelerle halletmenin mümkün olmadığı görüşünde olan Papandreu, Kıbrıs meselesinin uluslararası bir sorun halini almasından yana olduğu için, konunun BM Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesini istemiştir. Papandreu'nun bu görüşüne rağmen Rum ve Türk toplumu 14 maddelik bir anlaşmaya varmışlardır.

²⁷¹ M. Bostancı, s. 324.

²⁷² A. g. m. , s. 324.

²⁷³ A. g. m. , s. 324.

²⁷⁴ Bozkurt Gazetesi Arşivi, 6 Ağustos 1981

²⁷⁵ M. Bostancı, s. 324.

4.3. KKTC'nin İlanı Üzerine BM Kararı

1983 yılı görüşmeler açısından durumların değişmeye başladığı bir yıl olmuştur. Bunun sebebi yüz yüze görüşmeleri devam ettirme niyetinde olmayan Kiprianu'nun isteksizliği olmuştur. Ancak Kiprianu ve Rum tarafı öylesine bir politika izliyordu ki o dönemde Kıbrıs'a dışardan bakanlar “Hiçbir sebep yokken neden Türkler gereksiz bu hamleyi yaptı?” diye sorgulamaya başlamış ve bu nedenle hem BM’de hem de başka taraflarca fazla tepkili karşılanmıştır.

Örneğin Mehmet Ali Birand o dönemde New York’tan yazdığı bir köşe yazısında “*De Cuellar, müzakerelerden sonra görüşmeleri başlatabilmek için taraflara toplanmayı kabul ettirmiş ve taraflardan hiçbir kışkırtıcı girişimde bulunmamasını istiyordu... Ada’da hiçbir olay yoktu...*”²⁷⁶ şeklinde Ada’daki durumu anlatmaya çalışmıştır. Fakat Kıbrıs Türk toplumunun durumu dışarıdan bakıldığı gibi sorunsuz değildi. Sorunların başlangıcı olan nokta, Kiprianu’ya göre Denктаş ile yüz yüze görüşmek onu “eşit” olarak kabul etmektir.²⁷⁷ Öte yandan 1981 yılında Rum tarafı Nüfus Mübadelesi Antlaşmasını geçersiz sayarak, tüm Rumların tekrar evlerine dönmesini savunmaya başlamışlardı. Bir taraftan görüşmeleri sürdürürken uzlaşma isteyen taraf olarak görünüp, Kıbrıs’ın meşru hükümeti olarak Türkleri abluka altında tutarak baskı uygulamaya çalışıyorlardı.²⁷⁸ Mayıs 1983’e kadar devam eden müzakerelere rağmen, Kiprianu 1983’de yapılacak olan görüşmelere katılmayarak, BM’den “Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti” ünvanını kullanarak, “isyancı” Kıbrıs Türklerine ve “istilacı” Türkiye’ye karşı Rumlara yardım etmelerini istemiştir.²⁷⁹

Rum tarafının tek yanlı olarak BM Genel Kurulu’nu toplantıya çağırması ile Kurul’da 13 Mayıs 1983’de A/37/253 sayılı kararı kabul ederek taraflar arasında sağlanan Dört İlke Antlaşmasını ve on maddelik Doruk Anlaşmasını yok saymışlardır. Bu karar, “*Kıbrıs’taki bütün işgal kuvvetlerinin çekilmesini, Kıbrıs Rum göçmenlerinin eski yerlerine dönmesini ve uluslararası konferans toplanması*

²⁷⁶ Milliyet Gazetesi Arşivi, Mehmet Ali Birand, 19 Kasım 1983, s. 5.

²⁷⁷ A. Sözen, s. 7.

²⁷⁸ M. Bostancı, s. 325.

²⁷⁹ Z. Cerrahoğlu, s. 68.

*çağrısı yapmıştı.*²⁸⁰ Türk askerinin uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan garanti yetkisini kullanarak, oldukça haklı ve gerekli sebeplerle aldığı müdahale kararı ve ardından Kıbrıs'ta Türk halkının güvenliği sağlanıncaya kadar sürdürdüğü askeri varlığı, BM'nin bu kararı ile hukuksuz bir davranış olarak nitelendirilirken, Türkiye'de istilacı bir devlet konumuna düşürülmüştü. Bu karar BM'nin Kıbrıs Rum Yönetimini "meşru hükümet" kabul etmesinden sonraki, en vahim kararlardan bir tanesi olarak Kıbrıs Türklerine KKTC'nin ilanından başka bir çıkar yol bırakmamıştır.

Bütün bu gidişat Türk tarafının daha 1974 yılında oluşmaya başlayan devlet yapılandırmalarının son aşaması olarak 15 Kasım 1983'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdi. Bu ilandan üç gün sonra Rumlar BM Güvenlik Konseyi'nde bağımsızlık ilanını kınayan ve uluslararası hukuk açısından geçersiz kabul eden bir karar çıkarılmasını sağlamışlardı.²⁸¹ Bu karar aslından 1981 yılından beri Yunanistan Başbakanı olan Papandreu'nun sert politikası ile uyuşmazlıkların hat safhaya çıkması ve 1981 yılında Yunanistan'ın AB'ye üye olmasıyla birlikte AB'nin de Türkiye ve Kıbrıs Türkü karşıtı bir politika sürdürmelerinin doğal bir sonucu olmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı ile toplumlararası görüşmeler farklı bir safhaya girmiştir. Denктаş'ın KKTC'nin ilanının hemen ertesinde BBC ile yaptığı röportajda BBC spikerinin bu yeni devletin Ada'da nasıl bir değişiklik yaratacağı sorusuna Denктаş: *"Bu bize bizden çalınan müzakerelerde ısrar etmemize rağmen bize verilmeyen kimliğimizi verdi. Kimliğimiz bizden çalındı. Rum tarafı resmen bizim hiç bir statümüz olmadığını açıkladı."*²⁸² İlan edilen cumhuriyet ile Türkler, kendilerinden alınan hakları bu devletin geri almalarını sağlayacağı düşüncesi bulunmaktaydı.

²⁸⁰ H. Erol, 2014, s. 196.

²⁸¹ Hasan Mor, "AB'nin Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Kararları ve Kıbrıs Sorunu", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/suhfd/issue/26618/280623>, s. 285.

²⁸² "Denктаş'ın Kasım 1983'de KKTC'nin İlanından hemen sonra BBC'ye verdiği Röportaj", BBC Arşivleri, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42674744>, [Erişim: 13. 01. 2018],

4.4. Genel Sekreter Perez De Cuellar Döneminde Görüşmeler

4.4.1. Kiprianu-Denktaş Dolaylı Görüşmeleri

Rum yönetimi lideri konumunda bulunan Kiprianu, 1982 ve 1983 yılları arasında görüşmelerden kaçınarak, Kıbrıs meselesini uluslararası platformlarda görüşmeye açmaya çalışmış ve nihayet KKTC'nin ilanı ile tamamen görüşmelere kapısını kapatarak, Kıbrıs Türk yönetimi ile hiç bir şekilde aynı ortamda bulunmayacağını defalarca dile getirmişti.

Perez De Cuellar'ın daha önce Kurt Waldheim'in Kıbrıs Özel temsilcisi olarak görev yapması nedeniyle, Kıbrıs konusunda deneyimli bir genel sekreterin göreve başlaması her iki tarafta da umut uyandırmıştı.²⁸³ Kiprianu, uzun süren görüşmelerden kaçınma tavrını bu olumlu havada devam ettirerek daha fazla baskıya maruz kalmak yerine, De Cuellar'ın yoğun çabaları sonrasında yeniden görüşmelerin başlamasına nihayet onay vermişti.

6-7 Ağustos 1984 tarihi arasında Viyana'da BM gözetimi altında "Viyana Çalışma Konuları" olarak adlandırılan ilk aşama ile Kıbrıs toplum liderleri görüşmeye başlamıştır. Bu toplantıda De Cueallar iki sayfalık üzerinde çalışılacak konuları içeren belgeyi sunarak tarafların bu konuları görüşmesini istemiştir. Bu çalışma konuları federal bir çözüm önerisi sunarken, öngördüğü Federal cumhuriyetin iki kesimli ve iki toplumlu olma özelliği göstereceğine dikkat çekmişti. Yine bu öneride toprak konularında Türklerin 1981 yılında sundukları toprak önerilerinin esas olarak alınacağını ve Maraş, Yeşilırmak, Akıncılar bölgelerinin Rumlara bırakılacağını, ayrıca sınır boylarının da Rumların lehine olacak şekilde düzenleneceğini öngörmekteydi. Son olarak iki toplumun arasında güven ortamının sağlanması amacıyla bir kaç düzenlemenin yapılmasını içeren "Çalışma Konuları" üzerinde görüşmeyi onaylayan Kiprianu ve Denktaş New York'ta BM Genel Sekreteri gözetiminde Dolaylı Görüşmelere başlamıştır.²⁸⁴ 1984 yılı Eylül, Ekim ve Kasım aylarında olmak üzere toplamda üç turdan oluşan New York görüşmelerinde bütün anlaşma maddelerini uzun uzadıya görüşen taraflar üçüncü oturumda, genel sekreterin isteği üzerine son oturuma kesin kararlarla gelen Türk tarafına rağmen,

²⁸³ T. Hascan, s. 68-69.

²⁸⁴ Z. Cerrahoğlu, s. 82-83.

Kiprianu ise net kararlar vermemiş ve kendini kısıtlayacak bir karar belirtmemiştir.²⁸⁵ Dolaylı görüşmelerde Perez De Cuallar'ın kendi hazırladığı Ön Anlaşma Taslağı'nı tartışmak üzere bir Çalışma Komitesi kurulmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra, Dolaylı Görüşmelerin en önemli özelliği, Kiprianu'nun Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak değil, Rum toplumunun lideri olarak Denктаş ile eşit kabul edilmesi ve bunun Genel Sekreter tarafından bir kaç defa tekrarlanarak vurgulanması olmuştur.

1987 yılı sonunda her iki tarafında kendi isteklerinden ödün vermeyen duruşu ve güvensizlikleri nedeniyle görüşmeler tıkanmış, iki yıl boyunca taraflar bir araya gelmemiştir. Genel Sekreter hazırladığı raporda önce taraflar arasında iletişim ortamının ayarlanması gerektiğini belirterek, bu ortamın ayarlanması için çaba sarf etmiştir.

4.4.2. Görüşmelerde Vasiliou Dönemi

21 Şubat 1987'de Rum yönetimi başkanlık seçimi yapmış ve sert politikaları ile dikkat çeken Kiprianu'nun yerine Vasiliou seçilmişti. Yeni başkan olarak görevi devralan Vasiliou, daha ziyade ekonomik konulara önem veriyor ve Türk tarafı ile görüşmelerin yeniden başlayacağı vaatlerini veriyordu. Vasiliou'nun verdiği sinyaller konu ile alakadar olan bütün taraflarda çözüm için oldukça elverişli bir ortam doğduğu şeklinde algılanmaya başlamıştı. Bu nedenle Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak atanan Oscar Camillion'un defalarca sunduğu teklifler sonucunda Mart 1988'de ön koşulsuz olarak 1977-1979 Anlaşmaları çerçevesinde Kıbrıs toplumları yeniden görüşmelere başlamayı kabul etmişlerdi.²⁸⁶

Cenevre'deki görüşmeler başlamadan evvel Denктаş'ın verdiği bir röportajda *“Eğer federal bir çözüm oluşturulursa, hiç olmazsa bir noktada, KKTC'nin hukuken tanınması da gerekecek. Başka türlüysü yine hukuken sakat olur”*²⁸⁷ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre Türk tarafının yeni görüşmelerde devlet ya da federasyon ayırımı yapmadığı ve her iki şekilde de KKTC'nin başka devletler tarafından tanınmasının Türk tarafına sağlayacağı fayda

²⁸⁵ A. g. e. , s. 83.

²⁸⁶ A. g. e. , s. 77.

²⁸⁷ Milliyet Gazetesi Arşivi, 24 Ağustos 1988, s. 2.

üzerinde durulurken, yine görüşmelerde Türkiye'nin garantörlüğünden vazgeçilmeyeceğine de vurgu yapmıştır.

Cenevre'de bir araya gelen Kıbrıs liderleri hiç bir ön şart olmaksızın katıldıkları bu görüşmelerde, Kıbrıs'ta Yeşil Hat'ta bulunan Birleşmiş Milletler Özel Karargâhında 15 Eylül 1988 tarihinde yapılacak olan görüşmelere katılacaklarını teyit etmişlerdir.

Ledra Palace'da bir araya gelen Vasiliou ve Denктаş beklentileri raporlamıştı. Rum tarafının şartları ilk olarak Türk askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesi ve Maraş bölgesinin Rumların iskânına açılmasının da içinde bulunduğu "üç özgürlük" kavramının Kıbrıs üzerinde uygulanabilir olması gerektiği idi. Üç özgürlük kavramına göre; halkların istediği bölgede dolaşım, mülk edinme ve yerleşim özgürlükleri olacaktı. Türk tarafının sunduğu raporda ise özellikle üzerinde durulan nokta; iki kesimli ve iki toplumlu bir federal devletti.²⁸⁸ Henüz üç özgürlük kavramının uygulanması için elverişli şartların sağlanmadığını, bu nedenle her federal devletin kendi kuralına göre dolaşım ve mülk edinme haklarını düzenleyebilmesi gerektiği fikrini öne sürmüşlerdi. Yerleşim ve mülk edinme konusunda ise, gerekli tazminatların ödenmesi ve kişiler arasında alacak, verecek konularının tamamen ortadan kaldırılmasıyla birlikte güvenli ortamın sağlanması sonrasında, üç özgürlüğün gündeme gelmesi gerektiği düşüncesinde idiler.

Türk heyeti ikinci turda her ne kadar iyi niyeti sürdürmeye çalışsa da, Rum heyeti ve Vasiliou "*Toplumlararası müzakere sonuç vermiyor, yeniden BM Genel kuruluna gitmeliyiz*"²⁸⁹ tavrını takınmış ve görüşmeler tıkanmıştır. 1989 Mayıs ve Haziran ayında toplumlararası görüşmelerin üçüncü turu yapılmış, bu turda Denктаş'ın verdiği bir röportaja istinaden, Rumların uzlaşmaya yanaşmadığını, görüşmeleri Haziran'da kesip, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na taşıyarak, süreci uzatma ve Türklerin elde ettiği eşitlik statüsünün yok edilmesi için çabalayacaklarını düşündüğünü söylemiştir.

Genel Sekreter'in çağrısı ile 26 Şubat 1990'da New York'ta Zirve toplantısı başlamıştır. Bu toplantıya yine Vasiliou ve Denктаş toplumların liderleri olarak

²⁸⁸ Z. Cerrahoğlu, s. 115-124.

²⁸⁹ A. g. e. , s. 137.

katılmıştır. Toplantıya Denктаş 27 sayfalık bir yazılı belge ile katılmış, burada Türk tarafının taleplerini iletmiştir.

Vasiliou daha görüşmeler başlamadan bir hafta önce, Amerikan Herald Tribune gazetesinde yaptığı açıklamalarda “*Eğer her ülke içindeki etnik gruplar bağımsız devlet ilan etme yoluna başvursaydı, dünyanın yeniden tanzim edilmesi gerekirdi...*”²⁹⁰ Sözleriyle Türklerin can havliyle kendini attığı Kuzey Kıbrıs’ta, yokluk şartlarında ilan ettiği devleti, durduk yere yapılan haksız bir eylem olarak gösterme siyaseti yürütüyordu. Denктаş’ın ise bu zirve toplantısına “self determinasyon hakkı ve halk olarak kabul edilme” başlıklarıyla gelmesi, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin meşru hükümeti olarak kabul gören Rumlarda soğuk duş etkisi yaratmıştı.

Bu tavrı ile Denктаş, görüşmelerin kesilmesinden sorumlu tutulan taraf olmuştu. Zirve sonrası Genel Sekreter Güvenlik Konsey’ine bir rapor hazırlamış, Konsey’den yeniden görüşmelerin başlamasını öngören 649 sayılı karar 12 Mart 1990’da alınmıştır. Denктаş eğer Vasiliou isterse görüşmelere devam edeceğini bildirirken, Vasiliou ise “*Siyasi eşitlikle, mevcut toprakların korunarak çözüme gidilmesini kabul edemeyeceğini (...)*”²⁹¹ açıklayarak gerçekte çözüme engel olan tarafın Rum tarafı olduğunu ortaya koymuştur.

Kıbrıs meselesinde Cuellar dönemi, konuya oldukça aşına olan bir Genel Sekreter’in göreve gelmesinin verdiği umut ile ve Cuellar’ın kendine olan güveniyle “*Zaman tüm taraflar için gerçekten çözüm istediklerini kanıtlama zamanıdır.*”²⁹² mesajlarını vererek başlamıştı. Sonuçta Rum tarafı taviz vermekten kaçınarak gerçek yaklaşımını gözler önüne sermişti.

4.5. 1990 Sonrasında Görüşmeler

4.5.1. Genel Sekreter Buotros Ghali Dönemi

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte yaşanan gelişmelerin Kıbrıs sorununu etkilemesi kaçınılmazdı. Avrupa Topluluğu’nun güçlenerek Avrupa Birliği adını alması ve artık uluslararası politikada söz sahibi olma girişimleri yeni bir

²⁹⁰ A. g. e. , s. 152.

²⁹¹ A. g. e. , s. 168.

²⁹² BM Belgeleri, 7 Kasım 1990, Paragraf 9-10, [Aktaran: T. Hascan, s. 82.]

dönemin başlangıcını işaret etmekteydi. Bunun yanında, Sovyetler Birliği'nden ayrılan topluluklar kendi devletlerini kurmaya başlamıştı. Bir taraftan ise Ortadoğu'nun çatışma merkezi haline gelmeye başladığı bu dönemde ABD, BM veya konuya bir şekilde müdahil olan taraflar (Türkiye ve Yunanistan dışında) artık Kıbrıs konusunun kapanmasını, barış ortamının sağlanmasını istemekteydi. Zira BM Genel Sekreteri'nin ve NATO'nun ilgilenmesi gereken daha ciddi konular doğmaya başlamıştı.²⁹³

1990 yılında atılan adımların sonuçsuz kalmasının temel nedeni olarak Denктаş görülmüş ve bu sorunu ortadan kaldırmak için adımlar atmış olan ABD, Kıbrıs Özel Koordinatörlüğü'ne atadığı Büyükelçi Nelson Ledsky'ı görevlendirmişti. Ledsky tarafları uzlaştırıcı adımlar atarken, aslından tarafları temsil eden liderlerin görüşlerinin birbirinden ne kadar uzak olduğunu anlamıştı. Ona göre temel sorun, Kıbrıs'ta geçmişte yaşananların Vasiliou tarafından hiç yaşanmamış varsayılması ile Denктаş için asla unutulmayacak ve yok sayılamayacak mahiyette olmasıydı. Bu sebeple Denктаş, Türkleri tekrar o cenderenin içerisine atmamak için çabalarken, güvenlik konusuna, self determinasyon konusuna ve eşitlik konusuna fazlaca önem veriyordu. Bunu anlamış olmasına rağmen ABD ve hatta BM Genel Sekreteri, sorunun çözümünü Denктаş'ın uzlaşmaz tavrının kırılmasında görmesi ise Kıbrıs Türk toplumu tarafından kendilerine yapılan haksız muamele olarak görülmekteydi.

BM Genel Sekreteri Cuellar, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 19 Aralık 1991 tarihli son raporunda “egemenliğin bölünmezliği” ilkesi üzerinde dururken, Kıbrıs'ta geçmişten bu yana süren Türk halkına uygulanan baskılar ile egemenlik kurmaya çalışan Rumlara karşıt bir görüş takındığı görülmüştü. Görüşmelerin sonunda yapılacak olan bir anlaşmanın taraflara ayrı ayrı sunulacağını belirten Cuellar, bu açıklamasıyla BM huzurunda Kıbrıs Türk halkının self-determinasyon hakkını kabul ettiğini göstermiştir.²⁹⁴

Genel Sekreter Cuellar'ın görev süresi bittiğinde 1 Ocak 1992'de yerine Butros Gali yeni Genel Sekreter olmuştur. Butros Gali, iyi niyet görevinin yerine daha çok zorlayıcı yöntemlere başvurmaya başladığı görülmektedir. Bu sebeple kimi

²⁹³ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Sayı: 36, Şubat 2015, s. 3.

²⁹⁴ S. Tamçelik, s. 5.

zaman Denктаş ve Vasiliou tarafından iyi niyet görevinin arabuluculuk boyutuna geldiği eleştirisine maruz kalmıştır.²⁹⁵ Görevi devralır almaz batı tarafından tamamen destek görmesi ve Ortodoks Hristiyan olması Türk tarafında, Genel Sekreter'in taraflı bir politika yürütmesi endişesi yaratmıştı. Görüşmeler başlamadan önce New York'ta liderlerin Gali ile bir araya geldiği bir toplantı düzenlenmişti. Bu toplantıda Denктаş self determinasyon ve her devletin kendine ait egemenliği konularını gündeme getirdiğinde, Genel Sekreter tarafından görüşmelerin tıkanmasına sebep olmakla suçlanmıştı. Daha görüşmelerin ilk aşamasında bir tarafı günah keçisi olarak mimlemek, gelecekteki güven duygusunu zedelemişti.²⁹⁶ New York ertesinde 5 Şubat 1992'de Lefkoşa'da BM Özel temsilcileri aracılığıyla Denктаş ve Vasiliou arasındaki yeni dönem toplumlararası görüşmeleri başlatmıştır. Bu görüşmelerde Kapsamlı Çerçeve Anlaşması Taslağı'nın konuşulmasının yanında, Cuellar döneminde görüşülmüş olan, Gali'nin de eklemeler yaptığı Fikirler Dizisi gündeme getirilmiştir.²⁹⁷

Gali'nin temsilcilerinin Ankara, Atina ve Lefkoşa'da yürüttüğü müzakereler sonucunda Kıbrıs'taki anlaşmazlık taraflarının görüşlerinin birbirinden oldukça farklı olduğu sonucuna varılmıştı. BM Genel Sekreteri, ilk önce bu görüş ayrılıklarının ortadan kaldırılmasının uygun olacağını Güvenlik Konseyi'ne bildirdiği ilk raporunu 3 Nisan 1992'de Konsey'e sunmuştu. Rapora göre taraflar birçok konuda benzer düşüncelere sahip, ancak toprak paylaşımı ve göçmenler konusunda anlaşmalarının sağlanması gerekiyordu.²⁹⁸ BM Güvenlik Konseyi 10 Nisan 1992'de Gali'nin raporunu görüşmüş ve sonuç olarak 750 sayılı kararı almıştır. Aslında bu karar Güvenlik Konseyi'nin 12 Mart 1990'da aldığı 649 sayılı karar ve 11 Ekim 1991'de aldığı 716 sayılı karar ile aynıydı. Gali bu anlaşmalara ek olarak "İki toplumlu ve iki kesimli" kavramları ile kendi kaleme aldığı Gali Fikirler Dizisi'ni ekleyerek katkıda bulunmuştur.

Kıbrıs'ta yaşanan bir kaç görüşme trafiği sonrasında Gali, liderleri 18 Haziran 1992'de New York'ta BM merkezinde yapılacak olan ve Genel Sekreter'in

²⁹⁵ Tözün Bahçeli, Nicholas X. Rizopoulos , "The Cyprus Impasse What Next?", Dünya Siyaset Dergisi (World Policy Journal), Baskı: 13, Sayı: 4, 1996/1997 Kış, s. 37.

²⁹⁶ T. Hascan, s. 86.

²⁹⁷ S. Tamçelik, s. 5.

²⁹⁸ A. g. e. , s. 6.

liderler ile doğrudan yapacağı görüşmeler ile görüş ayrılıklarını gidermeye çalışacağı “doğrudan görüşmeler” olarak anılan bir toplantıya davet etmişti. Görüşmeler başlamadan önce Gali’nin sunacağı önerilere oldukça umutlu bakan Türk tarafının toplantılardan sonra Genel Sekreter’in öncelikli olarak toprak ve göçmen konularının görüşülmesinin yanı sıra daha önce alınmış olan 750 sayılı karar doğrultusunda hareket edileceği açıklamasını yapması üzerine bu toplantıdan beklentileri azalmıştı.²⁹⁹ Doğrudan görüşmelerde Gali taraflara bir harita sunmuş, haritaya göre Maraş ve Güzelyurt ile birlikte 34 köy Rumlara bırakılmıştı. Böyle bir harita Türk tarafında olumlu karşılanmamış, ilerleyen günlerde güncel harita Genel Sekreter’e sunulurken toprak paylaşımı esnasında su kaynakları gibi önemli noktalarında dikkate alınmasını istemişlerdi. Görüşmelerin son gününde Denktaş yaptığı bir açıklamayla, Genel Sekreter’in ya da BM’nin özel olarak bir harita hazırlamadığı, konunun yanlış algılandığını belirtmiş, bir sonraki görüşmelerin 15 Temmuz’da yapılacağını bildirmiştir.³⁰⁰ Denktaş’a göre “*haktır, hukuktur, güzeldir size çok uygundur, çok sevineceksiniz, kabul ediniz, şartsız şurtsuz kabul ediniz*” diye Türklere sunulan Gali Fikirler Dizisi’ne bakıldığında, Kıbrıs Türkünü 1963 yılından önceki duruma götürdüğü görüşündeydi.³⁰¹ Bu nedenle Fikirler Dizisi’ne şüpheyile bakılmaktaydı.

İkinci tur görüşmeler 15 Temmuz’da yapılmış ve Gali bu defa 100 maddeden oluşan Gali Fikirler Dizisi’ni sunmuştur. Denktaş bu maddelerin 91 tanesini kabul edilebilir bulmuş ve 9 tanesini yeniden görüşmek istemiştir. Maddelerin büyük bir çoğunluğunu kabul edilebilir bulması aslında Denktaş’ın sürece ve Gali’nin çabalarına karşı olumlu bir bakış açısı ile yaklaştığını, ama anlaşmanın sağlanması için görüşülmesi gereken konularında göz ardı edilemezliğini vurgulamaktaydı. Nitekim daha önceki görüşmelerde %29 olarak belirttiği toprak oranının bu görüşmelerde %32 olarak belirlenmesi bir çeşit taktik olarak kullanılmış, anayasa konularında elde edilecek pazarlıklarda kullanılması düşünülmüştür. Devam eden görüşmelerde BM’nin Rumlara verilmesini istediği köylere karşılık, 20 köyün verilebileceğini, Güzelyurt gibi tarım ve su açısından en önemli bölgeyi verme

²⁹⁹ Milliyet Gazetesi Arşivi, 20 Haziran 1992, s. 7.

³⁰⁰ A. g. g. , 26 Haziran 1992, s. 20.

³⁰¹ Denktaş’ın 10 Haziran 1993 Tarihindeki Meclis Konuşması, Hasan Yılmaz (ed.), *Tarihe Düşülen Notlar-2, Yabancı Devlet Adamlarının Genel Kurul Konuşmaları, "Denktaş'ın 2004 yılındaki TBMM Konuşması"*, TBMM Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Şubat 2012, s. 77.

niyetinde olmadıklarını, ama Magosa'daki sınır köylerinden bazılarının verilebileceğini ve Türklere bırakılan toprak oranının yeniden %29'a düşürüleceğini teyit etmiştir.³⁰² Denktaş'ın üzerinde kurulan baskıların hiç biri Vasiliou'da kurulmamış olduğu için Rumlar pervasız bir tutum sergileyerek, Türklerde kalacak toprağın %27,5 oranında olması, Maraş ve Güzelyurt'un ve 34 köyün Rumlara verilmesi, 50-80 bin Rum'un Türk bölgesinden kalan topraklarına dönmesini istemekteydi.³⁰³ Denktaş'ın federal sistemden beklentisi iki bölge yapıda olmasıydı. 1963-1974 yılları arasında görüldüğü gibi iki toplumun birlikte yaşaması ihtimali yoktu. Hatta Rum liderler dahi *"karma her kuruluş, küçük bir yanardağdır, biri patladığında bütün Kıbrıs patlar, 1974'ten daha büyük felaketlerle karşılaşırız"* diye konuşmaktaydı. Fikirler Dizisi'ne göre Türk tarafına 50-60 bin kadar Rum göç edecek ve 70-80 bin kadar Rum nüfusu ihtiva edebilecek büyüklükte bir toprak parçasını da Rumlara devretmelerini öngörmekteydi.³⁰⁴

Genel olarak New York'ta süren görüşmelerin çerçevesi; Türkler için Anayasa konularındaki hedeflerini elde etmek amacıyla Rumlar ve BM yetkilileri ile pazarlık konusu belirleyebilmektir. Aslında Güzelyurt bölgesini Rumların iskânına açmak sorun değildi. Ama su kaynaklarının Türk yönetiminin idaresinde bulunması bile Türk tarafı için yeterli bir sebepti. Ancak Rumlar sadece Güzelyurt'ta kalan evlerine geri dönmekle yetinmek istemiyor, en önemli bölgelerin kavşak noktalarına, denizlere açılan köylere, tarım arazilerine de sahip olmak istiyordu. Diğer taraftan Rumlarda Gali Fikirler Dizisi'nde sunulan haritadan memnun değillerdi. Özellikle deniz kenarlarının %55'ine Türklerin yerleştirilmesi kabul edilebilir bulunmamıştı.

Türk tarafının anayasa konusunda garantiler elde etmeye çalışması, Rum tarafının yer değiştiren insanların yeniden eski bölgelerine dönmesinin sağlanmasını istemesi aslında Kıbrıs halklarının yaşadıkları ortamda birbirlerine olan güvensizliklerinden kaynaklanıyor ve bir şekilde ortaklık kurulmadan önce, garantilerini elde etmeye çalışmaktaydı. Bunu New York'ta devam eden Haziran 1992'de yapılan 1.tur görüşmeleri ve Temmuz 1992'de yapılan 2. tur görüşmeleri

³⁰² Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Gali Planına Göre Toprak Meselesi", Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 11, Kış 2012, s. 115.

³⁰³ A. g. m. , s. 114.

³⁰⁴ Denktaş'ın 10 Haziran 1993 Tarihindeki Meclis Konuşması, s. 77.

neticesinde anlamış, Kasım ayında gerçekleştirilen 3. tur görüşmelerinde bu güvensiz ilişkilerin düzeltilmesi gerektiği bilgisini BM Güvenlik Konseyine şu şekilde rapor etmişti:

Son yapılan toplantılarda görüldüğü gibi, iki taraf arasında çok derin bir güven krizi bulunmakta. Bu durum devam ettiği sürece toplantılardan başarılı bir sonuç almak çok zor. Her iki tarafta gerekli önlemleri alırsa, güven ortamının sağlanacağından şüphe yok. Her iki tarafında iyi niyetle almış olduğu böyle bir tedbirin amacı, gelecekte yapılacak olan görüşmeleri geliştirerek daha iyi seviyeye getirmek olmalıdır.³⁰⁵

İki taraf arasında yıllardır süren güvensizlik ortamının artık ortadan kaldırılması gerekiyordu. Güven ortamının sağlanmadan, barış ortamının ve doğal olarak ortak bir yaşam alanının oluşturulması mümkün değildi. Şimdiye kadar yapılan BM genel sekreterleri barış planlarından en kapsamlısı olan Gali Planlarına eklenecek yeni bir ek ise yine Gali tarafından ortaya sürülmüştü. “Güven Artırıcı Önlemler Paketi” olarak toplum liderlerine sunulmuş ve bundan sonra sık sık devreye sokulacaktır.

Güven Artırıcı Önlemler Paketi’nin de devreye girmesi ile Türk tarafı bir adım daha uzlaşmaya yaklaşmıştı. Rumlarda ise yeni yılda iktidar değişimi gerçekleşmiş ve Şubat 1993’te Vasiliou’nun yerine Denктаş’ın “en azından atacağı adımlar belli” diye tanımladığı Glafkos Klerides gelmişti. Daha seçim propagandası yaptığı dönemde Fikirler Dizisi’ne karşı olduğunu duyuran Klerides, bu sayede seçimleri kazanmıştı. Müzakereler Genel Sekreter’inde isteği ile Mayıs 1993’de Güven Artırıcı Önlemler paketi üzerinde yoğunlaşmıştı. Paket, 15 güven artırıcı önlemden oluşuyordu. En önemli maddeleri ise Lefkoşa Havaalanı’nın ve Maraş bölgesinin ortak kullanıma açılmasını öngörmekteydi.³⁰⁶ Her zaman olduğu gibi bu önlemler paketini de kabul etmek için, bazı şartları olan Rumlar, Uluslararası Lefkoşa Havaalanı’nın her iki toplum tarafından kullanılması, KKTC’nin tanınması anlamına geleceği endişesi taşıyorlardı. Türkler ise KKTC’ye uygulanan hava ve deniz limanlarında uygulanan ambargoların kaldırılmasını istemekteydi.³⁰⁷ Bir yandan ise KKTC’nin üzerinde kurulan ambargoları artırmaya çalışan Rumlar,

³⁰⁵ A. Sözen, s. 12.

³⁰⁶ “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”, T.C. Dışişleri Bakanlığı İnternet sitesi, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, [Erişim: 03.10.2017]

³⁰⁷ A. Sözen, s. 13.

Temmuz 1994'te Avrupa Birliği Adalet Divanı'na, KKTC'nin Avrupa Birliği ile yaptığı ihracatın yasaklanması için başvurmuştı. KKTC pazarının %60'ı Avrupa olduğu için, GAÖ Paketi de Türk tarafına bir fayda sağlamaz hale gelmişti.³⁰⁸ Daha da ötesi, Ekim 1994'te BM temsilcilerinin GAÖ paketi üzerinde anlaşma sağlamak amacıyla Kıbrıs ara bölgede yaptığı görüşmelerde Klerides, bir şart koşmuş, eğer Türkler Rum yönetiminin AB üyeliğini desteklerse Rumlarda GAÖ paketini kabul edecekti. Bunun üzerine Kıbrıs toplumları arasında sürmekte olan diyalog tamamen kesilmiştir.

4.5.2. Türkiye ve GKRY'nin AB Başvurusu

Türkiye Avrupa Topluluğu'na 1987 yılında tam üyelik başvurusu yaptığında, AT Komisyonu, 1989 yılında Türkiye'nin üyeliğinin ancak Kıbrıs sorunu çözüldüğünde kabul edileceğini bildirmişti.³⁰⁹ Bu ilk defa Kıbrıs'ın Türkiye'nin önüne pazarlık konusu olarak getirilmesiydi.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, orta ve doğu Avrupa ülkeleri AB'ye üyelik için başvurduğu dönemde, GKRY de 4 Temmuz 1990'da Kıbrıs Adası'nın tamamı adına başvuruda bulunmuştu. Avrupa Konseyi, “eğer Kıbrıs bütün olarak AB'ye üye olursa, bu vesile ile çözüm sağlanır” görüşü ile 17 Ekim 1993'te üyelik sürecinin başlatılmasına karar vermişti.³¹⁰ Yunanistan ve GKRY uluslararası olarak birbirleri ile bağlantılı bir politika yürütmekte idi. Bu birlikteliğin en etkili olduğu yerlerden birisi de Kıbrıs'ın AB üyeliği aşamasında olmuştur. Yunanistan bu aşamada Kıbrıs'ın AB'ye kabul edilmemesi durumunda bütün AB genişleme sürecinin bundan etkileneceğini söyleyerek açıkça şantaj yapmış ve bu sayede Kıbrıs Rum kesimi AB üyesi olmuştur. Eski Yunan Başbakanı Kostas, Türkiye'nin dahil olmadığı bu topluluğa Kıbrıs'ın katılması ile hedeflerine ulaştıklarını “Enosis başarılı” sözleriyle açığa çıkarmaktadır.³¹¹ Denktaş'a göre de Kıbrıs'taki üslerinin güvenliği açısından 1960 Antlaşmalarını hala geçerli sayan İngiltere, söz konusu

³⁰⁸ A. g. m. , “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”

³⁰⁹ Mehmet Özcan (ed.), “Kıbrıs Sorununa Alternatif Yaklaşımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli”, Ulusal Stratejik Araştırmalar Kurumu, USAK Raporları, sayı: 08-02, Nisan 2008, s. 3.

³¹⁰ A. g. m. , s. 3.

³¹¹ R. R. Denktaş, M. Moran, 2009, s. 30-31.

Türkler olduğunda bu antlaşmalara aykırı olan GKRY'nin AB'ye kabul edilmesine karşı gelmemiştir.

Sonuçta, Konsey 1994'de Korfu Zirvesi'nde Kıbrıs'ın genişleme programına alındığını ilan etmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin de Gümrük Birliği'ne üyeliği karar aşamasındaydı. Yunanistan, Kıbrıs'ın AB üyeliğine ses çıkarmaması kaydıyla, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üyeliğini veto etmeyeceğini duyurmuştu. Bu sebeple Türkiye'nin dahil olmadığı bir topluluğa katılması uluslararası hukuka ve 1960 Antlaşmalarına aykırı olsa da, Güney Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğine, KKTC dışında karşı gelen olmamıştır.

Bununla birlikte Kıbrıs'ın AB üyeliğinin Rumlar açısından sayısız getirisi olacaktı. Yıllarca Kıbrıs Türklerinin güvencesi olan Türkiye'nin garantörlüğünü ortadan kaldırmak isteyen Rumlar, bir anda Kıbrıs'ın tamamı adına AB'ne üyelik başvurusu yapmışlardı. Siyasi ve ekonomik bir birliğe üye olarak Türkiye'nin müdahalesinin önünü kapatmayı hedeflemişlerdi. Bunu Denktaş'ın Klerides'e yazdığı mektupta Klerides'in bir konuşmasına yaptığı atıfta açıkça görülmektedir. Klerides *“Eğer Kıbrıs'ın Birliğe üyeliğinin kabulü kesinlikle elde edilecekse, (...) bu durumda Türkiye'nin bir AB üyesi ülkeye müdahalesi düşünülemez”*³¹² sözleriyle AB'den beklentilerinin Türkiye ile Kıbrıs Türklerinin bağlantılarını koparmak olduğu görülmektedir.

4.5.3. Lüksemburg Zirvesi ve Gündem 2000

Kıbrıs'ın tamamı adına başvuruda bulunan Rumların ardından, Kıbrıs Türk halkı Türkiye'nin dahil olmadığı bir topluluğa üye olmak için masaya oturmayacaklarını duyurmuşlardı. Bunun üzerine ABD Kıbrıs Özel Temsilcisi Richard Holbrooke'un girişimleri neticesinde Denktaş belli koşullarda AB müzakerelerine Güney Kıbrıs ile birlikte katılmayı kabul etmiştir. Kuzey Kıbrıs'ın AB'ye girmesinin Türkiye'ye fayda sağlayacağını iddia edenlere karşı *“İyi niyetlerini gösterebilir ve Türkiye'ye garantilerini versinler.”* demişti. Denktaş'ın verdiği öneriler şu şekilde özetlenebilir; Türkiye'ye aday ülke statüsü verilecek, Kıbrıs üzerinde AB ülkelerinin ne hakkı varsa, aynıları Türkiye'ye de verilecek,

³¹² R. R. Denktaş, 1997b, s. 6.

KKTC tanınacak ve Türkiye'nin 1960 Antlaşmalarından doğan hakları sürecekti.³¹³ Bu önerilerini Lüksemburg sonuçlarının açıklandığı güne kadar geçerli kılan Denктаş, atılması gereken adımı atarak, sonuçları beklemeye koyulmuştur.

AB'nin gelecek dönemde genişleme ve gelişme stratejisi 16 Haziran 1997 tarihinde yayınlanan "Gündem 2000" adlı bir rapor ile dünyaya ilan edilmiştir. Raporda Türkiye'nin AB'ye dahil olması siyasi ve sosyal gelişmelere bağlanmıştır. Bu rapor Türkiye'ye yoruma oldukça açık olan şu şartları sunmuştur;

- i. Yunanistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi,
- ii. Uluslararası hukuk ilkelerine uyulması,
- iii. İnsan haklarının uluslararası platformda kabul edilebilir seviyeye getirilmesi,
- iv. Terörizm ile mücadelede insan hakları ve hukuk devleti kurallarına uyulması,
- v. Kıbrıs konusunda adil ve kalıcı bir çözüm için Türkiye'nin Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde çaba göstermesi.³¹⁴

Aynı yılın sonlarına doğru, Lüksemburg Zirvesi düzenlenmiş ve Gündem 2000'de ortaya koyulan detaylar görüşülerek, Kıbrıs ile müzakerelerin başlatılacağı bildirilmiştir.³¹⁵ Avrupa Konseyi'nde hazırlanan bu genişleme planında Türkiye'nin adının geçmemesi ve 12-13 Aralık'ta toplanan Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmemesi büyük bir kriz yaratmış ve Türk hükümeti AB ile siyasi diyalogu durdurma kararı almıştır. Kıbrıs ise Zirve sonrası Türkiye ile olan siyasi, ekonomik ve askeri ittifaklarını güçlendirme yolunda yaptığı yeni anlaşmalar ile tepkisini ortaya koymuştur.³¹⁶

Türkiye'nin bu tepkisi Avrupa'da çok büyük yankı uyandırmış ve birçok Avrupa ülkesi gazete manşetlerinde, Türkiye'nin AB için vazgeçilmez bir konumda olduğunu yazmıştır. En dikkat çeken açıklamalardan birisi, İngiltere Başbakanı Tony Blair'dan gelmişti. Blair Türk hükümetinin sakin olmasını ve ilişkileri koparmamasını isterken, gereken önlemlerin İngiliz Hükümeti tarafından alınacağını duyurmuştur. Bununla birlikte Almanya, Hollanda, Lüksemburg, Rusya ve birkaç ülke daha Türkiye'yi destekleyen mesajlar yayınlarken, durumun dramatize

³¹³ Selin Çağlayan, "Denктаş AB Formülünü Açıkladı", Hürriyet Gazetesi Arşivi, 19 Kasım 1997.

³¹⁴ Pınar Tansel, "Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Adaylık Süreçlerinin Karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 20.

³¹⁵ Ömer Talu, "Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri",

http://www.tuicakademi.org/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/#_ftn5, TUIÇ Akademi, 2 Temmuz 2011.

³¹⁶ "Kıbrıs Sorununa Alternatif Yaklaşımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli", s. 5.

edilmemesi gerektiğini dile getirmişlerdir.³¹⁷ AB kapıları, Türkiye'ye ne tamamen açılabilir ne de tamamen kapatılabiliyordu. Bir kaç siyasi bağımlılık, özellikle ABD'nin Ortadoğu ile ilişkilerini Türkiye üzerinden yönetmesi, dolaylı olarak Türkiye'yi vazgeçilmez kılıyordu, ancak henüz adaylık statüsü dahi Türkiye için uygun bulunmuyordu.

4.5.4. Helsinki Zirvesi

Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB tam üyelik müzakerelerinin 30 Mart 1998'de başlaması üzerine, Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi toplanmış ve ilişkileri geliştirme kararı almıştır. Özellikle ekonomik anlamda gelişmeyi ve bütünleşmeyi hedefleyen maddelerin görüşüldüğü toplantıda gümrük birliğine gidilebileceği de söz konusu olarak masada görüşülmüştü.³¹⁸ Türkiye ve Kıbrıs'ın bu hamlesi nedeniyle Avrupa ülkeleri Türkiye'yi kaybetme korkusuyla, Türkiye'nin yeniden AB sürecine dahil olması için harekete geçmişti. İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook bu konuda yetkilendirilmiş diplomat olarak, Ankara'ya gitmiş, Türk hükümetini 15 Haziran 1998'de Cardiff'te yapılacak olan zirveye davet etmişti. Bu mümkün değilse, mutlaka bir sonrakine katılması gerektiğini ve Türkiye'nin AB için önemini dile getirerek kopan bağları yeniden kurmaya çalışmıştır. Bu çabalara cevaben Türk Hükümeti 1999 yılında yapılacak olan Helsinki Zirvesine katılacağını bildirerek İngiltere'nin dostça yaklaşımına karşılık vermiştir.

Türkiye ile yeniden AB görüşmelerinin başlaması için ve özellikle Helsinki Zirvesi öncesinde bir hazırlık amacıyla New York'ta liderlerin bir araya gelmesine karar verilmişti. 3 Aralık 1999 tarihinde Denktaş ve Klerides'in Kofi Annan ile ayrı ayrı görüşmesiyle başlayan New York turu, bazen Genel Sekreter'in bizzat katılımıyla, bazen de Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto'nun katılımıyla gerçekleşmiştir.

Türkiye'ye AB adaylık statüsünün verileceği Helsinki Zirvesi'ne kadar herhangi bir karışıklık istemeyen Ankara Hükümeti'nin Denktaş'a "*Helsinki Zirvesine kadar masada kal, daha sonra ne istiyorsan onu yap!*" şeklinde talimat verdiğini ileri süren Rumlar, Türklerin AB'ye üyelik sürecinde Kıbrıs konusunda

³¹⁷ Milliyet Gazetesi Arşivi, 15-16 Aralık 1997, s. 21.

³¹⁸ Milliyet Gazetesi Arşivi, 1 Nisan 1998, s. 19.

tepkisiz duracağını, daha sonra Denктаş'ın politikalarına devam edeceğini ileri sürmekteydiler.³¹⁹ Bir yanda Türkiye'nin AB sürecini tıkamak için uğraşan Rumlar, bir yanda ise Güney Kıbrıs'ın AB'ye adaylığının kabul edilmemesi durumunda, veto yetkisini kullanarak AB Genişleme Süreci'ni yavaşlatacağını duyuran Yunanların baskıları arasında Zirve toplanabilmişti. Rum heyetinin olumsuz etkilerine rağmen, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığını onaylanmış, aynı zamanda Türkiye'nin AB yolunda sonu gelmez müzakere süreci de başlatılmış oldu.

10-11 Aralık 1999'da yaşanan birçok gelişme ile Zirve'de, 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesi'nin aksine, istediğini elde etmiş olan Yunanistan, Türkiye'nin adaylık statüsü için yapıcı davranmıştır. Konsey Türkiye'nin adaylığının kabul edildiğini şu şekilde duyurmuştu;

(...) Komisyon'un İlerleme Raporu'nda işaret edildiği üzere, Türkiye'de yaşanan olumlu gelişmeleri ve Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılar. Türkiye, diğer aday devletlerle aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir aday devlettir.(...)³²⁰

Buna ek olarak Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlarda Kıbrıs ile ilgili maddeler de bulunmaktaydı. Türkiye, Kıbrıs sorunun çözümü konusunda "gerekli hassasiyeti" gösterdiği ölçüde, AB'de Türkiye'nin birliğe üyeliğinin önünü açacaktı. Aksi durumda, GKRY tek başına AB'ye alınacak, Kıbrıslı Türkler AB'nin getirilerinden faydalanamayacaktı. Helsinki Zirvesi Türkiye-Kıbrıs-AB üçgeninde yaşanan uyuşmazlıkların da resmîyet kazandığı yer olmuştur.

Zirve, Kıbrıs meselesinin uluslararası müzakereler ile bir sonuca varılamayacağını anlaşıldığı dönüm noktası olmuştur. Rumların AB'ye üyelik sürecinin netleşmesiyle baskının azalması ve AB'ye üyelik aşamasında Rumların Kıbrıs konusunda uzlaşmayı sağlaması koşulu olmaması, Türkler ve Rumlar arasında var olan duvarlara yenilerini örmüştür.³²¹

³¹⁹ Cemal Akay, Milliyet Gazetesi Arşivi, 8 Aralık 1999, s. 18.

³²⁰ AB Zirve Bildirgelerinde Türkiye ve Kıbrıs Paragrafları, "Helsinki Zirvesi (10-11 Aralık1999)", T.C. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>, [Erişim: 15 Ekim 2017]

³²¹ "Kıbrıs Sorununa Alternatif Yaklaşımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli", s. 5.

4.6. Annan Planı

1990'lı yıllarda Kıbrıs sorunu ile alakadar olan birçok batılı diplomat, sorunun bir an önce çözülmesini istemekteydi. Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması ile özellikle ABD ve BM, yeni dünya düzeni kurulması için kolları sıvamıştı. Bu yeni dünya düzeninde ise daha az sorun istemekteydiler. 1990'ların başında Ortadoğu'da yeni hareketlenmeler baş göstermişti. Körfez Krizi'nin yaşanması, Afganistan'da hala güvenlik ortamının sağlanmamış olması ve dahası çözümlenemeyen iki sorun olan Arap-İsrail barış süreci ile birlikte Kıbrıs sorunu ABD'nin ve BM'nin bütün algısını Ortadoğu'ya yöneltmesine neden olmuştu. Bu sebeple, yıllardır devam eden Kıbrıs sorunun artık haddini aştığı kararını veren "batılı yetkililer" sorunu hemen çözme kararı vermişti. Bu konuda yapılacaklar arasında en kolay yöntem, KKTC'nin kurucu lideri olan ve Kıbrıslı Türklerin direncini güçlü tutan, ancak son zamanlarda muhalefet tarafından oldukça fazla eleştirilen Rauf Raif Denktaş'ın direncinin kırılması olmuştu. Bunun için, birçok strateji uygulanmış, Denktaş'a "Mr. No" lakabını takmışlardı. 1996-2003 yılları arasında BM Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak görev yapan David Hannay, Denktaş'ı bütün sürecin tıkanmasından sorumlu olarak gördüğü kitabında Kıbrıs sorununa dair şu notları kaleme almıştır:

Kıbrıs sorunu, bütün genel sekreterlerin süren üstün çabalarına rağmen, gelişme göstermek yerine geriye doğru gidiyordu. New York'ta ilk yıllarda organize edilen görüşmelerin neredeyse sona ermesinin ve bütün sürecin raydan çıkmasının asıl suçlusu Denktaş idi. Vasiliou taktiksel olarak Denktaş'ın ve Türklerin çevrenmesi politikasını devam ettirdi, ama bu geriye dönüş sürecine asıl katkı yapan olay, uluslararasılaşma politikasını (Avrupa Topluluğu üyeliği başvurusu da dahil) devam ettirmesi olmuştur.³²²

Bunlara ek olarak, KKTC ve Türkiye'de 2000'li yıllar farklı siyasi yönelimlerin gündeme geldiği ve önem kazandığı bir dönem olmuştur. 2002 yılında Türkiye'de iktidar parti değişikliği, Kuzey Kıbrıs'ta 2004 yılında Referandum ve 2005 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile tamamen farklı politikalar benimseyen liderlerin başa gelmesiyle yeni döneme geçilmeye başlanmıştır. Bilhassa Türkiye'de 3 Kasım 2002'de yapılan Genel Seçimlerde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, önceki hükümetlerin aksine Kıbrıs sorununun, Türkiye'nin AB üyelik

³²² David Hannay, *Britain's Quest for a Role: A Diplomatic Memoir from Europe to the UN*, I.B.Tauris Yayınevi, 2012, ProQuest Ebook Central, s. 185.

süreciyle bağlantılı olduğunu kabul ederek, bu doğrultuda yeni politikalar benimsediği bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Kuzey Kıbrıs'ta “yenilikçi” adımlar ile başlayan değişim rüzgârları sonucunda Rumlar “Barış Meleği” olarak kabul ediliyordu. Türklerde oluşmaya başlayan bu algının yine Rumlar tarafından oluşturulduğu düşüncesinde olan Denктаş “Son Çağrı” kitabında, Rumların entrikadaki başarılarına atıfta bulunarak, genç ve kanı deli akan Türk diplomatlara “geçmişini unutun, temiz sayfa açmanın zamanıdır” diyerek, onları Rumların artık barış istediğine ikna ettiklerini düşünmektedir. Bu güruha, “Türkiye kendi çıkarları uğruna Kıbrıs'ta asker bulunduruyor. Türkiye Kıbrıs Türklerini kullanıyor ve bu nedenle halkın barış ve güven içinde yaşamasına engel oluyor” deniyordu.³²³ Son zamanlarda Rumların uygulamaya başladığı yeni taktik “Kıbrıslılık” söylemi olmuştur. Bu propaganda görüldüğü gibi oldukça başarılı işlemekte ve genç diplomatlar ya da “yenilikçi” diplomatlar, “Artık Kıbrıs'ta Türkiye'yi istemiyoruz, Kıbrıs Kıbrıslıdır!” söylemleriyle Türkiye'nin varlığını Kıbrıs'ta zayıflatmak istemekteydiler.

Bu fikrî olarak Batılılaşmış olan yeni nesile göre Kıbrıs meselesinin çözümü ancak geçmişin üzerine perde çekerek mümkün görünüyordu. Daha akan kanlar kurumamışken ve daha karşı tarafın yaşanan acılara sebep olan siyasetlerinden pişmanlık duymamışken ve bununla da kalmayıp hiç çekinmeden bu konuda meydanlarda konuşmaya devam ederken... Türk tarafı bu şekilde Rumları kızdırmadan kabul edebileceği öneriler ile karşılarına oturma düşüncesinde devam ederken, Denктаş Klerides'in Rum basınına verdiği bir beyanatta şu sözlerine dikkat çekmiştir; “Niye taviz verecekmışiz? Masaya taktik icabı oturduğumuzu bilmiyor musunuz? Taktiğimiz Türklerin uzlaşmaz olduğunu göstermektedir. Bu başarılı bir taktik olmuştur. Buna devam edeceğiz.”³²⁴

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın özel temsilciliğini yapmış olan Hugo Gobbi'nin şu sözleri BM'nin ve Batı'nın genel olarak meseleye bakış açısını özetlemektedir:

³²³ Rauf R. Denктаş, *Son Çağrı*, Remzi Kitabevi, Baskı: 2, Mart, 2007, s. 25.

³²⁴ R. R. Denктаş, 2007, s. 88.

Her iki tarafında “uzlaşma” istediği, “Kıbrıs’ın bütünleşmesinden yana olduğunu” söylemektedir. O halde uzlaşmanın ayrıntılarına, bütünleşmenin şekline ve resmine bakmak gerekmektedir. Rum’un uzlaşmadan maksadı, Türk tarafının yanlışlarından vazgeçmesi ve kâğıt üzerinde kendisine verilecek haklarla yetinmesi, ayrı egemenliği, ayrı bağımsızlığı, Türkiye’nin garantisinin ve müdahale hakkının devamını talepten vazgeçmesi, Türkiye’nin 32 yıllık haksızlıklar için Rumları tazmin etmesi ve herkesin eskiden olduğu gibi dostluk içinde yaşamasına izin verilmesidir.³²⁵

4.6.1. Kopenhag Zirvesi

Ocak 2002’de başlayan görüşme turları neticesinde Annan’ın kendi adı ile anılacak olan, “Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli” olarak adlandırılan belge, 11 Kasım’da Klerides ve Denктаş’a posta yolu ile sunulmuştu. Her iki lider de çok kısa bir sürede bu belge üzerinde yapılmasını istediği değişiklikleri Annan’a iletmış ve belgenin revize edilmiş hali ile Kopenhag Zirvesi 12 Aralık’ta başlamıştı. Bu toplantıya belli sebepler ile KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş katılmamış, ama temsilen Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu’nu görevlendirmişti.

AB’nin genişleme sürecinin görüşüleceği Kopenhag Zirvesi’ne Türkiye ve Kıbrıs için damga vuran iki önemli olay vardı. Bunlardan ilki Türkiye’ye genişleme sürecinde tarih verilmemişti. İkinci olay ise Rumlara genişleme sürecinde AB’nin bir parçası olacağı sözü verilmiş ve Rumlara AB’ye katılımından önceki son zirvesi bu olmuştur. Zirvede Rumlara çözüm olsun ya da olmasın, AB’ye katılacağına sözü verilirken, Türklere ise eğer çözüm sağlanırsa, Rumlara birlikte katılımını sağlayacak düzenlemelerin yapılacağını bildirerek, Birleşik bir Kıbrıs’ın üyeliği beklentisinin korunduğunu belirtmişlerdi.

12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında Zirve toplantısından çıkan karar; Türkiye’ye müzakere tarihi verilmezken, GKRY’nin de içinde olduğu 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004’de tam üye olacakları kesinleşmiştir.

4.6.1.1. Kopenhag’da Kaybedilenler

Kopenhag Zirvesi’nin yapılacağı duyulduğu günlerde, Denктаş New York’ta kalp ameliyatı olmuş, ancak hala toparlanamamıştı. 11 Kasım 2002’de incelemesi için verilen planın öyle alelâde bir metin olmadığını belirten Denктаş,

³²⁵ R. R. Denктаş, 2007, s. 38-39.

ustaca hazırlanmış ağır bir hukuk metni olduğunu ve bunu okumak için ana dili İngilizce olan bir hukukçunun bile çok zorlanacağını söylemişti.

Genel Sekreter gönderdiği planın liderler tarafından dikkatlice incelenmesi uygun görülmeyen ve değiştirilmesi istenen yerlerin kendisine mektup ile gönderilmesini istemişti. Bu sebeple her ne kadar sağlık durumu ciddi olsa da, bu metni inceleyerek Annan'a göndermiş, 10 Aralık tarihinde metnin revize edilmiş hali yeniden Denктаş'a ulaşmıştı. Revize edilmiş metni okuması, dava arkadaşları ile görüşmesi, diğer metin ile karşılaştırmalı olarak analiz etmesi, sonuçları Klerides ile görüşmesi ve bir sonuca varması; eğer sonuç alınamazsa ayrıntıları görüşmek üzere en geç 11 Aralık Çarşamba günü Kopenhag'da bulunarak Zirvede Klerides ve AB temsilcileriyle görüşmesi istenmişti. Toplamda 48 saatte bu işleri halletmesi Denктаş'a göre imkânsızdı. Kofi Annan'ın böyle bir tutum içerisine girmesinin sebebi muhtemelen Temsilci De Soto ve Hannay'ın Denктаş'ın artık yola getirilmesi gerektiği görüşünde olmalarıydı.³²⁶

Fuat Veziroğlu ile yaptığı röportajda Kopenhag'ın neden bu şekilde büyütüldüğünü Denктаş şu şekilde açıklamıştır: Denктаş karşıtı politika yürüten herkes, referandumda Rumlar "hayır" oyu verene kadar, uzlaşma istemeyen tarafın Denктаş ve Kıbrıs Türkleri olduğu, her ne olursa olsun Rumların anlaşmaya hazır olduğu görüşü bulunmaktaydı. Referandumdan sonra 30 yıldır sürdürdükleri Denктаş'ı suçlama politikasına son vermek yerine, yeni suç olarak "Denктаş'ın Kopenhag'a gitmemesi" belirlenmiştir.³²⁷ Onlara göre, eğer Denктаş Kopenhag'a gitseydi çok şey farklı olacaktı ve Türk tarafı Rumlarla birlikte AB'ye alınacaktı. Oysa Denктаş referandumdan 10 yıl önce Rumların AB'ye üye olarak alınacağını kararının verildiğini ve Kıbrıs Adası'nın AB'nin çıkarları için kullanılmasının yolunun bu olduğunu, bu yolda Türkiye'nin karşısına engel olarak çıkmasını engellemek amacıyla Kıbrıs-Türkiye bağlarının koparılacak amacıyla Annan Planı'nı devreye soktuğunu söylemiştir.

Neden Kopenhag'a gitmediği sorusu üzerine, gazeteci Mehmet Salih Bayramoğlu'na yazdığı mektubunda şu sözlerle kendisini açıklamaya çalışmıştı;

³²⁶ Fuat Veziroğlu, *Denктаş ve Kıbrıs'ta Son Tango*, Bilgi Yayinevi, Ankara, 2007, s. 20-22.

³²⁷ F. Veziroğlu, s. 35-43.

Sayın Bayramoğlu,
6 Mayıs tarihli mesajınızı aldım. Teşekkür ederim. Biz Kopenhag'a davet almadık. Kopenhag'a aday ülke Kıbrıs adına Klerides davet edildi. Bizi "Kıbrıs müzakerelerinde iki taraf çok yaklaştılar. Kıbrıs Türkleri (muhalefete göre) Rumlar üye oluyor, biz Denктаş'ın inadı dışarıda kalıyoruz. Türkiye de AB için müracaat etti. Denктаş'ı bu baskı altında müzakerelere son noktayı koymak üzere Kopenhag'a davet edersek, mecbur olacak ve Planı kabul edecek" düşüncesinde olan De Soto "müzakereleri 24 saatte tamamlamak üzere" beni Kopenhag'a davet etti. Tekrar ediyorum, AB bizi Kopenhag'a davet etmedi, çünkü AB toplantısı AB üyelerinin adaylarla ilgili bir toplantısıydı.³²⁸

Denктаş'ın bizzat Kopenhag'a katılmamasının sebepleri özetle, ciddi bir kalp ameliyatından yeni çıkmış olması, Kopenhag'a davet edilen tarafın Türk tarafı olmaması ve Kopenhag'da bir AB zirvesi yapıldığına göre davetlilerin AB üyesi olmasının gerekliliği idi. Kaldı ki Kıbrıs Türk tarafı bir devlet olarak görülüyor ve Rumların yönetimi altında yaşayan işgalci bir azınlık olarak kabul ediliyordu. Son olarak ise, Denктаş'ın Annan Planı ile ilgili görüşleri bu toplantıya katılmamasını gerektirmekteydi. Oysa kendisine Klerides ile son görüşmeleri yapıp "derhal" uzlaşmayı sağlaması emri verilmişti.

Sonuç olarak Kopenhag'da fırsat kaçırmak bir yana, Kıbrıs Türk tarafının ne düşündüğü sorulmamış ve 48 saatte 42 yıllık uzlaşmazlığın çözüme kavuşturulup, Kopenhag'da imzaların atılması beklenmekteydi. Rumların anlaşmaya yanaşıyor gibi yapması ve her fırsatta plan yanlısı tavırları De Soto'yu ve dolayısıyla Genel Sekreteri uzlaşmaya çok yaklaştığı yönünde yanlış bilgilenmesine neden olmuştu. Bu sayede Rumlar "iyi çocuk" olarak ödüllendirilirken, Türkler ise "kötü çocuk" olarak cezalandırılmıştır.

4.6.2. KKTC'nin ve GKRY'nin Çözümünden Beklentileri

1996 yılında Denктаş Türk tarafından 1960 Antlaşmaları ile kazanılan hak ve yetkiler ile siyasi ortaklık statülerinden vazgeçmelerinin beklendiğini söylemiştir. Bahsi geçen hakların varlığı da ancak Türkiye'nin garantörlük yetkileri ile güvence altına alınabilmişti. Anavatanların sahip olduğu bu garanti sistemini Rumlar, uluslararası bir garanti sistemi ile değiştirmek istemekteydiler. Uluslararası bir güvencenin Ada'ya girmesi ise Türk ve Yunan kuvvetlerinin Ada'dan çıkmasını gerektirmekteydi. Denктаş'a göre bu güvence "*Yeni kurulacak olan Ortaklık Devleti*

³²⁸ R. R. Denктаş, 2007, s. 82-83.

var olduğu sürece var olacak, kalıcı ulusal garantilerin yerine geçici bir garanti sistemi(...)" kurulacaktı.³²⁹

Kıbrıs Türkleri açısından çözüm gündeme geldiğinde öncelik daima kurulacak Ortak Devlet üzerinde yaşayan Kıbrıs Türklerinin can güvenliğinin ve eşitliğinin eskisinden daha sağlam bir güvence altına alınmasıydı. Denктаş, Rumlar ve Türkler arasındaki çözümü sağlayacak olan olası barış ortamını Klerides'e yazdığı mektupta anlatmıştır. Denктаş'a göre; iki kesimli, iki toplumlu bir düzende halkların birleşmesi ya da karşılıklı yarar sağlayacakları şekilde iş birliğine açık ancak birbirinden ayrı yönetimlerini kuracakları bir yönetim şekli üzerinde durulmalıdır. Aksi takdirde bir halkın diğerine hükmetme hakkı olursa düşmanlıklar devam edecektir.³³⁰

Denктаş'ın görüşü, Rumların hala Kıbrıs'ın tamamına hâkim olma siyasetini sürdürürken, bunu Ortaklık Devleti'nde Türklerin azınlık haline gelmesiyle sağlamayı hedefledikleriydi. Bu nedenle Kıbrıslı Türkler iki kesimli, iki taraflı bir federal çözüm üzerinde ısrar edip, mal-mülk konuları ile toprak düzenlemeleri konusunda kırmızıçizgilerinden çıkmıyordu. Uygun güvenlik ve barış ortamı sağlanana kadar seyahat etme ve yerleşme gibi konularda her bir ortak devlet kendi düzenlemelerini yapma hakkına sahip olmalıydı. Bunların yanı sıra Denктаş, KKTC'nin tanınması, iki ayrı devletin varlığının kabulü ve self-determinasyon hakkına sahip olunması konularında taviz verilemeyeceği görüşündeydi.

KKTC yönetimi Ortaklık devletinin tek uluslararası kimliğe sahip, iki egemen kurucu devletten oluşması gerektiğini düşünüyordu. Bu ortak devletler, aralarında ciddi bir sorun çıkması durumunda ayrılma hakkına sahip olacak ve ayrı ayrı başka ülkeler ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişki kurabilecekti. Mal-mülk sorunları konusunda ise Türk yönetimi mübadele ve tazminat yoluyla sıfırlanmasından yana bir görüşe sahipti. Toprak meselelerinin güvenlik, derinlik, verimlilik ve su kaynaklarına ulaşım gibi noktalar dikkate alınarak ayarlanmasını uygun görmekteydi. Güvenlik konusunda Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkını ve Ada'daki Türk askerinin varlığının korunmasını, ancak asker sayısının

³²⁹ Rauf R. Denктаş, *Rum-Yunan İkilisi: İstenmeyen Cumhuriyet'ten Nereye?*, Raif Denктаş Eğitim Vakfı Yayınları, 1996, Önsöz.

³³⁰ R. R. Denктаş, 1997b, s. 97.

azaltılmasını, halkın silahsızlanmasını, her bir Ortaklık Devleti'nin kendi polis teşkilatının olmasını uygun görmekteydi.³³¹ Buna göre Denктаş Türk tarafının birçok konuda taviz vermeye açık olduğunu, ancak kırmızı çizgilerine duyulacak saygı doğrultusunda uzlaşmaya hazır olacaklarını ortaya koyacaktır. Plan sonrasında taviz verdikleri konular yeniden değerlendirilecektir.

Denктаş Türkiye'nin dahil olmadığı bir birliğe Kuzey Kıbrıs Türklerinin alınmak istenmesinin amacını şu şekilde anlatmaktadır: *“Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki hak ve yetkilerini yok etmeyi istiyorlar. (...) Yunanistan'da AB'ye üye olduğu için Kıbrıs-Yunanistan ilişkisi daha da güçlenecektir. Bunun adı dolaylı Enosis'tir.”*³³² AB üyelik başvurusu kabul edilen Rum kesimi gerçekleştirilen toplumlararası görüşmeler ve diğer çabaları AB ile tam üyelik görüşmeleri nedeniyle sürdürmekteydi. Çünkü AB, GKRY'nin üyeliğini, Kıbrıs meselesinin çözülmesi ve bunun mümkünse birleşik bir Kıbrıs ile olmasını, mümkün değilse süren müzakerelere iyi niyet ile devam etmesi şartına bağlamıştı.³³³ Zaten Kıbrıs Rum yönetimi başkanı Klerides her defasında görüşmeleri taktik icabı sürdürdüklerini dile getirmekten de çekinmemekteydi. Bu sebeplerle Rum kesiminin çözüme ilişkin tezleri Türklerden oldukça farklıydı. Türkler her bir ortak devletin ayrı ayrı vatandaşlık ve egemenlik haklarından bahsederken, Rumlar ise tek vatandaşlık, tek egemenlik, tek uluslararası kimliği olan, iki bölge, iki toplumlu bir federal Kıbrıs'tan bahsetmekteydi.

Merkezi hükümetin kendine ait anayasası olacak, istendiği durumda taraflarca değiştirilmesi söz konusu olabilecekti. Merkezi hükümet sınırlı yetkilere sahip, yetkilileri ise tarafların nüfusları ile orantılı olarak hakkaniyet prensibiyle seçilecekti. GKRY, Cumhurbaşkanlığında rotasyon usulüne karşıydı. Egemen olmayan kantonlarda self-determinasyon hakkı olmayacak, her iki toplum arasında vatandaşlık anlamında eşitlik olacaktı. Toprak düzenlemeleri konusunda Türklerin ortaya koyduğu tezi uygun bulmayan Rum yönetimi, Türklere %24'ten fazla toprak

³³¹ Ertan Efeğil, *Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi*, Gündoğan Yayınları, Baskı:1, Ocak, 2003, s. 19-20.

³³² R. R. Denктаş, 1996b, Önsöz.

³³³ E. Efeğil, s. 17.

birakılmasına karşı çıkıyordu. Mal-mülk konularında ise mülkiyetin eski sahibine verilmesi isteniyordu.

BBC'nin Denктаş ile yaptığı 1977 tarihli röportajda spikerin sorduğu “*Daha önceden sahip olduğunuz topraklardan daha fazlasını talep ediyorsunuz, bunu nasıl meşru olarak görüyorsunuz?*” sorusu üzerine Denктаş'ın kayda değer cevabı şöyledir:

Başpiskopos Makarios ile Ocak 1977'de sınırların durumunun belli kriterlere göre karar verileceği konusunda anlaştım. Bu konulardan biri toprak mülkiyetidir. Başka biri Türk toplumunun güvenliğidir. Bir diğeri ekonomik kapasitedir v.b. Bu kriterler uygulandığında, daha önceden sahip olduğumuzdan daha fazla toprak istemediğimiz görülecektir. 1963'ten önce toprakların %32,8'ine sahiptik. Bize saldırdıklarında 103 köyü elimizden aldılar. Buralara 1974'e kadar dönemedik. Toprak mülkiyeti değişmedi ama kullananlar değişti. (...)³³⁴

Kıbrıs'ta bulunan Yunan ve Türk askerlerinin varlığından rahatsızlık duymayan Rumlar, sadece Türk askerlerinin sayısının güvenliği sağlayacak düzeye indirilmesini uygun bulmaktaydı. Ve son olarak Ada'nın silahsızlanması konusunda Türk tarafı ile aynı görüşte olup, güvenliğin AB, NATO ve BM askerlerince sağlanmasından yanaydılar.³³⁵

Rumların bu istekleri kâğıt üzerinde, BM huzurunda dile getirilen resmi beyanatlardı. Birde Rum halkı huzurunda dile getirdikleri, ulusal çıkarlarını açıkladıkları, özel anlarda bahsi geçen beklentileri vardı. Denктаş'ın kaleme aldığı üzere; 1 Aralık 1994'te EOKA'cı Matsis için dikilen heykelin açılışında konuşan Klerides, törende “*Bizim istediğimiz Kıbrıs, Türk askerinden, Sömürgecilerden ve Türkiye'nin sahip bulunduğunu iddia ettiği tek yanlı müdahale haklarından arınmış bir Kıbrıs'tır!*”³³⁶ diye ilan etmişti.

4.6.3. Annan Belgesi'nin Sunduğu Çözüm Önerileri

Annan Belgesi'nde Ortak Devlet ve Parça Devletlerden oluşan bir yapı öngörülmekteydi. Belge'ye göre Kıbrıs tek egemenliğe ve tek uluslararası kişiliğe sahip olacaktır. Bu parça devletler eşit statüde ve Ortak devlet hükümetinin yetkili olmadığı konularda egemen bir şekilde yetkilerini kullanabilecekti. Parça devletler diğeri devletin yetkili olduğu konulara müdahale hakkına sahip olamayacak ve temel

³³⁴ BBC Denктаş Röportajı, 1977.

³³⁵ E. Efeğil, s. 22.

³³⁶ R. R. Denктаş, 1996b, s. 2.

anayasaya aykırı bir yasa çıkarmaları durumunda geçersiz sayılacaktı. Doğal kaynakların kullanımı ve denetimi Ortak devletin yetki alanına bırakılmıştı. Ayrıca Ortak Devlet parça devletlerin yetkili olduğu konulara karışamayacak ve saygı gösterecekti. Bununla birlikte Parça Devletler sadece ticari ve kültürel konularda uluslararası anlaşma imzalayabilecekti.³³⁷ Annan mal-mülk konuları ve toprak düzenlemelerinde ise daha çok Rum tarafının yaklaşımını benimsemiştir. Belge ile sunulan haritada Türklere %28,6'lık bir toprak bırakılıyordu. Buna göre Türk tarafı mevcut topraklarının %21,1'ini Rumlara devretmek durumunda kalıyordu. Belgede sunulan ilk haritada Karpaz, Güzelyurt'un bir bölümü ve Maraş bölgesi Rum parça devletine bırakılıyordu. İkinci haritada ise Karpaz Türklere bırakılırken, Güzelyurt ve Gazi Magosa bölgelerinde daha da fazla toprak Rumlara bırakılıyordu. Ayrıca Rum parça devletine bırakılan bölgede bulunan mallar Türkler tarafından eski sahiplerine en geç üç yılda geri verilecekti. Türk tarafının beklentisi global tazminat sistemi ile mal-mülk sorununun halledilmesi idi, ancak Belge'de geri iade, tazminat, kiralama ve takas sistemleri uygulanması uygun bulunmuştu.³³⁸ Garantörlük konusunda, ilk aşamada Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü gibi konular sebep gösterilerek Türkiye'nin garantörlüğü ortadan kaldırılmıştı. Fakat Belge'nin düzenlenmiş halinde buna sebep olan maddeler silinerek, Türkiye'ye tek taraflı ve fiili garantörlük hakkı sağlanmıştır.³³⁹ Kıbrıs Rum tarafının çözüm önerilerinden olan Ada güvenliğinin BM tarafından sağlanmasına karar verilirken, Türkiye ve Yunanistan askerlerinin sayıları gerekli oranda azaltılacak ve yaptıkları her türlü eğitim, birlik sevkiyatı ve benzeri eylemlerden BM güçlerini haberdar edeceklerdi. Parça devletlerin kendine ait polis teşkilatı olacak ve Ortak devletinde parça devletlerden eşit sayıda edindiği personelden oluşan bir Ortak Polis Teşkilatı olacaktır. Rumlara kuzeye yerleştirilmesi konusunda tarihi ve oransal olarak kısıtlamalar getirildiği görülmektedir. Bu kısıtlamalar, ilk 4 yıl taraflar göçmenler konusunu ileri tarihlere erteleyebilecek, 5-9'uncu yıllar arasında %8 ve 9-15'inci yıllar arasında ise %18'lik bir nüfus oranını, 15'inci yılın sonunda Kuzey'e toplam %28 oranına kadar Rum'un yerleşmesine izin verilecekti. Bütün bunların yanında Serbest dolaşım ve iş kurma

³³⁷ E. Efeğil, s. 27.

³³⁸ A. g. e. , s. 27-29.

³³⁹ A. g. e. , s. 31.

konularında parça devletlerde kısıtlama bulunmayacak, Türkiye’den göç eden Türklerin ise bir kısmının kalmasına izin verilecekti.³⁴⁰

Annan Belgesi’nin genel hatlarıyla sunduğu çözüm önerileri bunları içermektedir. Ve zaman içerisinde birçok değişiklik geçirmiş olsa da taraflar arasında kabul görmemiştir. 24 Nisan 2004’te Türk tarafı bu belgeyi kabul ederken, Rum tarafı ise son dakika kararı ile reddetmişti. Denktaş’a göre Annan Planı süslü kelimeler ile güzel gösterilmeye çalışsa da aslında Türkler için şu şartları içermektedir:

Tarafların eşit statüsü ve iki kesimlilik sulandırılmaktadır. Rum bölgesinde, yüzde 100 Rumlardan oluşan bir sözde kurucu devlet; Türk tarafında ise, kısa bir zaman süresi içerisinde, yüzde 33 oranında Rum’la karışık bir kurucu devlet oluşturmaktadır. Kurucu devlet deyimi de aldatıcıdır; çünkü bunlar, egemenlik hak ve yetkilerinden yoksun, Rum çoğunluğuna tabi bir merkezî hükümetin anayasasının öngördüğü şekilde hareket edebilecek vilayet idareleridir.³⁴¹

4.7. Referandum

Denktaş’ın bile hukukçu olarak okumakta zorlandığı, iyi bir İngilizce bilen ve hukukçu olanların dahi okuyup, Kıbrıs Türklerine nasıl bir ortamın sunulduğunu anlaması oldukça güç olan bu Plan, çoğunluğu ilk ve ortaokul mezunu olan Kıbrıs halkının onayına sunulacaktı.³⁴²

Referandum öncesinde Plan yanlısı olarak düzenlenen mitinglerden birçoğundan Kemal Akmaral’ın dikkat çektiği nokta, hiç bir şekilde Türk bayrağı ya da KKTC bayrağının açılmamış, bunun yerine AB ve hatta 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bayraklarının açılmış olmasıydı. Bu noktadan ulaşılabilecek sonuç, AB’nin yönettiği bu süreçte halkın özenle “Kıbrıslılık” kimliğine yöneltildiği, ancak bu kimlik değişiminin mutlak kazananının ise Rumlar olacağıdır.

Annan Planı’nın hangi amaçla hazırlandığı konusunda yapılan yorumlardan birisi de “*AB’nin Kıbrıs konusunda yaptığı eylemlerin uluslararası hukuka aykırılığı ve bu aykırılığın ortadan kaldırılması çabaları*” olarak kabul edilebilir. İlk olarak belirtilmesi gereken nokta; GKRY’nin AB’ye üyelik başvurusunun kabul edilmesi için devletlerin sınırlar ile ilgili sorunlarını çözmüş olması gerekmektedir. Bu

³⁴⁰ A. g. e. , s. 32.

³⁴¹ Denktaş’ın 15 Nisan 2004 Tarihindeki TBMM Konuşması, H. Yılmaz (ed.), s. 185.

³⁴² Kemal Akmaral, *Kıbrıs Türkü’nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan’a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004, s. 275.

nedenle bölünmüş bir Kıbrıs'ın AB'ye üye olması mümkün olmadığı için Rumlar, Kıbrıs'ın tamamı adına başvuruda bulunmuş, bunu ise 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan hakları ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak yapıldığını ileri sürmüştür. Sorun ise buradan sonra ortaya çıkmaktadır. 1960 Antlaşmalarının hala geçerli olduğunu ileri süren Rum yönetimi, Kıbrıs'ın tamamı adına başvuruda bulunuyorsa, Kıbrıs Türk tarafından onay almak zorundaydılar. Böyle bir onay olmadığına göre, başvuruyu yapan Rum yönetimi ve başvuruyu kabul eden AB hukuka aykırı hareket etmiştir.

Bu hukuksuz girişimlerin farkında olan Hollanda gibi bazı AB üyeleri, Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye üye olmasını öngördüğü için bu hukuksuzluğun ortadan kaldırılmasının tek yolunun Annan Belgesi olduğunu ve bu nedenle belgenin Türk tarafına kabul ettirilmesiyle hukuksuzluğun giderileceğini düşünmekteydiler.³⁴³

Bu belgenin Türk tarafında kabul edilmesi için çalışan taraflar, Annan Planı lehine yüklü paralar harcayarak referandumda “evet” sonucu almak için görevlendirilen diplomatlar ABD Kıbrıs Özel Temsilcisi Thomas Weston ve David Hannay ile BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto üçlüsü Kıbrıs'ta hayırcılara karşı bir diplomatik savaş başlamıştı. Bu savaş Denктаş için zorlayıcı bir mücadele halini almıştı. Maddi olanaklar karşılaştırıldığında Kıbrıs Türk hükümetinin bu güçler ile yarışması mümkün değildi. Denктаş'ın bahsettiği üzere, bu diplomatlar, eline 15-20 dolar verdiği Kıbrıs gençlerini meydanlara salıyor ve Denктаş aleyhinde sloganlar ile Denктаş'ın siyasi itibarını sarsmaya çalışıyorlardı. Denктаş için “ya imza, ya istifa” sloganları ile halkı bu yönde tasfiye etmeye devam etmekteydiler.³⁴⁴ Diğer taraftan ise Anavatan'dan gelen plan yanlısı tavır Kıbrıs'ta Denктаş ve Plan karşıtlarının elini kolunu bağlamaktaydı. Plana “evet” oyu çıkmasını isteyen yerli ve yabancı grupların AB'nin KKTC'yi tanıyacağı söylentisini yayması da, AB üyesi olduğunda zenginleşeceğini hayal eden bir kısım Kıbrıs Türkü, Annan Planı'na “evet” oyu kullanırken, KKTC'nin varlığını devam ettireceğini düşünüyorlardı.³⁴⁵

³⁴³ K. Akmaral, s. 257.

³⁴⁴ R. R. Denктаş, 2007, s. 9.

³⁴⁵ R. R. Denктаş, 2004, s. 16.

4.7.1. Referandum Sonrası

Kıbrıslı Türkler uzun yıllar boyunca kendilerine hizmet veren liderleri Denktaş'ın kabul etmediği Annan Planı'nı %65 çoğunluk ile kabul etmişlerdi. Rum tarafında ise Başkan Papadopoulos, halkına Plan karşıtı oy kullanmaları yönünde yönlendirme yaptığıında ise Rum tarafı %76 çoğunluk ile Plan'a "hayır" demiştir. Referandum bu yönde sonuçlandığında, plan artık Rumların masasından kaldırılmış ve gelecekte önlerinde duran Avrupa Birliği üyeliğine odaklanmışlardı.³⁴⁶ Papadopoulos'un "hayır" oyunu desteklemesi ilk olarak; çatışma yanlısı grupların yeniden hayat bulması ve bu grupların geleneksel baskı unsurlarını halkın üzerinde kullanması sayesinde olmuştur. İkinci olarak "hayır" koalisyonunun halkın güvensizlik ve belirsizlik duygularını canlandırması sebebiyle, AB üyeliğinin güvence altına alınmasıyla, müzakerelerde avantajın kazanıldığını düşünen bir grup Rum'un daha azına razı olmak istememesi gibi belli başlı Rum yönelimlerinin Papadopoulos'un tercihlerini etkilediği düşünülmektedir.³⁴⁷

Kıbrıs konusunda çalışmaları bulunan araştırmacı Michális S. Michael, Annan Planı'nın başarısız olmasının nedenini Genel Sekreter ve diğer aktörlerin Rum halkının bakış açısını eksik hesaplamasından kaynaklandığını yazmıştır. Ona göre, Annan Kıbrıs çözüm stratejilerini dört önemli tahmin hatasına dayandırarak düzenlemiştir. İlk olarak, arabulucular Rumların geçmişten beri federasyon çözümüne karşı takındıkları çelişkili yaklaşımı yok saymışlardır. Her ne kadar Rum tarafı 1970'lerde Federasyon çözümüne karşı olumlu bir tavır takınmış olsalar da, içten içe bir karşıtlık durumu hep söz konusuydu. İkincisi, özellikle siyasi elitlerden etkilenen arabulucular, daha önceden uzlaşılan diyalogları belirleyerek ve reddedilmesi muhtemel konuları belirleyerek rahat bir iletişim alanı yaratmışlardır. Üçüncü olarak ise tek toplumlu vatandaş grubunun Rumların tutum ve davranışını değiştireceği durumunu hafife almışlardı. Aynı şekilde Kıbrıs Türklerinin de bu yapıdan etkilenmesi ile yeniden çatışma ortamının doğmasına sebebiyet vereceklerini göz ardı etmişlerdi. Son olarak önceden belirlenmiş konuların, belirli bir zaman çizelgesine hapsedilmesiyle, müzakere sürecinde düşünme, tartışma ve sonuca

³⁴⁶ Zenon Stavrinides, "A Long Journey to Peace: The Dispute in the Republic of Cyprus", Harvard International Review (Harvard Uluslararası Dergisi), Cilt: 27, Sayı: 2, 2005, s. 83-84.

³⁴⁷ M. S. Michael, s. 597.

ulaşma gibi aktivitelere yer kalmamıştır.³⁴⁸

Başarısızlığa uğramış olan Referandum, batılı diplomatlar arasında da soruna sebep olmuştu. Bazı Rum politikacılara göre uzun yıllar boyunca kurulan yılların dostluğu buharlaşıyor gibi görünmekteydi. Mayıs 2004'te Annan, Rumların görüşmelerin devam etmesi konusunda isteksiz tavırlarından dolayı hayal kırıklığına uğradığını dile getirmekteydi. Buna rağmen, her iki tarafında olumlu karşılaması durumunda planın revize edilmiş halini yeniden müzakere masasına getireceğini de belirterek açık bir kapı bırakmaktaydı.³⁴⁹ Ancak birçok batılı diplomatın Güney Kıbrıs'ın bu hamlesinden dolayı kızgın ve şaşırılmış olarak görünüyormuş olması, birçok tarafça ağır eleştirilere maruz kalmasının yanında, ödüllendirilen taraf yine Rumlar olmuştur. Denktaş'ın çekilmesiyle, artık Türk tarafına her istediklerini yaptırabilecekleri düşüncesiyle, AB yetkilileri, Rumların gönlünü hoş tutmaya çalışmış, Türklerin ise uysallıkları için güzel sözler ile övgüler dizerken, bunun daha ötesine gitmemişlerdi.³⁵⁰

Referandumdan önce, AB eğer Türk tarafından “evet” oyu çıkarsa KKTC'ye uygulanmakta olan ekonomik ambargoların kaldırılacağı ve Kıbrıs Türklerinin durumlarının iyileştirilmesi konusunda yardımların yapılacağı sözleri verilmişti. Referandum sonucunda Türkler %65 bir çoğunluk ile plana “evet” demiş, ancak AB verdiği sözleri yerine getirmemiş, GKRY'yi tek başına AB'ye üye olarak almış, Türklere ise uygulanan ambargolar sürdürülmeye devam etmiştir.³⁵¹ Annan Planı'nı kabul eden Türk tarafını kelimeler ile göklere çıkaran taraflar, Denktaş'ın Annan'ın öngördüğü değişikliklerin ne zaman yapılacağı sorusuna “*Canım, karşı tarafın kabul etmediğini bildiğiniz bir belgede ısrarın yararı nedir? Uyuşmazlık yapmayın*”³⁵² cevabı ile Türklere verilen vaatlerin yerine getirilmeyeceği ortaya çıkmıştı. Türklerin verdiği “evet” oyuna, ABD ve BM, Türklerin yıllardır süren ayrı devlet, ayrı egemenlik beklentilerinden vazgeçtiği yorumu yapmıştı. Daha kötüsü, Rumların AB'ye koşulsuz olarak üyeliğe kabul edilmesi, karşı tarafta uzlaşma ihtiyacı bırakmamış, bu da tek taraflı olarak Türkleri çıkmazın içerisine sokmuştur.

³⁴⁸ M.S. Michael, s. 597-598.

³⁴⁹ Zenon Stavrinides, s. 83-84.

³⁵⁰ R. R. Denktaş, 2007, s. 10.

³⁵¹ F. Avcı v. d. , s. 216.

³⁵² R. R. Denktaş, 2004, s. 17.

Zira, Glafkos Klerides:

Rumlar görüşmelere taktik icabı katılmaktadır. Amaçları Türklerle anlaşır gibi görünerek Kıbrıs sorununu çözümsüz bırakıp, görüşmeleri mümkün olan en uzun süreye yaymak ve bu süreçte Türkiye ile Kıbrıs Türklerini uzlaşmaz göstererek zaman kazanmak; bu zaman içinde Türkiye ile Kıbrıs Türklerinin zayıf düşecekleri en uygun anı bekleyip, ortaya çıkacak ilk fırsatta Ada'da Enosis'i gerçekleştirmektir.³⁵³

Bu sözleri söylerken Rumların sahip olduğu psikolojik durumu gözler önüne sermiştir. Bu bakış açısından AB'nin Türklere karşı takındığı tavır sebep olmuştur. AB referandum sonrasında Türk tarafına şu mesajı vermeye başlamıştır; GKRY artık AB üyesi olmuştur. Bu nedenle onları memnun ederek, ambargoların kalkmasına ve verdiğimiz sözleri yerine getirmemize yardımcı olunuz. Maraş bölgesini Rumlara veriniz, askerleri çekmeye başlayınız ve hava ve deniz limanları gümrüklerini AB'ye devrediniz...³⁵⁴

Annan'ın sunduğu çözüm önerisinde bulunan son harita ile Türklerin %28,6 oranında, Rumların ise %71,4 oranında toprağa sahip olacağı öngörülüyordu. Buna göre yaklaşık olarak 52 yerleşim yerinin GKRY'e verilmesi gerekecek ve bu nedenle 52.504 kadar Kıbrıslı Türk göç etmek zorunda kalacaktır.³⁵⁵ Ancak nereye göç etmeleri konusu ise tam anlamıyla bir muallaktı. Nitekim Türkler güneye inerek Rumlarla bir arada yaşayacak güveni karşı tarafta görmemişti. 15 Temmuz 1999'da Denктаş TBMM'de yaptığı konuşmada Rumların Annan Planı ile elde ettiklerini şu sözlerle anlatmıştı:

Rumların yaptığı siyaset Akritas Planının, silahsız bir şekilde, Avrupa yoluyla yürütülmesidir. Rum göçmenlerin yerlerine dönüşünü insan hakları olarak tanımlayan Rum-Yunan ikilisi, bunun, Türk göçmenleri denize dökmek veya göç ettirmek anlamına geldiğinin idraki içindedir; çünkü Türklerin güneye, zulüm çemberine dönmeyeceklerini çok iyi bilmektedirler.³⁵⁶

Diğer taraftan Referandum sonrasında Türkler yeni bir zafer kazanmış gibi bayram havası içerisindeydi. Annan Planı'na "evet" oyu Türkler için bir dönüm noktası olmuştu, artık her şey çok farklı olacaktı. Aylarca planın nasıl bir önem taşıdığını ve artık son nokta olduğunu, Türklerin bu fırsatı kaçırmaması gerektiğini "*Kim ne derse desin, BM Genel Sekreteri Annan tarafından masaya konulan Kıbrıs planı Türklerin zaferidir. Kıbrıslı Türkler ve Ankara hiç kompleks duymadan,*

³⁵³ A. g. e. , s. 217.

³⁵⁴ F. Veziroğlu, s. 47.

³⁵⁵ F. Avcı v. d. , s. 216.

³⁵⁶ Denктаş'ın 15 Temmuz 1999 Tarihindeki TBMM Konuşması, H. Yılmaz (ed.), s. 127.

kimseden saklamadan memnuniyetlerini göstermelilerdir” ³⁵⁷ diye yazan Mehmet Ali Birand yaşanan zafer duygusunun çok uzun sürmeyeceğini, verilen sözlerin yerine getirilmediğini gördüğünde anlayacaktır.

4.8. Uzlaşmazlığın Doğduğu Nokta

Denktaş’ı uzlaşmazlık ile suçlayan taraflar, hatta bir çok Türk de dahil, sürekli “Önce Denktaş uzlaşmalı...” cümlelerini kurarken, neden Denktaş’ın bu tavırda olduğunu sorgulamamış; onu inatçı, barışı istemeyen, statükocu, koltuk sevdalısı olarak tanımlamakla yetinmiştir. Bütün Kıbrıs sorunu dönüp dolaşıp Denktaş’ta düğümleniyordu onlara göre. Denktaş ise bu suçlamalara hiç yorulmadan, cevap vermişti. Yine 1999 yılında ki meclis konuşmasında Klerides ile yaptığı görüşmeyi anlatmıştı. Bu görüşme Klerides’e sorular yönelterek ve cevaplar olarak devam etmişti. Denktaş:

Masa başında yeni bir ortaklık cumhuriyeti kurmak teşebbüsündeyiz; dolayısıyla düşmanlığa, ekonomik ambargolara, spor ambargolarına, her yerde önümüzü kesmeye, bizi jenositten kurtarmış olan Anavatanımızı işgalci olarak takdim etmeye, Yunanistan’a üsler vermeye, Yunanistan’dan paralı asker getirmeye, silaha günde 1 milyon dolar harcamaya ve tek yanlı olarak Avrupa Birliği’ne müracaata ne dersin; bunlar, yapmakta olduğumuz görüşmelerle nasıl bağdaşır.³⁵⁸

Denktaş’ın bu sorusuna cevap AB’nin Rumlara verdiği açık çekin bir sonucu idi. Klerides şöyle konuşmaktaydı: “*Unutma, biz, toplumlararası görüşmelerdeyiz. İşaret ettiğin icraatlar hükümet icraatlarıdır. Toplumlararası görüşmeler devam ediyor diye hükümet icraatı durmaz, bunlar devam eder.*” ³⁵⁹ Belli ki Klerides ve Rum tarafı Kıbrıs Türklerinin gelişimini engellemeyi ve sadece Kıbrıs’ta Rum milleti varmış gibi bir siyaset uygulamayı “meşru hükümet” ünvanının bir parçası olarak görüyorlardı. Klerides’e cevaben Denktaş, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin bu durumda Türklerinde hükümeti olduğunu ve yaptıkları her icraatın Türklerinde yararına olması gerektiğini hatırlattığında, Klerides “*Ben, sizin hükümetiniz olmadığını biliyorum. Ancak bütün dünya bana Kıbrıs hükümeti olduğumu söylüyor. Benim dünyaya ‘hayır, ben, Kıbrıs hükümeti değilim’ dememi mi bekliyorsun!*”³⁶⁰ cevabı ile GKRY’in Türkleri temsil etmediğini, ancak dünyada

³⁵⁷ Mehmet Ali Birand, “Kıbrısta Türkler kazanmıştır...”, Hürriyet Gazetesi Arşivi, 16 Kasım 2002.

³⁵⁸ Denktaş’ın 15 Temmuz 1999 Tarihindeki TBMM Konuşması, H. Yılmaz (ed.), s. 126.

³⁵⁹ A. g. e. , s. 126.

³⁶⁰ A. g. e. , s. 126.

böyle kabul görmesinin Rum çıkarları ile uyuşması sebebiyle, bütün Kıbrıs'ı temsil ediyor gibi göründükleri sonucu çıkmaktadır.

İşte Rum Devletinin yürütmekte olduğu bu siyaset Türk yöneticilerin elini kolunu bağlamış, daima uzlaşılması zor olan tarafı Türkler olarak göstermiştir. Muhakkak ki Rumlar bu siyaseti özenle seçmiş ve başarı ile uygulamıştır. Ve AB, BM ve ABD üçlüsünün uyguladığı baskılara ilaveten medyanın oluşturduğu algı ile Kıbrıs halkı da, Rumlar ile birlik istemeye başlamış, statükocu yaklaşımlardan sonuç gelmediği, artık yeniliğe gidilmesi gerektiği gibi birçok söylem ile Denктаşçılık'a karşı bir akım geliştirmişlerdi.

Denктаş'ın "çözüksüzlük çözümdür" siyasetini uyguladığını ve bu siyaset yüzünden fırsatların kaçırıldığını ileri süren taraflar artık, son fırsat olan Annan Planı'nın kaçırılmaması gerektiğini söylemekteydiler. Bu görüşün önemli takipçilerinden olan Mehmet Ali Birand "*Türk tarafı, geleneksel 'haklı dava-yavru vatan Kıbrıs' yaklaşımından hareket edip, Annan paketine, Çanakkale'yi istila eden İngiliz orduları muamelesi yaptığı takdirde, hem Türkiye, hem de KKTC kaybedecektir. Kıbrıs treni, bir daha geri gelmeyecek şekilde kaçırılacaktır.*"³⁶¹ sözleriyle yenilikçi grupların düşüncelerini yansıtmıştır.

2005 yılı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde EOKA yılı olarak ilan edilmişti. Bu aslında Rumların Kıbrıs Meselesi hakkındaki görüşlerinin aynasıdır. Geçmişin unutulması politikası sadece Türk tarafının AB'ye iyi niyet gösterimidir. Türkler devamlı olarak görüşmeye, birleşmeye açık olduğunu göstermiş ve Denктаş'tan sonra birçok başkan "uzlaşmaz adam" olarak ilan edilmemek için her şeye olur dediği için, şu anda Türkler nasıl olsa kabul eder, önemli olan "Rumların gönlünü hoş tutalım" düşüncesinde devam etmektedirler.

Ancak verilen onca taviz, yeni tavizlerin yolunu açmış görünmektedir. Hiç bir çekince duymadan 2005 yılını EOKA yılı ilan etmek demek, 1963-1974 yılları arasında EOKA örgütünün yaptığı eylemlerin onurlandırılması, yeni eylemlere karşı halkı özendirici nitelik taşımaktadır. Bu pervasızlığın sebebini tahmin etmek çokta zor değildir. AB'ne katılan olan Rum tarafı 42 yıldır Kıbrıs'ın meşru hükümeti sayılmaktadır. Ve Papadopoulos "*Annan Planı'nın felsefesi yanlıştır*" derken, ya da Rum tarafı plana "hayır" derken mesele aslında onlara verilmiş olan geniş haklar

³⁶¹ Mehmet Ali Birand, Hürriyet Gazetesi Arşivi, "Türkiye Kıbrıs Fırsatını kaçırmamalı!", 13 Kasım 2002.

değildi, onlara göre sorun, nüfusun %20'sinden daha azını oluşturan ve Kıbrıs'ta "azınlık" olarak bulunan, Türk toplumuna bu kadar geniş haklar verilmesiydi.³⁶² Bu düşünceler doğrultusunda, Kıbrıs'ta yeni ve tehlikeli bir değişim başlıyordu. Kıbrıslı Rumlar AB üyesi olarak müzakerelerde daha güçlü bir pozisyon elde edeceğine inandığı için, BM planını reddetmişti. Planın reddedilmesi Ada'ya yeni bir toplumlararası güvensizlik getirmiş ve Rumların arasındaki milliyetçiliği artırmıştı.

Papadopoulos'un başkanlık ettiği hükümet, Kıbrıs Türklerini siyasi aktör olarak görmeyi reddediyordu. Bu aslında referandum döneminde GKRY'nin müzakere masasına Türk tarafını davet etmek istememesinden de açıkça belliydi. Türk tarafında "uzlaşmaz" olarak iddia edilen Denktaş görevden ayrılmış, Denktaş'a göre daha uzlaşmacı olarak kabul edilen Talat göreve gelmişti. Rebecca Bryant, Papadopoulos'un asıl çözüm istemeyen taraf olduğunu, elinde AB üyeliği gibi güçlü bir fırsat varken, bunu "*Türkiye'ye baskı uygulayarak Kıbrıs konusunda Rum çıkarları doğrultusunda sonuca ulaşmak varken, Kıbrıs Türk lideri ile görüşmeyi reddediyordu*" diyerek elindeki çözüm kartını kullanmamasıyla açıklamıştır. Görüşmelerin yeniden başlamasını sağlamak yerine, hükümet 1974 yılında mülkiyetlerini bırakarak güneye gitmiş olan Rumları bireysel olarak Kıbrıs ya da Avrupa mahkemelerine başvurmaları konusunda cesaret vermektedir.³⁶³ Papadopoulos'un başlattığı bu yeni strateji, müzakere masalarında çözülmesi mümkün olmayan, yeni bir karmaşa dönemine sebep olacağı ve bu karmaşanın ise siyasi nitelikten ziyade hukuki bir niteliğe sahip olması ve bunun da uluslararası mahkemelere taşınması, yumuşamış olan Kıbrıs çözümsüzlüğünü daha da kördüğüm haline getirecektir.

4.9. Denktaş'ın Siyasetten Çekilmesi

Başarısızlığa uğrayan referandumun ardından Kıbrıs Türk tarafında yeni bir döneme girilmekteydi. 15 aydır Başbakanlık görevini yürütmekte olan Mehmet Ali Talat, 17 Şubat 2005'te Rauf Denktaş'ın yerine Cumhurbaşkanı seçilmişti.

³⁶² R. R. Denktaş, 2007, s. 49.

³⁶³ Rebecca Bryant, "*A Dangerous Trend in Cyprus*", Middle East Research & Information Project, Sayı: 235, Yaz, 2005, s. 30-31.

Özellikle, halkının belli bir kesimi de olsa, kararlarının onaylanmaması Denктаş'ın en çok yıprandığı nokta olmuştur. Avrupalılaşıma düşüncesini daha çekici bulan çoğunluğu gençlerden oluşan Kıbrıs Türklerinin %65'i değişiklik için yollara düşmüşlerdi. Bu değişim dalgası ise egemenlik ve devlette ısrar edenlerin “*dinozorlar, statükocular, barış istemeyenler*” diye nitelendirilmesi ile başlamıştı. Bu algıyı yaratanlar ve onlara önyak olanlar ile bu algıya maruz kalanlar arasında genel bir kanaat oluşmuştu. Bu kişilere göre “*Denктаş barışa engeldir. Rum uzlaşmaya, barışa hazırdır, Statükocu Denктаş giderse ada barışa kavuşacak,(...) Türkiye'nin AB yolu ardına kadar açılacak, (...) herkes aş ve iş bulacak, Kıbrıs bütünleşecektir!*”³⁶⁴

Türkler arasında plana “evet” diyenler çoğunlukla Türkiye'den Kıbrıs'a giderek vatandaşlık kazanmış olanlardı. Bunların Denктаş'a olan bağlılıkları ve sevgileri oldukça büyüktü. Fakat Denктаş “evet” oyu veren bir köy muhtarı ile sohbetinde neden planı kabul ettikleri sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Ne yapalım! Türkiye'miz evet dememizi isteyince, akan sular durdu. Siz de bize hep 'Türkiye ne isterse o olur' demiyor muydunuz?*”³⁶⁵ Bu yanıt oldukça yerindeydi ve Denктаş için akan suların durduğunu nokta da burasıydı.

Dr. Küçük zamanında başlayan ve Denктаş ile devam eden bir politika olan, “*Son sözün Türkiye'ye bırakılması*” Denктаş için en mühim politika idi. New York'ta BM Genel Sekreteri Kofi Annan ile yaptığı görüşmede, Türkiye'nin desteğini arkasında bulamayan Denктаş, Kıbrıs'a döndüğünde Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmama kararı almıştı. Bunun nedeni yenilik, değişiklik isteyen halkına bu fırsatı tanıyarak, “Batının ve Rumların amacının barışı sağlamak olduğu ancak Denктаş'ın buna engel olduğu” görüşünün ne büyük bir hata olduğunu görmelerini sağlamaktı. Rumların plana “evet” demeyeceğini, Türk tarafına “evet” dedirterek yıllardır süren egemenlik, eşit taraflılık gibi Kıbrıs Türklerinin vazgeçilmez unsurlarını bertaraf ederek, artık “*Türklerin egemenlikten ve ayrı devlet olma istediğinden vazgeçtiğini*” kanıtlayarak, Türkü Rum'un tebaası haline getirmektir.

³⁶⁴ R. R. Denктаş, 2007, s. 10.

³⁶⁵ A. g. e. , s. 38.

KKTC’de seçimlerden sonra Mehmet Ali Talat %55 oyla Cumhurbaşkanı seçilmişti. Yıllarca Denктаş’ı Türkiye ile olan ilişkileriyle eleştiren Talat, eğer Türkiye Kıbrıs’ın iç sorunlarına müdahale etmezse, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşacağı görüşündeydi. Buna rağmen Türkiye’nin desteği ile seçilmesinde, Türkiye’nin AB yolunda karşısına çıkan bir Kıbrıs sorunu istememesi ve derhal çözüm istemesi nedeniyle, Kıbrıs’ta da acil bir çözüm arayışında olan partiyi ve kişiyi desteklemesi beklendik bir hareketti.³⁶⁶ Buna rağmen, Denктаş Türk hükümeti ile çatışarak bu yolda ilerleyemeyeceği için yerini “yenilere” bırakarak, doğru bildiği yolda ilerlemeye ve Türk halkını bu yolda aydınlatmaya siyaset dışından devam etmeyi seçmiştir.

Kıbrıs adası üzerinde onca projeler yapılırken, Denктаş’ın emekli olarak, Kıbrıs davasından elini ayağını çekmesi beklenemezdi. “Kurtlar Vadisi” adlı oldukça ünlü Türk dizisinde birkaç bölüm Kıbrıs Davası’nı anlatmış olan Denктаş *“Herkes ada üzerinde projeler yaparken siz ‘ben emekli oldum’ mu diyorsunuz?”* sorusuna şu şekilde yanıt vermişti:

21 yaşında bir devlet bırakıyorum. Bağımsızlık şerefimizdir, namusumuzdur, barışın temelidir. TMT’den emekli olmak var mı Sayın Doğu Bey? Bizim elimizde herhalde halkın arasına girdiğimizde armut toplayacak değildir. Mücadeleye devam edeceğiz bağımsızlığı savunacağız... Bağımsızlığımızı savunmazsak azınlık oluruz, azınlık olursak Kıbrıs elden gider. Damarlarında bir damla kan oldukça Türk bağımsızlık davasından, hürriyetinden ve egemenliğinden vazgeçer mi? Vazgeçmez! Biz de vazgeçmiyoruz, vazgeçmeyeceğiz. Herkes bundan emin olsun!³⁶⁷

Denктаş, zorlu bir mücadele sonucunda 1974 yılında Ada’ya ayak basan Türk ordusunun, toparlanıp anavatana dönmesini doğru bulmuyordu. Kazanılmış bir hak vardı ve bu hak ancak kazanıldığı şekilde geri kaybedilebilirdi. Kıbrıs topraklarında şehitlerin, gazilerin hakkı vardı... Bu şehitlerin kemiklerini toparlayıp bir torbaya koyarak şanlı bir şekilde girdikleri bu yavru vatandan başları önlerinde dönmeleri kabul edilemezdi.

Bunun yanı sıra zamanla Denктаş’ın haklılığı bir bir ortaya çıkıyor ve Talat ve diğer Denктаş muhalifleri zamanla aynen Denктаş’a yapılan suçlamalara maruz kaldıkça “iyilik meleği” Rumların taktiklerini anlamaya başlamışlardı. Talat’ın

³⁶⁶ A. g. e. , s. 11-12.

³⁶⁷ “Kurtlar Vadisi Dizisi Bölümlerinden Kesitler”, <https://www.youtube.com/watch?v=VOLLYsZ200g>, 16 Ocak 2012, [Erişim: 19 Aralık 2017].

Cumhurbaşkanı seçilmesinden sadece birkaç gün sonra Rum gazetesi Alitheia, gazeteci Makarios Dhroushiotis kitabında belgelediği üzere, Papadopoulos'un Yunan ordusuna 1964 yılında sunduğu gizli planı yayınladığında büyük bir kargaşa yarattı. Bu planla Papadopoulos yaklaşan Türk müdahalesine karşı 75 dakikada Kıbrıslı Türk sivillerin tamamen imha edilmesini öneriyordu. Bu plan, Yunan ordusunun üstleri tarafından kabul edilmemiş ve bu sayede büyük bir katliam önlenmiştir. Planın açığa çıkması Türkleri, Papadopoulos'un şuanda yürüttüğü yeni stratejinin eskisinin yavaşlatılmış halimi yoksa daha etkili bir versiyonu mu olup olmadığı konusunda düşünmeye sevk etmiştir.³⁶⁸ Özellikle Annan Planı konusunda olumlu görüşlere sahip olan Klerides'in yerine referandum öncesinde seçilen Tassos Papadopoulos'un gelmesi ile Rum tarafının gerçek görüşü açığa çıkmaya başlamıştır.

4.10. Denктаş'ın Hayalindeki Çözüm

1950'lerde siyasete başlayan Denктаş, hem emperyalizmin ezdiği halklardan olması, hem Dünya savaşı görmüş, arkasından gelen soğuk savaş ortamında yetişmiş bir hukukçu, yazar ve devlet adamı idi. Bu sebeple kendisini çok yönlü geliştirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminin sert ortamında, Türkiye'nin çıkarlarına ters düşecek şekilde hareket edemezdi. NATO üyesi olan Türkiye'nin çıkarları ile uyumlu şekilde, ancak Kıbrıs Türklerinin çıkarlarına zarar vermeyecek şekilde hareket etmeliydi. Bu sayede dengeli bir politika yürütmek durumunda kalan Denктаş, her ne kadar diğer devletler tarafından tanınmayan bir devletin lideri olsa da, birçok dünya devleti tarafından tanınıyor ve saygı görüyordu. Özellikle etkili İngilizcesi ve pozitif tavırları ile müzakerelerdeki negatif ortamı yumuşatmayı başarıyordu. Denктаş, kimi zaman nasıl bir çözüm istediğini hukukçu kişiliğine ile hukuksal zeminlere dayandırarak anlatmış, kimi zaman ise emperyalizmin ezdiği toplumda yetişmiş bir birey olarak milliyetçiliğin baskınlığı ile duygusal, kimilerine göre ise realist bir tavır ile beklentilerini anlatmıştır. Ancak kendisi de söylediği gibi, eskiyi unutan genç nesil gibi boş yere hayallere kapılmamıştı. Denктаş *“Rum'u yakından bilen, Megalo idea'yı okumuş olan, Akritas Planı'nı hazırlayıp uygulayanları, tanıyan bizim çağımız hayalci değildi, gerçekçiydi. (...)*³⁶⁹ sözleriyle,

³⁶⁸ R. Bryant, s. 31.

³⁶⁹ R. R. Denктаş, 1994, s. 15.

Rumları barış meleği olarak gören genç diplomatları, geçmişi ve Rum'u bilmedikleri için bu şekilde rahat olduklarını düşünmüştü.

Denktaş daima bir devleti oluşturan kişilerin her şartta eşit olmasından yana olmuştur. Bu nedenle eşitliğin sağlanamadığı çoğunluğun azınlığa hükmettiği bir devlet biçimine dönüştürülmeye çalışılan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sürdürülemezliğini anlatmaya çalışmış, eğer iki halk bir kez daha bir devletin çatısı altında bir araya gelecekse de iki kesimli, iki toplumlu bir sistemi tercih ettiğini bildirmiştir. Üç özgürlük adı verilen diğer kesimde seyahat etme, ticaret yapma ve yerleşme gibi hakların uzlaşma sağlandıktan sonra zamanla yerine getirilmesinden yana idi ve bu konulara ise parça devletin karar vermesinden yana bir tavır sergilemekteydi. Bu görüşlerini 1993 yılında TBMM'de yaptığı konuşmasında *“Bizim istediğimiz federasyon, iki kesimli bir federasyon olacaktı. Niye? Çünkü iki toplum bir arada yaşayamıyordu, iki kesimlilik, dolayısıyla, kesin coğrafi bir güvence verecekti bize. Anlaşma, Makarios'la bu idi.(...)”*³⁷⁰ diye anlatmıştı. Makarios'tan sonra iki kesimlilik olarak bahsi geçen düzenin, zamanla değişime uğramasıyla, Rumların ve Türklerin eski topraklarına dönmesi ve mal-mülk sorunlarının ortaya çıkmasına mahal verecek bir düzen halini almıştı. Denktaş ise bunun önüne geçilmesi amacı ile toprak değişimini öne sürerek, *“Bizim güneyde bıraktığımız topraklarla değiş tokuş yapalım, verilecek tazminat varsa bunların tazminatı verilsin ve böylelikle iki taraf rahat etsin”*³⁷¹ şeklinde açıkladığı düzenleme ile iki halk arasında yeni çıkacak sorunların önlenmesi sağlanacaktı. Kıbrıs meselesinin çözümünü ne şekilde adlandırıldığına bakmaksızın iki kesimlilik esasına dayandırılmasının vazgeçilmez bir unsur olduğunu belirterek, toprak sıfırlaması yapılmadan, mal-mülk meselelerini göçmenlerin eski mülklerine yeniden yerleştirilmesi gibi bir çözümün meseleyi bambaşka bir boyuta getireceğinin altını çizmişti.³⁷² Ancak GKRY, Kıbrıs'ın tamamında söz sahibi olmak istemekte olduğunu, Türk tarafının sunduğu bütün çözüm önerilerinde pürüzler çıkararak belli etmekteydi.

Türk tarafının egemenliğinin kabul edilmesi ve iki kesimli, iki toplumlu yapısının ardından Türkiye'den gelen belli bir düzeyde (karşılıklı görüşülüp

³⁷⁰ Denktaş'ın 10 Haziran 1993 Tarihindeki TBMM Konuşması, H.Yılmaz (ed.), s. 77.

³⁷¹ A. g. e. , s. 77.

³⁷² R. R. Denktaş, 1996b, s. 13.

azaltılabilir) askeri birliğin varlığı ile herhangi bir kargaşa ortamında Türkiye'nin müdahale hakkının korunması Denктаş'ın uzlaşması için ön şartları idi. Ancak bunlardan daha önemlisi ise yeniden yıkılamayacak güçlü bloklar üzerine kurulmuş bir devlet yapısı idi. Denктаş Kıbrıs Türk ve Rum halkı için uygun gördüğü sistemi şu şekilde anlatmıştı;

Türk askeri, ikide bir gelip, bizi kurtarmamalıdır, buna ihtiyaç olmamalıdır. Biz, sağlam, kalıcı bir anlaşma istiyoruz; 1960 Anlaşması gibi, sadece kâğıt üzerinde bir anlaşma değil. Yırtılıp atılacak ve "Ben beğenmedim, artık, hükümet benim, siz azınlıksınız" denilebilecek bir anlaşma istemedik, istemiyoruz...³⁷³

Türk Yönetimi'nin en başından beri sürdürmekte olduğu politikayı Atatürk tarafından açıklanmış olan milliyetçilik anlayışına dayandığından bahseden Denктаş, bu çeşit milliyetçiliğin iç çatışmaya ya da uluslararası çatışmaya neden olacak karaktere sahip olmadığını söylemektedir. Bu nedenle Denктаş da "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" politikasının gereği olarak "başkaları tarafından tehdit ve saldırıya maruz kalınmadığı sürece savaşın bir suç olduğu" görüşündeydi.³⁷⁴

Kıbrıslı Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortak kurucuları olarak temel haklara sahip miydi ya da Kıbrıslı Rumlar bu Ortaklık Cumhuriyeti'ni Enosis'i başarmak uğruna çoğunlukla hukuk dışı yollar ile yok etmeye çalışmış mıydı, bu soruların cevabı Denктаş'a göre sorunun temeline inilmesi açısından oldukça önemliydi. Gerçek şu ki, Rumların ve Yunanların amaçları doğrultusunda takındıkları saldırgan tavırlara karşı, Kıbrıslı Türkler kendilerini savunma hakkını kullandığı için suçlu olarak görülemezdi.³⁷⁵ Denктаş bu hakkı Kıbrıs'ta Rumların azınlığı olarak değil, aksine 1960 Cumhuriyeti'nin ortak ve eşit kurucuları olarak elde ettiklerinin altını özenle çizmekteydi. Ve toplumlararası görüşmeler boyunca arkasında durduğu temel yaklaşım da bu olmuştu.

4.10.1. Müzakerelerde Denктаş

Denктаş'a göre bir müzakerede savunacağı davaya olan inanç ve davanın geçmişini iyi bilmek olmazsa olmazlardandır. Bununla birlikte müzakereye katılacak olan diplomat belli başlı yetkileri üstlenmiş, görüşme yapacağı konular önceden

³⁷³ Denктаş'ın 6 Mart 2003 Tarihindeki TBMM Konuşması, H. Yılmaz (ed.),s. 167.

³⁷⁴ R. R. Denктаş, 2009, s. 61.

³⁷⁵ A. g. e. , s. 61.

belirlenmiş, sorumluluk sahibi olduğu alanlar kesin şekilde tanımlanmış bir müzakerecidir.³⁷⁶ Bir müzakereci olan Denктаş, hiç bir konuşmasını “kahve ağzı” ile yapmayı mutlaka hukuki bir zemine dayandırması, güçlü hafızası, hazır cevaplılığı ve inatçılığı sayesinde Kıbrıs Türk halkını müzakere masalarında etkili bir biçimde savunmayı başarmıştır.

Yıllarca Rum ve Yunanların Kıbrıs üzerinde güttükleri politikalara boyun eğmediği için ve sırf Rumlar razı olmadığı için daha yumuşak taraf olan Türkleri razı etme yolunu seçen güçlere karşı “hayır” cevabını verebilen nadir politikacılardan olmasından dolayı adı “Mr. No” olarak anılmaya başlamıştı. Denктаş bazı dönemlerde Türk yetkililer tarafından bile uzlaşmazlığı ile eleştirilmiş, hatta “*Denктаş Kıbrıs Türk toplumunun menfaatlerini düşünür, Türkiye’yi badirelere sürükler, barış istemez...*”³⁷⁷ diyecek kadar güvensiz bir hal aldığı zamanlarda olmuştur.

Diplomat kesin doğruyu söylemekle yükümlü değildir diyen Denктаş’a göre, köre “kördür!” demek yerine, temsil ettiği devletin çıkarları doğrultusunda “şaşıdır!” ya da “ahu gözlüdür!” denilmesinin diplomaside olağan bir durum olduğundan bahsetmiştir. Müzakereci daima kapısını başka müzakerelere açık tutmalı ve mümkün olduğu derecede şahsi görüşlerinden uzak olmalıdır. Çünkü diplomaside “elçiye zeval olmaz” yaklaşımı mevcuttur. Bu nedenle diplomat kendisini savunmak durumunda kalacak bir açıklama yapmamalıdır.³⁷⁸ Kuzey Kıbrıs’ın baş müzakerecisi olarak Denктаş müzakerelerin pozitif bir havada geçmesine özen gösterir ve havanın soğumaya başladığını hissettiğinde ya bir espri yapar ya da her daim yanında bulundurduğu fotoğraf makinesi ile fotoğraflar çekerek “*Senin şu vaziyette fotoğrafını çekeceğim ve tarihe mal edeceğim*” diyerek müzakerede bulunan diplomatları güldürmeyi başarırdı.³⁷⁹ Bu onun uyguladığı stratejilerden sadece biriydi. Bir ülke yönetmek salt politika ve hukuk bilgisiyle olmayacağı açıktır. Her meziyetten bir parça bulundurmamak ve yeri geldiğinde kullanmak, iyi bir lider olmak için olmazsa olmazlardandır.

³⁷⁶ R. R. Denктаş, 2004, s. 20.

³⁷⁷ N. Batur, s. 393.

³⁷⁸ R. R. Denктаş, 1994, s. 40.

³⁷⁹ N. Batur, s. 396.

4.10.2. Türkiye ile İlişkileri

Lozan Antlaşması ile Türkiye Ada üzerindeki haklarını İngiltere'ye devretmişti. O günden sonra Kıbrıs Türkleri bir bir işlerini kaybetmiş, eğitim seviyesi düşmüş, Kıbrıs Türklerinin tek geçim kaynağı tarımcılık olmuştu. Tarımcılık ise çoğunlukla doğal koşullardan etkilendiği için, kimi zaman yaşanan kuraklık gibi sebeplerle yeni nesil tarımcılığı da bırakmış, zamanla işsizlik ve yoksulluk Kıbrıs Türklerini yok olma noktasına getirmişti.

20'nci yüzyılın başlarında, Türkler daha çok boş vermişlik içine girmiş, "Bizden bir şey olmaz!" sözünü söyleyen kendini kahvehanelerde bulmaktaydı. Çaresizlik duygusuna kapılan halk zaten yoksul iken daha da dibe vurmuştu. Artık Rumların sahibi olduğu iş yerlerinde işçi olarak çalışıyor ve onlara karşı ikinci sınıf durumuna düşüyorlardı.³⁸⁰ Bu durumun en önemli sebepleri millet olma bilincinin Kıbrıs Türkleri arasında yaygınlaşamaması ve eğitim seviyesinin çok düşük olmasıydı. Eğitim hayatını az çok tamamlamış, belli bir düzeye kadar kendini yetiştirmiş olanlar ise Türkiye'de kendine iş bulup hayatını orada devam ettirmekteydi.

Kıbrıs Türklerinin içerisine düştüğü bu durum ilk olarak Dr. Fazıl Küçük ve Denктаş'ın çevresinin Kıbrıs Türklerinin milli uyanışını sağlamak amacıyla yaptığı "Türk'ten Türk'e" gibi projelerle aşılmaya çalışılmış olsa da, asıl olarak uyanış Türkiye'nin Kıbrıs Meselesini üstlendiği 1950'li yıllara denk gelmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin destekleyici rolü üstlenmesinin ardından 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiş, Kıbrıs'ta Türkler ve Rumların eşit statülü vatandaşlar olduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte 1960 Antlaşmalarında Türkiye garantör devlet olarak tanınmış ve Kıbrıs Türklerinin hayatını tehlikeye sokacak bir durumda müdahale hakkına sahip olmuştur.

Kıbrıs Türkleri arasında Türkiye'nin Anavatan olarak görülmeye başlaması Ada'nın İngiltere'ye geçici olarak verildiği 1878 yılına kadar gitmektedir. Kıbrıs'ta gönderden Türk bayrakları indirildiğinde, Kıbrıslı Türklerin aklından geçen bir gün yeniden o bayrağın göklerde dalgalanacağı idi. Anavatan'a bağlılık o dönemde başlamıştır. Türkiye'nin anavatan olarak dillendirilmesi ise ilk olarak Denктаş'ında

³⁸⁰ İ. Şahin, 2016, s. 180-182.

halka ilk defa seslenmiş olduğu 1948 tarihli mitingde dış doktoru olan Nazif Denizer'in konuşmasında gerçekleşmiştir. Bu konuşmada Denizer Türkiye'ye şu şekilde seslenmişti: “ (...) Biz Türkiye'ye 'Anavatan' diyoruz. Türkiye de bizi gerçek 'Yavru vatan' olarak kabul ediyorsa, 'Ana'nın, 'Yavru'ya karşı birçok vazifeleri vardır. (...)” bu konuşmanın ardından ise “ (...) Yavru vatan yıllardır anasız olduğundan öksüzdür. (...)” cümlesinin de eklenmesiyle hazırlanan bir telgraf Türkiye'ye gönderilmiş ve bu tarihten sonra sık sık Yavru vatan ve Anavatan söylemleri kullanılmaya başlamıştır.³⁸¹

Kıbrıs Devleti'nin kurulmasının ardından sadece üç yıl sonra Rum tarafının kendi çıkarları ile uyuşmayan anayasa maddelerini değiştirmek istemesi ve Türk tarafının ise buna müsaade etmemesi üzerine ortaya çıkan kargaşa ortamında tarafların birbirine itimadı neredeyse yok denecek duruma gelmişti. Bu çatışma ortamı 11 yıl sürmüş, Ada'da Yunanistan'ın gerçekleştirdiği işgal ile birlikte artık Türkiye garantörlük yetkilerini yüklenmiş ve Ada'ya askeri harekât düzenlemiştir. Bu sayede Ada'daki Türk varlığı korunmuş, binlerce insanın yok olmasının önüne geçilmiştir. KKTC'nin Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye ile ilişkilerini tanımladığı yazısında belirttiği üzere: “ Türkiye'nin Ada'daki askeri varlığı, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında sürdürülebilir, adil ve kalıcı bir çözüm bulunana kadar Kıbrıs Türk tarafının güvenini sağlayan en önemli unsurdur. ”³⁸² Buna göre; Ada'da bulunan Türk askeri varlığı sonsuza kadar değil, ancak Türklerin güvenlik ortamı sağlanana kadar sürdürüleceği özellikle belirtilmiştir.

Denктаş'ın TBMM'de 21 Ocak 1997 tarihinde yaptığı konuşmada Kıbrıs Türkleri için Türkiye'nin ifade ettiği anlamı “var oluş sebebi” olarak nitelemekte ve şu sözleri dile getirmektedir: “ (...) Siz kendinizden kesip bize vermeseydiniz; günü geldiğinde evlatlarınızı Kıbrıs'a gönderip şehit olmalarına kadar fedakârlık yapmasaydınız, bugün Kıbrıs'ta tek bir Türk kalmaz, bugün Kıbrıs, bir Girit olurdu.”

³⁸³ Neredeyse bütün konuşmalarında Kıbrıs için Türkiye'nin olmazsa olmaz bir unsur olduğunun özenle altını çizmesi tesadüfi değildir. Denктаş her fırsatta bunu

³⁸¹ Ata Atun, “Anavatan-Yavruvatan Nereden Çıktı?”, Akademik Perspektif Dergisi, Ekim 2017,

[Erişim: 21. 12. 2017], <http://akademikperspektif.com/2017/10/18/anavatan-yavruvatan-nereden-cikti/>

³⁸² Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye İle İlişkiler”,

<http://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/turkiye-cumhuriyeti-ile-iliskiler/>, [Erişim: 21. 12. 2017]

³⁸³ Denктаş'ın 21 Ocak 1997 Tarihindeki TBMM Konuşması, H. Yılmaz(ed.), s. 114.

dile getirerek hiç bir durumda bu bağın kopmayacağına dikkatleri çekmekteydi. Aynı dile, aynı dine, aynı tarihe sahip olan Kıbrıs ve Türkiye Türkleri “bir millet” olmak için yeterli sebeplere sahiptir. Kaldı ki toprakların ayrı olması bu durumu değiştirmiyor. Civar ülkelerden Kıbrıs Adasına konum olarak en yakın olan ülkede Türkiye’dir. Denктаş bir televizyon programında şu sözlerle bu duruma açıklık getirmektedir:

Kıbrıs’ın yeri Türkiye ile birlikte mütalaa edilir. Türkiye’den ayrı mütalaa edilemez. Çünkü Kıbrıs elden gittiği takdirde siz denizlere açık bir ülke olmaktan çıkarsınız. Bu benim sözüm değildir. Bu Atatürk’ün, İnönü’nün, Korutürk’ün sözüdür. Dolayısıyla Kıbrıs ne olacak diye sormayın, bu Türkiye ne olacak anlamına geliyor. Türkiye boyun eğecek mi, bu güçlü coğrafi konumdan yararlanarak gereken pazarlığı yapabilecek mi, kendisini kabul ettirecek mi? Bütün bunlar globalleşme altında yavaş yavaş elden gidecek mi? Giderse Kıbrıs’ta gider. Biz Türkiye’ye bakıyoruz. Türkiye’nin bizi bırakmaması için elden geleni yapıyoruz, yapmaya da devam edeceğiz.³⁸⁴

Türkiye için ise Kıbrıs Türkiye’nin güney bölgelerinin güvenliği ve dolayısıyla ülkenin bütününün güvenliği demektir. Yıllarca verdikleri savaşın yalnızca Kıbrıs Türklerinin var oluş mücadelesi olarak tanımlanması eksik olacaktır. Denктаş Kıbrıs ile Türkiye’nin bağlantısını 1986 yılında şu sözlerle anlatmaktadır: *“Direnmemiş olsaydık Kıbrıs’ta Türklük kalmayacaktı ve Kıbrıs Yunan olacaktı! Anavatan’ın böğrüne dayalı bir hançer gibi...”*³⁸⁵ Ve söz konusu Türkiye’nin güvenliği olduğunda çok ağır muamelelerde dahi sabrederek, Türkiye’nin talimatlarını harfiyen yerine getirmiş bir lider olan Denктаş için vatan her şeyden önce gelmektedir. Denктаş’ın Rumların isteklerini onaylaması amacıyla çok ağır baskılara maruz kaldığından birçok defa bahsedilmişti. Fakat bu baskıların Denктаş üzerinde yarattığı etkileri yazmak ya da anlamak oldukça zordur. 10 Haziran 1993 tarihindeki meclis konuşmasında biraz olsun bunu anlama imkânı bulunabilir, ama bu baskıların daha başlangıç yılları idi. Asıl Denктаş’a karşı baskılar Annan Planı döneminde uygulanmıştır.

³⁸⁴ “Emin Demirel - Rauf Denктаş Özel Program (Vefatının Anısına)”, 14 Nisan 2012,

[Erişim: 15.12.2017],

https://www.youtube.com/watch?v=MPVmq69yWJs&index=10&list=PLzXW0OJdIBzbYRU8aUoXyU_y_PFiC2q3

³⁸⁵ R. R. Denктаş, 1986b, s. 10.

New York'ta çok ağır muameleyle tabi tutuluyoruz, hiç kimsenin kabul edemeyeceği şekilde muamele görüyoruz; bir okul talebesiymiş gibi, bize ne yapacağımız ve ne yapmamız gerektiği söyleniyor. Bütün bunları sineye çekiyoruz; yürekten sevdiğimiz Türk Ulusuna bir zarar gelmesin diye çekiyoruz. Yoksa bir günde masayı bırakıp terk etmek işten değildir; ama Türkiye'miz, garantörümüzdür; Türkiye'miz, insanlığa hizmet etmiştir; canımızı, her şeyimizi kurtarmıştır. "Aman Türkiye'ye zarar gelmesin" diye titrediğimizi bildikleri için, bunu, bir zaaf addediyorlar ve hep onun üzerine bina ederek tehditlerini sürdürüyorlar.³⁸⁶

Her şartta Türkiye'nin güvenliğini ön planda tutan Denктаş, 1958 yılında sürgünden Kıbrıs'a dönmesinin ardından attığı bütün adımları Türkiye'ye bildirmiştir. Özellikle anılarını yazdığı ve ardından kitap haline getirilen hatıralarından da görüldüğü gibi her konu hakkında Türkiye Dışişlerini bilgilendirmiş ve bunları anılarında da paylaşmıştır. Denктаş'ı ve dolaylı olarak Kıbrıs Türklerini Türkiye'ye böylesine bağlayan etken, karşı tarafın yani Rumları tetikleyicisi, Türklerden ayıran unsurun Ortodoks kilisesi olması nedeniyle, oldukça güçlü bir şekilde halkı etkilemesi, buna karşılık olarak Türkleri daha güçlü bağlayacak bir etkenin gerekliliğidir. Denктаş'ın çabaları ile Türkiye Kıbrıslı Türkler için bir kurtarıcı bir ana olarak yüceltilerek daha güçlü bir milli benlik oluşturulmuştu. Hatta Hande Erol'un makalesinde değindiği üzere Denктаş milliyetçiliği siyasi bir dine dönüştürmüştü ve "*Türkiyesiz cennete bile gitmem*" derken, Türkiye'nin önemini ortaya koymuştu.³⁸⁷

Sonuç olarak 1958'de Türkiye'nin desteğini arkasına alan Denктаş, tek adam olarak ortaya çıkmıştı. O dönemden sonra Kıbrıs'ın yeri gelmiş lideri, diplomatı olmuş, yeri gelmiş müzakerecisi olarak bizzat bütün toplumlararası görüşmelere ve BM toplantılarına katılmıştır. Ancak siyasi hayatı boyunca genellikle Türkiye'den tam destek almış, darbe dönemi gibi sıkıntılı dönemlerde, iç sorunların arttığı dönemlerde ise Kıbrıs meselesi beklemeye alınmıştır. Ancak Türkiye'nin AB üyeliği Kıbrıs meselesinin çözülmesi şartına bağlandığında Türkiye halkının ve siyasetçilerinin de yaklaşımı değişmiş ve Kıbrıs "Türkiye'nin üzerinde bir kambur" olarak nitelendirilmeye başladıkça, ilişkiler gerilmiştir. Sonuçta AB devletlerine göre Kıbrıs konusunun çözülmemesinden sorumlu tutulan kişi Denктаş olduğu için, Denктаş'ın yerine genç siyasileri destekleyen Türk Hükümeti, neredeyse ilk defa Denктаş'ı yalnız bırakmıştır.

³⁸⁶ Denктаş'ın 10 Haziran 1993 Tarihindeki TBMM Konuşması, H. Yılmaz.(ed.), s. 78.

³⁸⁷ H. Erol, 2015, s. 370.

4.11. Vefatı

Denktaş bir ömür boyunca Kıbrıs'ın egemenliği ve Türk halkının özgürlüğü için çabalamış bir liderdi. Henüz genç yaşlarında kaleme aldığı “Saadet Sırları” adlı kitabında; *“İnsan acılar, felaketler karşısında ‘Bu da geçer’ diyerek, kendi kendini kuvvetlendirebilmelidir. Giden gelecek, kaybolanın yerini başka şeyler, başka kazançlar dolduracak, yapılmış olan hatalar varsa bunları tamir eden bulunacaktır. (...)*”³⁸⁸ sözleriyle gelecekte karşısına çıkan her bir zorlukta ve acıda kendisini nasıl hayata bağlı tuttuğunu anlatmıştır.

Bu sözler bir genç için oldukça ağır görünüyor olsa da, Denktaş Kıbrıs Türk halkının yokluk ve işsizlik ile boğuştuğu bir dönemde yaşamış, annesiz büyümüş, halkın çaresizliğine Rumların karşısında güçsüzlüklerini görmüş ve babası tarafından duyarlı bir insan olarak yetiştirilmiş bir çocuktur. Bununla birlikte, Kıbrıs Türklerinin ve bilhassa dedesinin İngiliz ve Rumların Türklere yaptıklarını dinleyerek büyümüş olması ona milliyetçi kişiliğini kazandırmıştı. Henüz ilkokul çağlarında pilot olmak istemesi dahi, bir gün Kıbrıs'ı yabancıların elinden kurtarma hayalinden kaynaklanmaktaydı.

Yaşadığı her bir zorluk onun için yeni bir deneyim olmuştu. Kıbrıs konusunda sonsuz denecek kadar çok sabrı bulunuyordu. Türkiye ve Kıbrıs halkı arkasında olduğu sürece ömrünün sonuna kadar Kıbrıs Türk halkı için savaşmış ve yeri gelmiş “uzlaşmaz adam” olarak anılmıştır. Fakat Türk halkının büyük bir zafer ile kazandığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni yaşatmıştır. Eşinin ve çocuklarının sağlık sorunlarında bile öncelik vatan olmuş, yeri gelmiş eşini tek başına hastanede bırakarak devlet meseleleriyle ilgilenmiştir. Öyle ki bir seyahat dönüşünde ikinci oğlu Münir'in bademcik ameliyatı geçirdiğini ve vefat ettiğini öğrenmiş, cenazesine dahi katılamamıştı. Dünyada en büyük acının evlat acısı olduğunu dile getiren Denktaş, bu acıyı kendi içinde yaşayarak, milli davaya sarılmış, acısını ise Kuran okuyarak ve ibadet ile hafifletmeye çalışmıştır. İlk iki çocuğunun vefatından yıllar sonra 1986 yılında oğlu Raif'i kaybettiğinde yaşadığı acıyı tarif edememişti.

³⁸⁸ Rauf R. Denktaş, Saadet Sırları, [Aktaran: Hüseyin M. Yusuf, Yeniçağ Gazetesi, “Bayram ve Saadet Sırları”, 21 Eylül 2009].

Raif Denктаş'ın babası hakkında şu sözleri Denктаş'ın aile hayatının özeti şekindedir. “(...) Her baba için önce çocukları, önce ailesine karşı sorumlulukları gelir. R.R. Denктаş için ise, geriye baktığımda çok berrak bir şekilde görebiliyorum, önce halkın varlık mücadelesine karşı sorumlulukları gelmiştir ve hâlâ öyledir.”³⁸⁹

Evlât acısını içine gömerek, başka anne ve babaların daha fazla canı yanmasın diye yıllarca mücadele eden Denктаş'ın kalbi ve bedeni zamanla oldukça yorgun düşmüştü. Annan Planı döneminde gittikçe kötüleşen sağlık durumu sebebiyle New York'ta kalp ameliyatı olmuştu. Hayati anlamda oldukça riskli olan bu dönemde Annan'ın sunduğu çözüm önerilerini içeren rapor eline verilmiş ve bir hafta içerisinde incelenip eksik ya da değiştirilmesi gereken bölümlerin bildirilmesi istenmişti. Yorgun kalbine rağmen, bu belgeleri inceleyen Denктаş, Kopenhag'a gitmemiş, ancak ardından Lahey'e gitmiş ve ameliyatlı olmasına rağmen saatler süren görüşmelere katılmıştır.

Yaşadığı bütün zorluklarda sabırla bir çıkış yolu arayan Denктаş'ın Cumhurbaşkanlık adaylığını geri çekmesi ile başlayan içe kapanma süreci son dönemlerinde daha da derinleşmiş ve artık sözlerinin duyulmamasından yorulmuş, Lefkoşa'daki ofisine kapanmış, çok sevdiği papağanı ile vakit geçirmeye başlamıştı.

24 Mayıs 2011 tarihinde geçirdiği beyin kanaması nedeniyle hastaneye kaldırılan Denктаş'ın sekiz ay boyunca tedavisine devam edilmişti. Bu yalnızlık döneminde tek düşündüğünün devlet ve gençlik olduğunu dile getirmişti. Kıbrıs gençliğine ve halkına son defa nasihat verdiği konuşmasında, Atatürk'ün ilkelerinden, egemenlikten vazgeçilmemesini, bağımsız devletin ne zorluklar ile kazanıldığının unutulmamasını öğütleyen Denктаş; “Anavatana gelecek her zarar biliniz ki on misli ile belki de yüz misli ile bize de zarar verecektir. Hepinizin de bu düşünceler ile bu yola devam etmesini temenni ederim.(...)”³⁹⁰ sözleri ile Anavatansız, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin varlığının mümkün olmadığını

³⁸⁹ Rauf R. Denктаş, Toplu Eserler- 1, Boğaziçi Yayınları,1997, İstanbul, [Aktaran: H. Erol, 2015].

³⁹⁰ “Denктаş'ın Son Nasihati Ortaya Çıktı”, Haber 7 İnternet Gazetesi, <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/975966-denktasin-son-nasihati-ortaya-cikti>, 11.01.2013, [Erişim: 05.12.2017]

da belirterek, gençliği muhtemel tehlikelere karşı uyanık olmaları konusunda uyarmaktadır.

Denktaş'ın yaşlı ve yorgun bedeni yoğun tedaviler ile ancak sekiz ay daha dayanmıştı. 27 Ocak 1924'te Baf kasabasında başlayan hayat hikâyesi, 14 Ocak 2012'de Lefkoşa'da sona ermiştir. Denktaş'ın ölümü ile hem Türkiye'de hem de KKTC'de ulusal yas ilan edilmişti. KKTC bir babayı, Türkiye ise Denktaş Bey'ini kaybetmiş olmanın verdiği hüznü yaşamaktaydı. Ancak ölüm inançlı insanlar için bir yok oluş değildir şüphesiz. Denktaş'ın Türk milletine kazandırdığı her bir değer onu unutulmaz kılmış ve kılmaya devam edecektir.



SONUÇ

Bu çalışmada Rauf Raif Denктаş'ın zor şartlar altında ümidini yitirmiş bir toplumun yeniden var olması için yoğun uğraş vermiş bir lider olduğu görülmüştür. Temsil ettiği toplumdaki herhangi bir kopuş yaşamayan, çarşıda, pazarda, sabah yürüyüşünde toplumun farklı kesimleriyle bir araya gelebilmeyi başarabilmiş bir lider olarak tarihin sayfalarında yerini almıştır. Halkın içinde bulunmasının yanı sıra, Kıbrıs konusuna hâkimiyeti, üstün muhakeme yeteneği, nüktedan kişiliği ve hitabet gücü sayesinde Kıbrıslı Türklerin güvenini kazanmıştır. Bununla birlikte kendisini haklı bulduğu meselelerde yerine göre mizacını sertleştirmekten de kaçınmamıştır. Buradan hareketle iddia edilebilir ki, Kıbrıs Tarihi'ne damgasını vurmuş ender devlet adamlarından biri olmuştur. Cesur, karizmatik ve sempatik tavırları onu dünya çapında şöhret sahibi yapmıştır.

İş yaşamının ilk yıllarında politikayı “ikiyüzlü ilişkilerin olduğu” bir zemin olarak değerlendirmiş ve mümkün oldukça politikadan uzak durmaya gayret etmiştir. Ancak Kıbrıs'ta meydana gelen şartlar Denктаş'ı bir lider olarak birçok siyasi görevi üstlenmeye mecbur bırakmıştır. Bilhassa Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hemen öncesinde ve sonrasında yaşanan siyasi ve kanlı çatışmalar sırasında Denктаş gibi entelektüel güçlü bir lidere duyulan ihtiyaç Kıbrıslı Türkler açısından kaçınılmaz olmuştur.

Kıbrıs Türklerini ulusal ve uluslararası birçok arenada temsil eden Denктаş, zaman içerisinde kendisine ve Kıbrıslı Türklerle karşı yürütülen kara propaganda nedeniyle Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün sembol ismi haline dönüştürülmüştür. Fakat bu kara propagandanın asılsız olduğu ancak onun ölümüyle anlaşılabilmiştir. Denктаş, bu noktaya anılarını kaleme aldığı yazılarında, “Rum liderlerin ortak yönü, Türkleri uzlaşmayı istemeyen taraf olarak göstermek” ifadeleriyle işaret etmiştir. Bu propagandayı Denктаş'ın yürütmüş olduğu tüm müzakere süreçlerinde takip etmek mümkündür. Kıbrıs Rumları karşısında Kıbrıs Türklerinin siyasal eşitliğini savunmak Denктаş'ın temel politikası olmuştur. 1960 antlaşmalarıyla uluslararası camia ve Birleşmiş Milletler tarafından teyit edilen bu husus, 1963 olaylarından sonra aynı ölçekte destek görememiştir. Kıbrıslı Rum liderlerin ısrarla savunduğu Kıbrıs Türklerin azınlık olduğu tezi, Denктаş'ın her daim esas mücadele alanını oluşturmuştur. Siyasal eşitlik talebi ve azınlık görülmemeye ısrarı Denктаş'ın

“uzlaşmaz kişi” damgasını yemesine neden olduğu söylenebilir. Başlangıçta Kıbrıs Türklerinin Rum liderlerce muhatap görülmemesi, sonrasında azınlık haklarına razı edilmeleri bağlamında muhatap alınma anlayışı, Denктаş’ın kararlı ve ısrarlı politik tutumundan dolayı zaman içerisinde değişerek, müzakerelerin eşit şartlar altında ve siyasi ve toplumsal eşitlik çerçevesinde gerçekleşmesine yol açmıştır.

Siyasal ve toplumsal eşitlik yanında Denктаş, iki bölge, iki toplumlu bir federasyondan yana olmuştur. 1963 yılında başlayan Rum saldırılarından ancak ayrı bölgelerde yaşayarak kurtulmuş olan Kıbrıs Türk halkı iki bölge bir çözümden başka bir seçeneğe kapılarını kapatmışlardı. Yaşanan tecrübelerle ortaya çıkan bu toplumsal hafıza Denктаş’ın siyasetini belirleyen ana faktör olmuştur. Toplumsal hafızanın bir arada yaşama tecrübesizliğine dayalı olarak şekillenmesi, bir bakıma Kıbrıs’taki çözümsüzlüğün temel karakterini belirmemiştir. Bu bağlamda, Denктаş’ın tüm bakış açısını 1963-1974 arası dönemde yaşanan zor yılların oluşturduğu ifade edilebilir. Ancak Denктаş’ın açıklamalarında bu iki bölge kavramı zaman içerisinde değişebilecekti.

Bir devlet adamı olan Denктаş’ın Kıbrıs Türk milleti için yaptıklarının yanında, mutlaka insan olarak yaptığı yanlışlar, aldığı yanlış kararlar olmuştur. Ancak önemli olan bu yanlışların nasıl telafi edildiğidir. Denктаş’a karşı muhalefet yapan kişiler ondan hatasız, mükemmel olmasını beklemekteydiler. Fakat tarihte hiçbir devlet adamının toplumun her kesimini memnun etme gibi bir ihtimalinin olmadığını Lord Charnwood, Abraham Lincoln’u anlattığı kitabında şu sözlerle kaleme almıştır; “Sanat ve bilim insanların işlerinin toplum tarafından kolayca özümsemiği gibi devlet adamlarının işleri kolayca kabul edilemez. Çünkü bir bilim adamı ya da sanatçı çoğunlukla nesillerin bilincine getirdiği haz ve aydınlanma gibi belirli başarılar ile yargılanmaktadır. Ama devlet adamları için böyle kesin bir başarı ölçütü yoktur. İyi bir devlet adamının yaptığı en belirleyici iş, halkının siyasi yönünü aşamalı olarak değiştirmesi ve hatta bununla birlikte ruhsal değişimi de sağlamasıdır. Devlet adamının elinde bir kâğıt ve kalem bulunmamaktadır. Onların işi birbirinden her açıdan tamamen farklı toplumu birleştirmektir. Ve devlet adamı, bu toplumda büyük bir kısmı yaptığı işlerin hedefini anlamayan ya da her ne kadar anlasa da sırf muhalefet olmak amacıyla karşısında yer alan kişilere hizmet etmek zorundadır. Bu

nedenle yaptığı işler daima eksik olacaktır.”³⁹¹ Denктаş’ın hayalinde Kıbrıs Türklerini bağımsız bir Kuzey Kıbrıs’ta kendi kendine yeten bir millet ve devlet haline getirmek vardı. Ancak Lord Charnwood’un kitabında da değindiği gibi devlet adamlarının daima yarım kalmış, tamamlanmamış işleri olacaktır. Denктаş da hayalindeki tam bağımsız KKTC’ni oluşturamamıştır. Bunun sebebi kendi kaderini tayin hakkını kullanarak ilan edilen devletin Türkiye dışında başka bir devlet tarafından tanınmamasından kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan Denктаş’ın yetiştiği ortamda ilk olarak dedesinin Osmanlı Devleti’nin Ada’dan ayrılışına şahit olmuş bir Kıbrıslı olarak Türk milliyetçiliğine gönülden bağlı olduğu görülmektedir. Babası Mehmet Raif Bey’in ise hem milliyetçiliğin hem de o dönemde Türkiye’de ve Kıbrıs’ta derin yankılar uyandıran Atatürk İnkıplarının etkisinde olduğu tespit edilmiştir. Kıbrıs’ın ekonomik olarak dışa bağımlı olduğu dönemlerinde çektiği acılara şahit olmuş bir lider olarak Denктаş’ın milli bilincin oluşmasında ve Türkiye’den başka hiçbir devlete muhtaç olmama konusunda oldukça hassas davrandığı yapılan okumalarda açıkça görülmektedir. Buna rağmen uluslararası baskıların etkisiyle Rum tarafı ile birlik oluşturmayı hedefleyen Toplumlararası Görüşmelere ve BM Görüşmelerine katılmıştır. İdealleriyle çatışan bir durum olmasına rağmen, gerek uluslararası baskıları azaltmak için gerekse Türkiye’den gelen isteğin bu yönde olması nedeniyle birçok defa bu görüşmelere katılmıştır. Bu nedenle henüz oluşma aşamasında olan bir devletin lideri olarak Denктаş’ın duruşu iç ve dış konjonktürlerin gereklerine göre şekil almıştır.

Muhallifleri tarafından “koltuk sevdalısı” olarak eleştirilen Denктаş, onlara göre makamını bırakmamak için uzlaşmazlığı sürdürmekteydi. Denктаş’ın siyasi bir ara vermeden, uzun yıllar tek başına KKTC’nin yönetiminde bulunması bazı çevrelere göre Türkiye’den aldığı kesin imtiyazdan kaynaklanmaktaydı. Bu iddiaya göre Kıbrıs Türkleri, Türkiye kimi destekliyorsa onun arkasında durmaktaydı. Annan Planı’nın Kıbrıs ve Türkiye’de yarattığı coşku, yeniden Denктаş’ı eleştirilerin hedefi haline getirmiştir. Denктаş’a yönelik tenkitlerin ve hoşnutsuzlukların Türk hükümetince de dile getirilmesi, Denктаş’a iktidarı bırakma yolunu iyice aralamıştır. Kıbrıs halkının yenilik ve batıyla bütünleşme düşüncesi ile Ankara’nın Denктаş

³⁹¹ Lord Charnwood, *Abraham Lincoln*, Garden City Yayıncılık, New York, 11 Mayıs 2006, önsöz.

aleyhtarı politik tavrı birleşince, Denктаş seçimlere dahi katılmadan siyaset sahnesini yeni kuşаға bırakıp, son nefesine kadar kendi doğrularını başka platformlarda savunmaya devam etmiştir.



KAYNAKÇA

Rauf Raif Denктаş'ın Kitapları

- Denктаş, R. R. (1986a). *UN Speeches on Cyprus*, Tezel Yayıncılık, Lefkoşa
- Denктаş, R. R. (1986b). *Seçenekler ve Kıbrıs Türkleri*, KKTC Enfemasyon Dairesi Yayını, Nisan, Lefkoşa
- Denктаş, R.R. (1992). *Kıbrıs Türk Halkının Özgürlük ve Bağımsızlık Mücadelesinden Kesitler - Arşiv Belgeleri ve Notlarla İlk Altı Ay*, Yorum Yayınları, KKTC
- Denктаş, R.R. (1994). *Kıbrıs Meselesinde Vizyon*, Raif Denктаş Eğitim Vakfı Yayınları, Lefkoşa
- Denктаş, R. R. (1996a). *Rauf Denктаş'ın Hatıraları - 1*, Boğaziçi Yayınları, Baskı: 1, İstanbul
- Denктаş, R. R. (1996b). *Rum-Yunan İkili: İstenmeyen Cumhuriyet'ten Nereye?*, Raif Denктаş Eğitim Vakfı Yayınları, Lefkoşa
- Denктаş, R.R. (1997a). *Toplu Eserler-1*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul
- Denктаş, R. R. (1997b). *Klerides'e Mektuplar*, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayını
- Denктаş, R. R. (1997c). *Rauf Denктаş'ın Hatıraları - 4 (1967)*, Boğaziçi Yayınları, Baskı: 1, Nisan, İstanbul
- Denктаş, R. R. (1997d). *Rauf Denктаş'ın Hatıraları - 5*, Boğaziçi Yayınları, Baskı: 1, İstanbul
- Denктаş, R. R. (1998). *Rauf Denктаş'ın Hatıraları - 8*, Boğaziçi Yayınları, Baskı: 1, İstanbul.
- Denктаş, R. R. (2004). *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, Baskı: 2, Aralık, İstanbul.
- Denктаş, R. R. (2005). *Karkot Deresi*, Remzi Kitabevi, Baskı: 2, İstanbul.
- Denктаş, R. R. (2007). *Son Çağrı*, Remzi Kitabevi, Baskı: 2, Mart, İstanbul.
- Denктаş, R. R. (2008). *Kıbrıs-Elli Yılın Hikâyesi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Baskı: 3, Mayıs.
- Denктаş, R. R. ; Moran, M. (2009). *Cyprus: Unity And Difference*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan.

Kitaplar

- Akmaral, K. (2004). *Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul
- Avcı, F. , Doğanay, Z. , Atun A. F. , (2016). *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş*, Editör: Ahmet Zeki Bulunç, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını, Temmuz.
- Batur, N. (2007). *Rauf Denктаş- Yeniden Yaşasaydım*, Doğan Kitapçılık, 3.Baskı, Nisan
- Charnwood, L. (2006). *Abraham Lincoln*, Garden City Yayıncılık, New York, 11 Mayıs [Önsözden Alıntı]
- Cerrahoğlu, Z.Y. (1998). *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara
- Efegil, E. (2003). *Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi*, Gündoğan Yayınları, Baskı:1, Ocak
- Hannay, D. (2012). *Britain's Quest for a Role: A Diplomatic Memoir from Europe to the UN*, I. B. Tauris Yayınevi, ProQuest Ebook Central
- Gazioğlu, A. C. (2000). "Kıbrıs'ta Federasyon Fikrinin Doğuşu ve Denктаş'ı Yazabilmek", *Rauf Denктаş'a Armağan*, Editörler: Yakan Cumalıoğlu ve Erol Cihangir, Turan Kültür Vakfı, Ankara
- Ker- Lindsay, J. (2014). *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know*, Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Manısalı, E. (2003). *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, Baskı: 2, İstanbul
- Mütercimler, E. (2012), *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Bilinmeyen Yönleri- Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınevi, Baskı: 8, İstanbul
- Özay, M. (2009). *Sustainability of Microstates*, Utah Üniversitesi, University of Utah Yayınevi.
- Özmen, S. (2007). *Avrasya'nın Kırılma Noktası: Kıbrıs*, Kültür-Sanat Yayıncılık, Baskı: 3, İstanbul
- Safty, A. (2011). *The Cyprus Question: Diplomacy and International Law*, iUniverse Yayıncılık, Bloomington

- Sarı, E. (2016). *Mehmedin Öyküsü-Kıbrıs Barış Harekâtı*, NoktaE-Book yayınları, Baskı:1
- Şahin, İ. (2016). *Kıbrıs'ta Siyasal Çatışmaların Toplumsal Kökeni*, Sonçağ Yayınları, Ankara
- Uslu, N. (2003). *The Cyprus Questions as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish-American Relations 1959-2003*, Google Kitaplar'dan edinilmiştir, Nova Yayınevi,
https://books.google.com.tr/books/about/The_Cyprus_Question_as_an_Issue_of_Turki.html?id=RYHWMKL2-CQC&redir_esc=y (E.T.: 16.07.2017)
- Ülger, İ. K. (2008). *AB Rehberi*, Umuttepe Yayınları
- Veziroğlu, F. (2007). *Denктаş ve Kıbrıs'ta Son Tango*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- Yılmaz, H. (ed.). (2012). *Tarihe Düşülen Notlar-2, Yabancı Devlet Adamlarının Genel Kurul Konuşmaları*, TBMM Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Şubat

Makaleler

- Albayrak, M. (2017). “*Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları*”, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu,
<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-46/turkiyenin-kibris-politikalari-1950-1960>, [Erişim:24.02.2017]
- Atun, A. (2017, Ekim). “Anavatan-Yavruvatan Nereden Çıktı?”, Akademik Perspektif Dergisi, [Erişim: 21.12.2017],
<http://akademikperspektif.com/2017/10/18/anavatan-yavruvatan-nereden-cikti/>
- Bahçeli, T. , Rizopoulos, N.X. (1997). “*The Cyprus Impasse What Next?*”, Dünya Siyaset Dergisi (World Policy Journal), Baskı: 13, Sayı: 4, Kış.
- Bryant, R. (2005). “*A Dangerous Trend in Cyprus*”, Middle East Research & Information Project Dergisi, Sayı: 235, Yaz, s.30-31.
- Bostancı, M. (2015). “*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları*”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:34, Sayı:57.
- Erol, H. (2015). “*Bir Siyaset Adamı Olarak Rauf Denктаş'ın Fikirleri*”, Akademik -Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 18, Aralık,

http://www.asosjournal.com/Makaleler/768245890_843%20Hande%20EROL.pdf

- Özçelik, Ş. (2013). “6/7 Eylül 1955 Olaylarında Yerel Bir Basın Örneği: ‘Yeni Adana’ Gazetesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2013, Güz sayısı, s.251-277.
- Kasım, K. (2007). ”Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”,*Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:1 , Sayı:1, Kış
- Kanavou, A. A. (2016). “Cyprus: in search of an exit from ambiguity”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt:16, Sayı:3
- Kata, M., Keser,U. (2015). “27 Mayıs 1960 Darbesinin Kıbrıs’a Yansıması; TMT ve Nacak Gazetesi Örneği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Güz
- Sözen, A. (2007). “The Cyprus Negotiations and the Basic Parameters: From the 1963 Inter-communal Negotiations to the Annan Plan”, *Uluslararası İlişkiler Bölümü , Ortadoğu Üniversitesi Kıbrıs Kampüsü*
- Stavrinides, Z. (2005). “A Long Journey to Peace: The Dispute in the Republic of Cyprus”, *Harvard International Review Dergisi*, Cilt:27, Sayı: 2
- Şahin, İ. , Topbaş, S.P. (2015, Aralık).“Kıbrıs Kamuoyu Ve Dış Politika Bağlamında Peyami Safa’nın Yazılarında Kıbrıs Meselesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7,sayı:13
- Şahin, İ. , Topbaş, S.P. (2016, Şubat). “Türkiye’nin Kıbrıs’ta Statükoyu Koruma Çabaları Ve Makarios’un Ankara Ziyareti”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 42
- Mor, H. “AB’nin Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Kararları ve Kıbrıs Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s.273-307, <http://dergipark.gov.tr/suhfd/issue/26618/280623>,
- Michael, M. S. (2007- Eylül). “The Cyprus Peace Talks: A Critical Appraisal”, *Journal of Peace Research (Barış Araştırmaları Dergisi)*, Cilt:44, Sayı:5, Eylül,2007, pp.587-604, Yayımlayan: Sage Publications, <http://www.jstor.org/stable/27640568>
- Özcan, M. (ed.) (2008) ,“Kıbrıs Sorununa Alternatif Yaklaşımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli”,*Ulusal Stratejik Araştırmalar Kurumu, USAK Raporları*, sayı: 08-02, Nisan

- Talu, Ö. (2011- 2 Temmuz), “Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri”,
http://www.tuicakademi.org/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/#_ftn5,
TUİÇ Akademi
- Tamçelik, S. (2012) “Kıbrıs'ta Gali Planına Göre Toprak Meselesi”, Akademik
Bakış Dergisi, Cilt:6, Sayı:11, Kış
- Tamçelik, S. (2015- Şubat), “Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve
Temel Özellikleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Sayı:
36, Şubat
- Uluçevik, T. (2012) “Milli Kahraman- Rauf R. Denktaş”, TÜRKSAM, Uluslararası
İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ocak
- Walker, W. J. (2005) “A Turkish-Cypriot Perspective: Rauf Denktash And Nancy
Crawshaw On Cyprus”, Alternatives Turkish Journal of International
Relations, Baskı:4, Sayı: 3, Sonbahar
- Yalçın, E. (2016), “Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı Ve Rauf Denktaş”, Ankara
Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,
Bahar,s.281.

Tezler

- Erol, H. (2014). “Kıbrıs politikalarında lider Rauf Denktaş'ın rolü”, Marmara
Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı,
Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- Hascan, T. (2016). *Kıbrıs Sorununda Çözüm Önerileri*, Atılım Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler A.B.D, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tansel, P. (2004). “Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne
Adaylık Süreçlerinin Karşılaştırılması”, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmış
Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Belgeseller Ve Televizyon Programları

- Mengüç, A. (2013a) “Rauf Denktaş ile Röportaj Bölümü”, *Bir Avuç Vatan*
Belgeseli-Bölüm 1,
https://www.youtube.com/watch?v=7XKEIpIMIL4&list=PLzXW0OJldIBzBYRU8aUoXyU_yPFiC2q3&index=9, Yayınlanma Tarihi: 12 Kasım 2013,
[Erişim Tarihi: 15.12.2017]

Mengüç, A. (2013b) “*Denktaş Belgeseli*”, Yayınlanma Tarihi: 14 Kasım 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=LK52oXXmBA0>, [Erişim Tarihi: 23.12.2017]

Denktaş’ın BM Güvenlik Konseyi konuşmasından Alıntı, “Mr R.R. DENKTASH ADDRESSING THE UN. SECURITY COUNCIL ON NOV/1983”, Ersel Ahmet, Yayın Tarihi: 2 Ocak 2014, [Alıntı tarihi: 14.12.2017],

https://www.youtube.com/watch?v=Couo4LeSP88&list=PLzXW0OJldIBzbYRU8aUoXyU_yPFiC2q3

“Emin Demirel - Rauf Denktaş Özel Program (Vefatının Anısına)”, Yayınlanma Tarihi: 14 Nisan 2012, [Erişim Tarihi: 15.12.2017],

https://www.youtube.com/watch?v=MPVmq69yWJs&index=10&list=PLzXW0OJldIBzbYRU8aUoXyU_yPFiC2q3

BBC Arşivleri, (1977, Ağustos) “*Denktaş’ın Ağustos 1977’de Kıbrıslı Rum lider Makarios’un Ölümü Ardından BBC’ye verdiği Röportaj*”,13.01.2018, [Erişim: 13.01.2018],

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42674744>

BBC Arşivleri, (1983, Kasım) “*Denktaş’ın Kasım 1983’de KKTC’nin İlanından hemen sonra BBC’ye verdiği Röportaj*”,13.01.2018, [Erişim:13.01.2018],

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42674744>

“Kurtlar Vadisi Dizisi Bölümlerinden Kesitler”, (2012, 16 Ocak)

<https://www.youtube.com/watch?v=VOLlYsZ200g>, [Erişim:19 Aralık 2017]

İnternet Siteleri

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 541 sayılı kararı 18 Kasım 1983,

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/541\(1983\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/541(1983)),

[17.07.2017]

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi (2017), “*Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı*”,

http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-ba_slangici.tr.mfa, Erişim: 03.10.2017

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi (2017), *AB Zirve*

Bildirgelerinde Türkiye ve Kıbrıs Paragrafları, “Helsinki Zirvesi (10-11

Aralık1999)”,<http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15 Ekim 2017.

KKTC Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Türkiye İle İlişkiler”,
<http://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/turkiye-cumhuriyeti-ile-iliskiler/>,
[Erişim: 21.12.2017]

Sürelî Yayınlar

Bozkurt Gazetesi Arşivi

1974, 27 Temmuz
1975, 2 Ağustos, 14 Şubat,
1979, 18 Mayıs, 20 Mayıs, 15 Haziran
1981, 6 Ağustos
1983, 15 Kasım

Haber 7 İnternet Gazetesi,

2013,11 Ocak
<http://www.haber7.com/dis-politika/haber/975966-denktasin-son-nasihati-ortaya-cikti>

Hürriyet Gazetesi Arşivi,

1997, Çağlayan,S. “*Denktaş AB Formülünü Açıkladı*”, 19 Kasım
2002, Birand,M.A. “*Türkiye Kıbrıs Fırsatını kaçırmamalı!*”, 13 Kasım
2002, Birand, M.A. “*Kıbrıs'ta Türkler kazanmıştır...*”, 16 Kasım

Milliyet Gazete Arşivi

1955, Peyami Safa, “*Objektif*”, 9 Eylül
1963, 29 Aralık
1968, Sami Kohen, 16 Mart
1974, 25 Temmuz, 26 Temmuz, 27 Temmuz, 6 Ağustos,16 Ağustos
1980, 10 Ağustos
1983, Mehmet Ali Birand, 19 Kasım
1988, 24 Ağustos
1992, 20 Haziran, 26 Haziran
1997, 15-16 Aralık
1998,1 Nisan

1999, 8 Aralık

2012, İlber Ortaylı, “*Kıbrıs’a Direnmeyi Öğretti*”, 22 Ocak

Nacak Gazetesi

1963, 15 Şubat, 12 Temmuz, 20 Aralık

Yeniçağ Gazetesi

2009, Hüseyin M. Yusuf, “Bayram ve Saadet Sırları”, 21 Eylül



ÖZGEÇMİŞ

Elif Tekir 03.05.1990 tarihinde Kayseri’de doğmuştur. İlköğretim ve Ortaöğretimi bitirdikten sonra, Kayseri’de Mehmet Akif Ersoy Lisesi’nden mezun olmuştur. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde 2014 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra hayatını Mutlu Tekir ile birleştirmiş ve Karabük’e taşınmıştır. Halen Karabük’te yaşamakta ve Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Politik Ekonomi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Programına devam etmektedir. Temel ilgi alanları Dış Politika ve Siyasi Tarihtir.